

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

ORAȘ REGAL

Anul VIII ■ Nr. 2 (75) ■ Februarie 2017

Monumentul Eroilor, Galeș-Argeș

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș (prin intermediul Centrului de Cultură și Arte) și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș"

Laudă păstorului român

Gheorghe PĂUN

Nu călătoresc foarte mult „la sol", nici prin țară și nici (cu atât mai puțin) prin lume, dar, atât cât am putut să văd, tot am avut un fel de revelație: la noi, spre deosebire de lumea largă, (încă mai) sunt foarte multe turme de oi. Vara pe munte, restul anului prin sate, toamna și primăvara, de multe ori, în deplasare, spre disperarea șoferilor și spre deliciul turiștilor străini, veniți din „viitor", care n-au mai văzut căruțe cu fân, măgari aparent triști-resemnați, legănându-și greoi samarul, ciobani cu cojocul ca o claie și bâta ca o ghioagă, cei bătrâni, cu chimir ghintuit, chiar dacă, adesea, cu briceagul într-un buzunărel, o iconiță în altul și celularul în al treilea. Mergeți cu mașina de-a latul Transilvaniei, de-a lungul Moldovei, pe sub poalele Carpaților, pe „loxodroma mănăstirilor", pe Jiu, pe Topolog, pe Argeș, pe Vâlsan, pe Râul Doamnei și mai încolo. Dacă nu întâlniți turme, veți găsi urmele lor, lâna împletită în vestele femeilor, lâna aruncată prin păduri... E tristă imaginea lânii aruncate, e semn de eroism, dacă te gândești mai bine.

Probabil că oaia e cel mai economicos animal de la noi. Consumă puțin, are dinții plasați mult în față, poate ronțăi iarba cea mai săracă (mai are nevoie de apă și sare, dar pământurile vechii Dacii au apă și sare – și oi, și aur! – din belșug, de-aia au și fost locuite și râvnite dintotdeauna), nu-i trebuie acoperiș, e docilă și pașnică, rezistentă la frig și ploaie, ba chiar și la drumuri lungi și grele, în schimb, produce de toate, pentru hrană și îmbrăcăminte, nevoi de la baza piramidei nevoilor (citez, de la Maslow: apă, hrană, adăpost, necesitățifiziologice primare, de supraviețuire). Lapte și toate derivatele sale, brânza rezistentă fiind până în primăvara următoare, carne – sunt incluși mieii, săracii... Lâna și pieile, pentru îmbrăcăminte, pături-țoale. Imbatabilul cojoc, incomparabilele țesături și împletituri din lână. Se spune că un ciorap de lână, chiar ud, după ce-l storci și-l pui pe picior, încă ține de cald.

Dar cine mai folosește lână la vremurile noastre vândute (deci și cumpărate) sinteticului, efemerului, globalului?... De-acolo de unde nu sunt oi, deci din mare parte a lumii, partea „civilizată", ne vin hainele de plastic, ciorapii de plastic (brânza de plastic...), lâna oilor de pe Topolog și de pe Argeș (dau doar exemplele văzute cu ochii mei, poate, Doamne ajută, o fi altfel peste munți, peste Milcov) este tunsă și aruncată, nimeni n-o vrea, probabil nu e „competitivă", sau poate pur și simplu nu se vrea să fie competitivă. Lâna nici nu arde, nu ai cum să scapi de ea altfel decât aruncând-o...

De-asta spun că întrevăd în insistența-înverșunarea-firescul cu care românii de

la deal și munte încă mai cresc oi, o bună doză de eroism. De încăpățânare istorică, identitară. Nu merg până acolo încât să interpretez șicanele comicului mega-parlament de până mai ieri, cel care legifera din buricul Bucureștiului câți câini trebuie să aibă o stână, ca un atac deliberat la identitatea păstorească, dar un atac la activitatea cu pricina era cu siguranță, aparent din interese meschine, mundane, dar, cine știe... Un amic îmi vorbea de curând despre un baci din Sălătruc-Argeș (pentru cine nu știe, un sat dinspre Posada basarabă, cea ilustrată în cronica invadatorilor cu ciobani care aruncă pietre din vârf de munte...), care i-a povestit cum a stat de mai multe ori între lupi și oi, cu câinii alături, noaptea întreagă-nesfârșită, șuierând din degete și agitând bâta, ochi în ochi cu haita pofticioasă – și-ar putea oare înțelepții din Casa Poporului imagina o scenă de genul ăsta, eventual pe „dealul" lor?...

Precum oaia, păstorii înșiși. Se mulțumesc cu puțin, dar au făcut atâta pentru neamul românesc! S-a vorbit-scris destul despre rolul transhumanței în asigurarea unității limbii române, a unității neamului. O realitate istorică. Mă întreb dacă acest rol s-a încheiat, mă uit la stânele de pe dealurile Topologului și din munții Argeșului, la hainele sătenilor din Corbii de pe Râul Doamnei, copie a straielor din Jina Sibiului, mă gândesc la revederile periodice ale gălășenilor de Sibiu cu cei de pe Vâlsan și cu cei din Dobrogea, văd harta României stând într-o bucată și pentru că este „cusută" de-a lungul și de-a latul de lungile cărări ale transhumanței, pe unele porțiuni numite chiar Plaiul Oii, și aleg să-mi răspund că nu. Ciobanii încă fac istorie. Turmele de oi (cu tot ce înseamnă ele, de la *Miorița* la fiecare foc de stână de pe munte), împrimăvărata ie românească (de la Matisse până azi, trecând pe la Dalida, ia e un *brand* – merită o *laudă* separată) și colindele (mai multe și mai vechi decât la mai toate popoarele „bătrânului continent", iar „lumea nouă" nici nu contează din acest punct de vedere) stau încă atât de intim aproape românismului că vor dura, vor conta, ne vor defini – deci ne vor ține alături – încă multă vreme de acum încolo. Pentru că ne țin apropiați de plai, de vechime, de ființă. De cer și de pământ deopotrivă. De noi înșine.

Pentru că, numai la noi, pe gura noastră de rai, la nunțile de pe urmă ale păstorilor, cad stele...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

Închiderea chiar în mijlocul anului școlar a școalei de la Pantelimon a produs senzațiune în public și mai multe foi din capitală au stăruit să se deschiză iar școala, apelând mai ales la simțământul de dreptate și de iubire creștinească a celor ce aruncaseră pe sărmanii elevi pe drumuri. Însă aceasta se întâmplă în cele dintâi momente după închiderea școalei; în urmă sărmanii băieți aruncați pe drumuri au fost dați uitării și astăzi nimeni nu mai vorbește de dânșii. Credem însă că de astă dată e vorba mai cu seamă de un principiu și de un interes public care trebuie apărat, deși fără îndoială copiii ca atari merită asemenea compătimirea noastră.

S-a închis o școală care funcționase mai mulți ani de zile și așa ni se pune înainte de toate întrebarea dacă tocmai țara noastră poate să privească cu indiferență închiderea uneia dintre puținele sale școli. Îndeosebi cea de la Pantelimon era afară de aceasta o școală specială. Erau acolo, afară de clasele primare, o școală de meserii, mai ales pentru lemnărie, și o școală pentru surdo-muți. În sfârșit, întregul institut era anume întemeiat pentru creșterea copiilor găsiți și în genere a copiilor orfani. Într-un cuvânt, e vorba de un așezământ de binefacere și de cultură care a fost desființat și trebuie să știm dacă el putea să se desființeze ori cel puțin dacă erau destule motive spre a-l desființa.

Trecând cu vederea întrebarea dacă țara noastră are ori nu trebuință de un asemenea așezământ, ne vom mărgini deocamdată a constata că el a fost întemeiat – în mare parte cel puțin – din donațiunile acelora care credeau că țara are trebuință de dânsul și că desființându-l se lovesc drepturile pioșilor donatori. Și ar fi foarte trist dacă nici chiar până astăzi nu ar fi străbătut la noi convingerea că o societate așezată pe temelii sănătoase nu poate să acorde nici unei puteri constituite dreptul de-a întrebuința fonduri pioase pentru alte scopuri afară de cele hotărâte de donatori. Fără îndoială, statul a contribuit și el pentru întemeierea și întreținerea institutului de la Pantelimon; însă aceasta nu-i dă deloc dreptul nici de a desființa institutul, nici chiar de a cere să i se restituiască suma contribuită, căci și el a contribuit spre același scop ca donatorii și n-a pus atunci când a contribuit nicio condițiune din care ar putea să-și deducă dreptul de a desființa institutul. Astfel contribuirea din partea statului e numai o dovadă mai mult că trebuința întemeierii unui institut ca cel de la Pantelimon era, cel puțin, de toți simțită. Statul are dar dreptul de control, poate chiar să nu mai contribuie pentru întreținerea acelui institut, însă dreptul de a desființa institutul nu-l poate avea decât în cazul când fondurile din care s-a înființat și se întreține nu ar fi destinate de pioșii donatori pentru scopul urmărit de acel institut. Iară dacă fondurile ar fi prea mici, încât din ele nu s-ar putea întreține institutul, nu rămâne decât să așteptăm ca ele să crească ori să facem un nou apel la inimile binefăcătoare, dar institutul rămâne în principiu întemeiat, căci altfel am lăsa să se crează că e nebun acela care jertfește o parte din roadele muncii sale pentru buna creștere a generațiilor viitoare.

Credem însă că institutul de la Pantelimon e atât de folositor încât merită să fie susținut chiar și în cazul când fondurile destinate anume pentru întreținerea lui ar fi prea mici.

Nu știm dacă până acum acest institut a răspuns la scopul ce-i este pus. Admițând însă că el s-a abătut de la scopul său tot nu putem admite că urmează să fie desființat, ci numai că trebuie reorganizat.

Lipsa de bani nu poate să fie un motiv serios pentru desființarea institutului. Ni se spune mereu că sunt mulți bani în țară și e peste putință că, atunci când se votează mii și iar mii de lei cheltuieli de reprezentație pentru înalți demnitari ai statului român, să nu aibă bani pentru întreținerea unui prea slab dotat institut de binefacere. În același timp vedem că Eforia Spitalelor, din ale cărui venituri s-a întreținut pân-acum institutul de la Pantelimon, zidește case nouă, plantează grădini, pune grilajuri frumoase, ba dărâmă chiar o biserică spre a putea zidi alta în locul ei; nu înțelegem dar cum Camera și cum guvernul, care au aprobat aceste cheltuieli, mai pot fi de părere că nu sunt bani pentru întreținerea unui institut în care copiii găsiți, orfani și surdo-muți găsesc un adăpost și o creștere potrivită cu interesele țării.

Care pot să fie dar cuvintele pentru care s-a desființat – precum sperăm, deocamdată – institutul de la Pantelimon? Aceasta e întrebarea pe care trebuie să și-o pună tot omul serios și credem că ar fi timpul ca opinia publică să nu mai rămâie în nedumerire asupra acestei întrebări.

(*Timpul*, 31 mai 1881)

D. Dumitru Brătianu a avut nepilduita sinceritate de-a spune că în țara aceasta nu mai există oameni onești, de-a amenința pe cei răi cu temnița, pe cei rău nărăviți cu carantina. D-sa, care părea a-și fi făcut o misiune din exterminarea relelor, cade acum. Cine rămâne în locu-i? Neapărat cei ce după a sa opinie merită temnița și carantina. Nu noi o zicem aceasta. (...)

Mulțimea asta de oameni fără învățătură de carte și fără avere, care nu se poate ocupa cu nicio meserie productivă și care și-a făcut din politică o speculă, poate ea să trateze negoțul ei de fraze altfel decât oricare precupeț? Precupețul cată să ia din bunurile reale ce le debitează câștigul cel mai mare posibil; negustorii de principii și de vorbe privesc interesele publice ca obiecte ale câștigului lor zilnic și vor căuta să scoață din debitarea lor oricât de mult. Ce minune dar că demagogia română vede, ca oricare altă demagogie, un mijloc de îmbogățire și de bun trai în politică, ce minune iar dacă, ne-înfrânată de niciun control de sus, de niciunul de jos, își râde de neputincioasele amenințări cu umbra ori cu carantina ale unui Dumitru Brătianu și, la ocazie, îi arată ușa?

Și cu ce amară ironie i-o arată? Aceluiași ministru care a intrat în prosceniul politic cu protestațiuni de moralitate îi aruncă în față furniturile Goldental și furajul Saniel Marcus cine? Același orator care-a propus trecerea pur și simplu la ordinea zilei peste un scandal și mai mare decât acesta, peste scabroasele afaceri de pe care mâinile neprihănite ale mucenicului ridicaseră un colțuleț al vălului.

(*Timpul*, 10 iunie 1881)

Scrierile dramatice bune se disting de cele mediocre prin consecvența caracterelor. De la început până la sfârșit toate personajele se poartă și vorbesc astfel cum trebuie să se poarte conform naturii lor înnăscute. Dar se va petrece conflictul în clasele de jos și expresiile vor fi mai energice, dar scena va fi în salon și patimile se vor ascunde în nuanțele cele mai elegante de conversație, fondul rămâne același. Se va observa că, dacă dicționarul de expresii și locuțiuni e altul, e potrivit cu gradul de cultură al stratului social în care conflictul se petrece, logica patimii și a caracteruui, maniera fiecăruia de-a raționa conform temperamentului său rămâne aceeași.

Autorii dramatici sunt adesea mediocri, natura nicicând. Oricât de parfumat de civilizație ar fi exemplarul ce ni-l prezintă natura, în purtarea lui va fi consecvent până și în inconsecvențele sale. Astfel, la oricine vom găsi firul roșu al caracterului petrecut prin șiragul faptelor sale, deși acestea nu trebuie să fie neapărat un șirag de mărgăritare.

(*Timpul*, 27 mai 1881)

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – expert național etnolog, Muzeului Viticulturii și Pomiculturii Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu”, Pitești, **Adrian Sămărescu** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ
Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres” (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeș

Corectură: Radu Gîrjoabă
Machetă: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail:
curteadelaarges@gmail.com
Website:
www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției – Trustul de Presă „Argeș Expres” (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni) sau trimițând banii în contul Asociației Culturale Curtea de Argeș (detaliile bancare apar mai jos) și o adresă poștală prin e-mail.

Tiparul: Tipografia Argeș Expres
argesexpres@yahoo.com

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Ingineria ontologică

Mihai NADIN

Humboldt, faimos pentru multe dintre ideile sale, ne-a făcut atenți la un fapt simplu: percepția lumii în care trăim depinde de limba maternă. Evident, dacă nu trecem pragul limbii materne, nu putem deveni conștienți de felul în care ea afectează nu numai ceea ce vedem, auzim, mirosim, tactilitatea, dar și gustul. *Ciorba* are un alt gust pentru cei care nu vorbesc românește, turcește (*çorba*) sau farsi. Mâncarea asta vine din Persia (*shorba*), cei care o prepară acolo o fac mai picantă decât mamele (sau bucătarii) din Turcia sau din România.

Edward Sapir a fost convins că lumea în care trăim este rezultatul limbii în care ne exprimăm (în particular, în care vorbim). Wittgenstein, celebru pentru un tratat filosofic constituit din propoziții simple care se întregesc în mod consecutiv, ne-a dat celebra formulă *Die Grenzen meiner Sprache bedeuten die Grenzen meiner Welt,* în alte cuvinte, *limitele (granițele) limbii mele sunt granițele lumii mele.*

Îmi cer iertare pentru această recapitulare a unor detalii bine știute. Cititorul le cunoaște probabil mai bine decât mine. Dar n-am putut evita această introducere. În lumea calculatoarelor digitale, domeniul cel mai activ astăzi este acela al ingineriei ontologice. Inteligența artificială și *deep learning* – formulă la modă – depind de această formă nouă de inginerie. Ontologia, ca filosofie a existenței, încearcă să descrie natura existenței: ce este ceea ce este? Dacă Humboldt, Sapir, Wittgenstein, sau dacă Noica, în spațiul gândirii românești, au avut dreptate, ceea ce este depinde de limba în care ne exprimăm sau, mai precis, de percepția realului prin prisma limbii materne.

Subiectul pare mai mult metafizic decât matematic sau logic. Și totuși, atunci când încercăm să inventăm mașini care vor executa operații în spațiul existenței noastre, trebuie să le spunem ce înseamnă ceea ce vor avea de făcut. Mașinile nu înțeleg decât comenzi în limbaje precise. Mașinile digitale știu doar Da și Nu, un alfabet de două litere, foarte precis, dar incapabil de nuanțe. Dar noi vrem ca ele să conducă singure automobile, în timp ce noi vom bea cafeaua de dimineață (dacă doctorii nu o vor declara periculoasă). Să curețe casa (dar să nu se atingă de ceea ce avem pe masa de lucru), să producă ceea ce producem noi în fabricile de țesături, de mobilă, de câte și mai câte, într-o varietate largă. Pe scurt: să facă tot ceea facem noi (firește, fără să ne gândim la „și ce vom face noi?“ – o întrebare pentru o altă ocazie).

Pentru a putea „înțelege“ ce vrem de la ele, inclusiv capacitatea de inițiativă!, trebuie să le facem să priceapă limba noastră. Asta e misiunea ingineriei ontologice. De buna seamă, acești ingineri nu vor să ia fiecare obiect și fiecare acțiune din lume sub lupă pentru a o defini („a împinge la stânga“ înseamnă... etc.). Ei vor să automatizeze generarea unei enciclopedii totale – visul lui Diderot, reactivat de Vanevar Bush, care voia să știe cum gândim –, mai largă decât Wikipedia, exprimată în limbajul pe care îl înțeleg mașinile. De câte ori vorbiți cu celularul, mai precis, cu Siri sau cu Cortana, Google Now, testați ideile lui Humboldt, Sapir și Wittgenstein, dar și succesele ingineriei ontologice. În zilele acestea, prietenii mei din ingineria ontologică m-au contactat pentru că au ajuns la subiectul CELULA. Adică elementul constitutiv al organismelor. Le-am reamintit de modelul computațional al lui Gh. Păun (calculul bazat pe membranele dintre celulele și din interiorul celulelor), dar și de ideile lui Spinoza, care a văzut inteligentă în fiecare celulă. Țelul lor e clar: dacă înțelegem ce e și cum funcționează celula, vom înțelege și cum se poate menține sănătatea ei. Pentru ciorba de perișoare, care are alt gust în românește decât oriunde pe pământ, vom avea nevoie de detalii de altă natură. Mâncarea ca la mama acasă e cea mai bună pentru că secretele ei sunt greu de descifrat...

O teorie a păcii. Abordare dinspre entropie

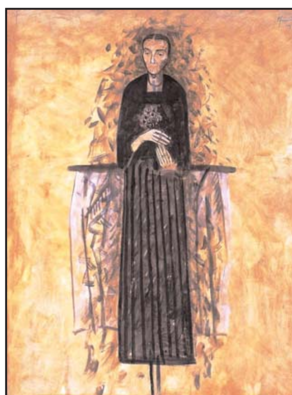
Johan GALTUNG

Teza discursului bazat pe abordarea entropică a păcii este că dezordinea, haosul spațial și neregularitățile în timp produc mai multă pace decât ordinea și regularitatea. În acest context, un puls regulat nu este un indiciu de sănătate: „Haosul în funcționarea unui corp este un semn de sănătate. Comportarea periodică poate ascunde o boală”, spune subtitlul sugestiv a unui articol-cheie (A.L. Goldberger, D.R. Rigney, B.J. West: Chaos and fractals in human physiology, *Scientific American,* Febr. 1990). Traducând în termenii studiului păcii, asta înseamnă concentrarea pe procese mai puțin ordonate. Ar putea întâlnirile la intervale neregulate să fie mai potrivite pentru a absorbi denivelările de pe căile istoriei, ele însele neregulate? A fi impredictibil este o abordare majoră a invulnerabilității, cunoscută și de teroriști și de terorismul de stat deopotrivă, de criminali și de elitele călătoare. Se aplică acest lucru și proceselor de pace, după cum sugerează abordarea bazată pe entropie?

O examinare sistematică a teoriilor păcii va releva un mare număr de idei contradictorii; în Anexă, le-am sistematizat pe unele dintre ele în nu mai puțin de 35 de clase. Întrebare: există concepte comune, fundamentale, care joacă un rol de bază în gândirea despre pace? Există variabile despre care se poate spune că la valori mari-mici ale lor corespunde un nivel înalt-scăzut al păcii?

Sperăm să putem arăta că entropia, dezordinea (în sensul absenței ordinii), este un asemenea concept. Nu tot ce s-a spus și gândit asupra păcii se așază sub această umbrelă, dar entropia are o bogăție conceptuală și o flexibilitate suficiente pentru a acoperi mult din ceea ce este astăzi viabil în teoria păcii.

Exemplu. O altă descriere a *dezordinii* este *corelație puțină sau absentă.* Corelațiile dintre categorii și ranguri, cu unii oameni deasupra altora, eventual ca „popoare alese”, înseamnă violență culturală care invită la violență directă, structurală. E mai bine să lași oamenii neclasificați și neierarhizați pe categorii sau, dacă-i categorisim, să-i considerăm egali. Dezordinea-entropia înaltă nu garantează absența violenței, dar o fac posibilă mai degrabă ca violență micro decât macro. Haosul facilitează rețelele de interacțiune pașnică mișcându-se în toate direcțiile.

Conceptul de entropie. *Variabila se numește entropie.* Sinonime pentru entropie *înaltă:* grad de dezordine, incertitudine, distribuție cu impredictibilitate înaltă, haos, corelare scăzută; sinonime pentru entropie *scăzută:* nivel de ordine, certitudine, distribuție cu mare predictibilitate, structurare, corelare înaltă. Entropia este o variabilă folosită pentru a indica distribuția unor atribute într-un sistem.

Un sistem are o entropie *înaltă* atunci când predictibilitatea atributelor pentru orice element al sistemului este *scăzută*; dacă predictibilitatea este *înaltă,* atunci entropia este *scăzută. Exemplu:* moleculele de aer dintr-o cameră au ca atribute *poziția* și *momentul.* Dacă toate moleculele se află într-un colț al camerei, atunci predictibilitatea, ordinea sunt maxime și entropia minimă; dacă ele sunt dispersate uniform pe coordonatele poziționale („distribuție random”) astfel încât pentru orice moleculă probabilitatea de a se afla în orice poziție din cameră este egală, atunci predictibilitatea, ordinea etc. sunt minime, iar entropia este maximă.

În teoria informației (Shannon, Wiener), acest lucru este numit *informație* și are o formulă similară formulei entropiei din termodinamică (zero pentru distribuția concentrată într-un punct, maximă pentru distribuția uniformă). Totuși, mai important decât formula entropiei/informației este conceptul de dezordine, pe care dorim să-l exploatăm aici.

Un alt exemplu, mai complicat și mai relevant pentru pace. Pe axa orizontală punem nivelurile de *vinovat, vicios* sau *greșit,* de la minimum, *zero,* la maximum, *total.* Actorii avuți în vedere sunt părțile unui conflict, de exemplu, două națiuni, A și B.

În cazul distribuției maxime a entropiei avem o distribuție egală a vinovăției-greșelii; părțile sunt simetrice, niciuna nu stă mai bine sau mai rău decât cealaltă, sunt poate componente ale unui sistem care funcționează rău, făcându-i pe toți să pară vinovați. Distribuția minimă a entropiei, adesea întâlnită în conflicte, pune toată vina pe una dintre părți și deloc pe cealaltă. Câștigătorii jocului „cine este mai puțin vinovat” dictează rezultatul. Abordarea legală, *pace prin justiție,* este, de asemenea, îndreptată în această direcție, ca și în cazul rezolvării conflictelor pe baza drepturilor legitime.

Distribuția entropiei maxime poate fi orientată spre viitor, spre soluții concentrate pe ceea ce părțile consideră mai degrabă ca drept pentru Sine decât pe ceea ce este greșit în Celălalt, spre o nouă realitate.

Distribuția ne furnizează cantitatea totală de vină distribuită, nivelul de orientare spre vinovăție; iar entropia stă chiar în distribuție. Unii se pot concentra mai mult pe distribuirea de *certificate de virtute,* dar cele două distribuții de bază încă vor fi aplicabile.

Am folosit acest exemplu și pentru a arăta că distribuțiile entropiei minime și maxime sunt, conceptual vorbind, cel mai simplu de manevrat. Dacă modelul alb-negru este respins, atunci modelul fifty-fifty este adesea următorul care intră în discuție.

Acestea reprezintă tradiția clasică în studiile internaționale asupra păcii cu lumea văzută adesea din punctul de vedere al națiunii proprii, în timp ce studiile noastre pledează pentru o descriere mai simetrică, orientată către soluții. Această a doua abordare este mai sofisticată, dar se concentrează pe una dintre cele două concepții posibile despre lume. Modelul lasă studiile asupra păcii vulnerabile la acuzația că au o simetrie intrinsecă în modul de a aborda orice pereche de părți aflate în conflict, independent de variabile și de faptul dacă conflictul este între David și Goliat, între doi David sau doi Goliat.

Posibil, dar măcar modelul este orientat spre soluție, nu spre victorie.

Entropia actorilor și entropia interacțiunii

Ce are entropia de a face cu lumile pașnice, în general? Pentru a explora acele modele ale păcii, ele trebuie să fie exprimate ca *distribuții.*

→

Oglinzile lui Don Juan

Horia BĂDESCU

Cândva, „în vremi mai mari la suflet", ca să-l citez pe Goga, adică atunci când, tânăr fiind, speranţele prevalau dezamăgirilor, m-am aplecat cu voluptate asupra miturilor, aceste minunate paradigme ale condiţiei umane care fac indigestia nechemaţilor contemporani, aliniaţi între sârmele ghimpate ale raţiunii rudimentare a *corectitudinii politice*. N-am reuşit să alcătuiesc un lucru împlinit decât despre mitul *Meşterului Manole* dar n-am încetat să rămân conectat şi să glosez pe marginea altor interpretări şi întâmpinări exemplare despre galaxia om, cu constelaţiile şi nebuloasele sale. Am scris de nenumărate ori despre viziunea unică asupra morţii pe care o propune mult hulita *Mioriţa* şi despre inexplicabila orbire în faţa condiţionalului care aruncă în aer ideea defetismului românesc şi m-am aplecat cu voluptate şi asupra paradigmelor ivite sub alte zodii, dar vorbind despre aceeaşi trestie gânditoare, cu speranţele şi suferirile sale. Şi iată că, după preaminunatul Alfonso Quijana cel Bun, alias Don Quijote, a venit vremea să dezgrop, dintre file care aşteptau de decenii un destin mai bun, note şi oglindiri despre un alt ilustru hispanic care de secole bântuie fantomatic spiritualitatea occidentală şi prin contaminare şi pe cea răsăritean-europeană: Don Juan.

Albert Camus îl vedea pe fugosul amant Don Juan limpede şi plin de veselie. Condiţia lui ar izvorî din nevoia de a resimţi de fiecare dată, de a repeta acea dăruire totală faţă de fiinţa adorată. El e senin pentru că ştie că nu poate obţine mai mult calitativ, ci doar cantitativ, că nu există speranţă. Pentru mine, însă, Don Juan îmbracă masca tristeţii. Don Juan-ul meu e un nefericit care nu caută nici iubirea, nici femeia perfectă, nici măcar repetarea acelei dăruiri totale, satisfacţia acesteia. Don Juan nu caută pe nimeni în afară de sine însuşi. Pentru el universul nu există în afara iubirii; e fad, e gol fără de ea. Iubirea, iată singura raţiune a existenţei lui; singura pe care o concepe şi prin care universul are sens şi formă. Iubirea este însuşi Don Juan. Dar e o iubire fără obiect. Nu femeia care o declanşează îl interesează, nici actul erotic în sine. Pentru el esenţial e ceea ce se întâmplă până la acesta. În tot ce face până aici, în tot acest preambul, în sublimele jocuri ale „încântării", Don Juan îşi caută şi îşi regăseşte sufletul, puritatea iniţială. El trăieşte doar pentru acest etern început, pe care încearcă să-l desăvârşească şi pe care-l ratează de fiecare dată. Nu ceea ce spune Don Juan e important. Nu e important nici măcar faptul că spune acelaşi lucru fiecărei femei, ci cum îl spune! De fiecare dată, ca şi cum l-ar rosti pentru întâia oară şi mereu altul, irepetatbil. Cu aceeaşi iluminare interioară a regăsirii de sine şi a regăsirii chipului adevărat al lumii. Ceea ce nu înţeleg ceilalţi sau, mai exact, celelalte e faptul că după actul erotic nu mai poate urma altceva. Din acel moment, nimic nu mai are importanţă. Satisfacţia amoroasă nu poate sta lângă beatitudinea pe care i-o oferă preambulul ei. Sexual, Don Juan este un martir al insatisfacţiei.

Cât despre dragostea eternă... Singura posibilitate pentru el de a o cunoaşte ar fi să găsească o femeie care să nu-i cedeze. Dar cine ar putea rezista iubirii însăşi, pe care el o întrupează în adevărul uverturii erotice? Sunt sigur că dacă fiecare dintre femeile pe care le cucereşte ar şti dinainte tot ceea ce le va spune Don Juan, atunci când le-o spune-o el însuşi ar avea senzaţia că o aud pentru prima oară; lucruri nespuse vreodată. Pentru că, într-adevăr, ele sunt unice, irepetabile. De aceea niciuna nu-i va rezista. Don Juan e sortit să fie un crucificat al speranţei. Al speranţei de a găsi totuşi femeia care să-l refuze.

Denis de Rougemont afirma că „nimic din ceea ce-şi doreşte nu-i rezistă pentru că el nu iubeşte ceea ce-i rezistă", de aceea, zice el, Don Juan „nu cunoaşte nici pasiune inaccesibilă, nici trecut, nici viitor, nici sfâşierea voluptosă. El trăieşte mereu în imediat, nu are niciodată timp să iubească, să aştepte, să-şi amintească". Ar putea avea dreptate dacă umanitatea lui Don Juan ar fi reală. Dar nu este. Prologul despre care vorbeam, în care nu joacă „încântarea" partenerei, ci este „încântarea" însăşi, îi conferă o natură simbolică. El nu este în fond decât visul femeilor

plictisite şi înnebunite de eterna aşteptare a lui Tristan, sătule de eteratele fandoseli ale acestuia, de ploconelile trubadurilor, într-o epocă (Renaşterea) care descoperea (public) gustul iubirii carnale şi farmecul clipei, visul matroanelor spaniole zăbrelite în colereta unei morale monastice. Don Juan e zeul-iubire şi, asemeni acestuia, apariţia lui e fulgerătoare. Nici Zeus-ul mitologiei antice nu are „niciodată timp să iubească, să aştepte, să-şi amintească". Nici acestuia nu-i rezistă nimic. El vine, ia şi dispare. Ca o părere, ca un vis. Iar ceea ce uită „nemulţumitele" victime este faptul că timpul fulgerului e clipa şi nu eternitatea şi că nu te poţi încălzi la el o viaţă întreagă, precum la flacăra molcomă a căminului.

Iubind doar iubirea şi nu femeia, Don Juan încearcă să refacă într-un alt orizont mitul androginului, să împlinească în unitate ceea ce nu mai e posibil decât în dublu. Iar aceasta conduce la natura sa narcisiacă. Don Juan are despre sine o imagine pe care dragostea i-a confirmat-o. Sau i-a dat-o! Fiecare femeie e o oglindă. Fiecare femeie îndrăgostită! O oglindă în care muritorul e divinizat. Devine Unicul. La această deificare nu mai poate renunţa Don Juan. Pentru că el ştie că fiecare dintre aceste oglinzi stă sub semnul timpului, al efemerităţii. Nu e veşnică, dacă veşnicie în dragoste se poate numi o viaţă de om. Egal cu sine însuşi în demersul erotic, Don Juan primeşte la fiecare schimbare de oglindă aceeaşi imagine.

Poate mai mult decât un Narcis, Don Juan e un Faust de o altă factură, un disperat în bătălia cu timpul. Această perpetuă schimbare de oglinzi îi dă iluzia că poate scăpa, prin reflectarea aceluiaşi chip, propriei degradări, destrămării inexorabile. Aşadar, nu contemplarea autodevoratoare îl interesează, ci imuabilitatea. Don Juan nu-şi iubeşte frumuseţea, ci permanenţa acesteia. Acelaşi de fiecare dată, contemplând aceeaşi imagine pe care i-o restituie nenumăratele şi succesivele oglinzi, Don Juan poate avea senzaţia nemuririi. Nu comandorul, ci el a devenit statuie. Faustiana „clipă opreşte-ţi zborul!" s-a realizat. Cu o singură condiţie: de a schimba mereu oglinda, mai bine zis, de a nu-şi permite să moară. De altminteri, Don Juan nu-şi permite să moară decât în legendă. Un Don Juan bătrân, decrepit, supus morţii este un nonsens. El nu poate să dispară decât respectându-şi condiţia. Deificat prin sine însuşi. Crucificat al speranţei de a rămâne totdeauna în avanscena erotică, de a păstra intactă o singură postură, crucificat al dementului carusel al oglinzilor, Don Juan sfârşeşte în nemurirea unei imagini.

Ceea ce e mult prea puţin sau poate e totul! Semnul oglinzii sale e unul dublu: eternizarea imaginii proprii şi eternizarea iubirii. Don Juan refuză să-i accepte degradarea în ipostază casnică, păstrând mereu doar sublimul ei. El este un Quijote al absolutului şi nu e de mirare că amândoi s-au născut pe pământul Spaniei.

Don Juan este în fond un artist. Pentru că numai un artist acceptă succesiunea măştilor pentru a proba unitatea ţinutei. Asemeni acestuia, Don Juan posedă, conştient sau inconştient, ceea ce singularizează o personalitate: unitatea de stil. Nu-mi închipui un artist prosternat dinaintea aceleiaşi opere. Nu mi-l pot închipui pe Don Juan rămas în prostraţie erotică în faţa unei singure femei. Un sentiment îşi câştigă şi îşi pierde absolutul prin obiectivare. Eternitatea unui sentiment există doar din perspectiva lui însuşi şi ca s-o câştigi trebuie să te plasezi în acea perspectivă: în inumanitate. Pentru că omenescul presupune început şi sfârşit.

Dar este el, Don Juan, doar un simplu *jouisseur?* Gîndirea lui e legată doar de ideea plăcerii sau a perfecţiunii ca problemă existenţială a limitei? Mai degrabă această ultimă accepţiune mi se pare reală. Don Juan nu este, în fond, decât un Romeo eternizat în scena balconului. Ceea ce ar urma inevitabil după trecerea prin iatacul Julietei este tocmai ceea ce refuză Don Juan. De piaţă şi negustorie, pe Romeo îl scuteşte moartea. Don Juan se scuteşte el însuşi. Că este un Romeo *in aeternitas* nu încape însă îndoială de vreme ce toate femeile ce-l întâlnesc vor să joace rolul Julietei. Tot ceea ce este poetic în piesa lui Shakespeare se opreşte odată cu trilurile ciocârliei. Ceea ce urmează e tragicul! De fapt, pentru irepetabilitatea voluptăţii aşteptării, a timpului seducţiei îl urăsc femeile pe Don Juan, nu pentru altceva. Incapabile să înţelegă că miracolul adevărat se întâmplă o singură dată şi că rămas alături de ele, în papuci şi scufie de noapte, ar deveni obiectul unei uri şi mai devastoare decât aceea împotriva veşnicului fugar. Fiindcă fugarul s-ar putea întoarce. E o speranţă şi, la urma urmei, nu există iubire fără speranţă. Există numai un timp al speranţei.

Acelaşi Denis de Rougemont consideră că sfidarea donjuanescă nu are nimic de-a face cu adevărata libertate, care e aceea a lui Tristan, cea interioară, calea iluminării şi convertirii. Însă pentru o Spanie sătulă de calea lui Tristan şi de convertirile luminate de rugurile Inchiziţiei, ea capătă o altă semnificaţie. Este victoria cărnii martirizate de dogmă, a fizicului împotriva metafizicului, a naturalului împotriva abstracţiunii, a trupului împotriva unui spirit care refuză să şi-l asume. Şi poate triumful fondului maur pe care fudulii regi catolici îl credeau alungat pentru totdeauna pe ţărmurile Africii. Oricum, augustinianul „iubeşte şi fă ce vrei" nu i se potriveşte mai mult lui Tristan decât lui Don Juan.

Dar care ar fi atunci culpa majoră a lui Don Juan? Dacă iubirea e proiecţia noastră în celălalt, fără ca ea să anuleze individualitatea acestuia, Don Juan nu se vede în celălalt decât pe sine însuşi. Din subtilul amestec de dăruire şi egoism (sau egotism?) care este iubirea, el nu-şi asumă şi nu vieţuieşte decât în orizontul acestuia din urmă. Iar în subtila geometrie a lumii, o asemenea alegere e o dizarmonie mortală, cu o singură finalitate posibilă. Ceea ce i se şi întâmplă lui Don Juan!

Un mare număr de modele pot fi formulate în termeni de
– *Entropie a actorilor*, distribuţie a *actorilor* pe *poziţii*, şi
– *Entropie a interacţiunii*, distribuţia *legăturilor* pe *perechile de actori*.

Aceste două distribuţii sunt fundamentale. O structură socială care conectează poziţiile capătă *înţeles* atunci când este cunoscută distribuţia actorilor. Dacă sistemul are două poziţii, „clasa de sus" şi „clasa de jos", atunci contează dacă distribuţia are o entropie mică (5% în clasa de sus şi 95% în clasa de jos) sau mare (45% sus şi 55% jos). Iar o structură socială devine şi mai vie atunci când există interacţiune între actori; întrebarea este cum sunt distribuite legăturile.

Într-un sistem cu entropie înaltă la nivelul actorilor şi al interacţiunii, actorii sunt distribuiţi echilibrat pe poziţii, iar legăturile sunt distribuite echilibrat între ei. În sisteme cu entropie scăzută pe ambele niveluri, actorii se aglomerează pe una sau pe câteva poziţii, iar legăturile se concentrează pe puţine perechi de actori. Sistemul poate fi şi sus din punctul de vedere al uneia dintre entropii şi jos din celălalt punct de vedere – toate combinaţiile sunt posibile.

Două variabile care nu sunt acoperite direct de entropie este numărul *m* al actorilor şi numărul *n* al legăturilor. Dacă numărul actorilor creşte într-o lume paşnică cu multe state (Lumea nr. 5 în Anexă), atunci probabilitatea păcii de asemenea va creşte. Există mai multe posibilităţi, dar *m* este un atribut al mulţimii de distribuit, nu al distribuţiei, deci nu este acoperit de entropie. Acelaşi lucru se aplică pentru numărul de legături: dacă *n* creşte, reţeaua de interacţiuni poate fi mai dens legată – iar rezultatul este probabil tot productiv în privinţa păcii. Nici acest aspect nu este prins în formula entropiei, din acelaşi motiv.

→

Homo sapiens

Pledoarie pentru sol
Elogiu slujitorilor pământului românesc

Acad. Cristian HERA

Reluăm în continuare primele și ultimele pagini ale Discursului de Recepție rostit de acad. Cristian Hera, vicepreședinte al Academiei Române și președinte de onoare al Academiei de Științe Agricole și Silvice „Gheorghe Ionescu-Șișești”, în Aula Academiei Române, la 18 noiembrie 2016.

Răspunsul a fost dat de acad. Nicolae Săulescu.

Discursul în întregime, împreună cu Răspunsul, a apărut în formă tipărită la Editura Academiei Române, București, 2016.

Solul, pilon principal al agriculturii, bază a existenței vieții terestre

Cunoștințele acumulate și experiența dobândită în cei 60 de ani dedicați activității de cercetare științifică, din care majoritatea pentru studierea fertilității solului, nutriției plantelor și aplicării îngrășămintelor, mă determină să afirm fără ezitare că pământul reprezintă baza existenței vieții pe Terra și vesnicia omenirii.

Solul este o adevărată arhivă a istoriei planetare, martor fidel al trecutului și prezentului, în același timp, o carte deschisă pentru viitor.

Îngrijindu-l și protejându-l, am convingerea că putem asigura securitatea și siguranța alimentară, mediul sănătos pentru viață, putem clădi prezentul și asigura sustenabilitatea viitorului.

Solul este unul dintre cele mai complexe sisteme naturale de pe Planeta Pământ, reprezintă un agregat structural de substanțe în continuă schimbare, complex biologic în care viața pulsează continuu, sistem polifuncțional, supus degradării, capabil de autodezvoltare, filtru natural pentru mediul înconjurător, reflectă impactul climei, florei, faunei și activităților antropice în perioade variabile de timp.

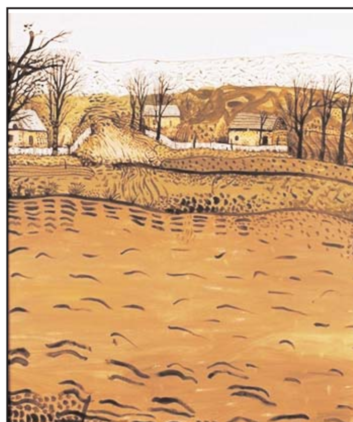
Solul este pilonul principal de susținere a agriculturii. Suprafața terestră ocupă 29% din suprafața Terrei, în timp ce suprafața apelor ocupă 71%, ceea ce ne face să atribuim planetei noastre și numele de „Planeta Albastră”.

Din suprafața terestră, numai pe 6,4% se practică agricultura, dar aceasta produce 95% din hrana necesară omenirii, în timp ce suprafața ocupată de ape produce numai 5% din necesar. Iată de ce avem datoria să protejăm, să îngrijim și să cultivăm pământul, cu grija permanentă față de prezent, pentru „ziua de mâine”, pentru viitorul generațiilor cărora le datorăm dreptul de a-și construi singuri societatea sustenabilă și performantă pe care și-o doresc.

Starea de fertilitate a solului reprezintă elementul esențial în capacitatea sa de a produce, de a realiza producții sigure și stabile pe unitatea de suprafață. Cu cât fertilitatea solului este mai ridicată, cu atât devine mai sigură capacitatea acestuia de a pune la dispoziția plantelor, simultan și continuu, elementele nutritive și apa de care au nevoie pentru reglarea proceselor metabolice de creștere și dezvoltare, pentru „construirea” recoltelor atât de necesare satisfacerii necesarului de hrană pentru populația mereu crescândă a omenirii.

România este o țară binecuvântată din punctul de vedere al stării de fertilitate a solurilor. Dacă la nivel mondial suprafața solurilor cu grad de fertilitate bun și foarte bun este de numai 11%, în țara noastră asemenea soluri ocupă 28% din teritoriu.

Solurile cu fertilitate scăzută ocupă în România 50% din suprafață, în timp ce la nivel global suprafața ocupată de astfel de soluri este de 60%. Solurile cu fertilitate moderată sunt răspândite în țara noastră în proporție de 22%, pe plan mondial acestea ocupând 28%.

Este de datoria noastră, a românilor, ca acest dar al naturii să îl păstrăm, să îl protejăm, iar prin aplicarea măsurilor tehnologice de cultivare a plantelor în conformitate cu cerințele acestora și a recomandărilor făcute de cercetarea științifică pentru realizarea producțiilor programate, putem menține și spori starea de fertilitate a pământului.

Ca urmare a încetățenirii „mitului liniștitor” de pământ fertil, în România nu s-a acordat și nu se acordă importanța cuvenită folosirii îngrășămintelor, de orice natură, organice sau minerale. În anul 1950, cantitatea de îngrășăminte minerale folosită în agricultura țării noastre era 5.921 tone, în anul 1990, ca urmare a demersurilor făcute de specialiștii din domeniu și a dezvoltării industriei proprii de îngrășăminte, cantitatea totală de îngrășăminte minerale cu azot, fosfor și potasiu a crescut la 1.103.075 tone, ceea ce reprezintă circa 110 kg NPK/ha, aceasta fiind până în prezent cantitatea maximă folosită pe unitatea de suprafață în România. În anul 2000, cantitatea de îngrășăminte s-a redus la 342.174 tone NPK, sau 36,5 kg/ha, ca după acest an să se înregistreze o ușoară tendință de creștere.

Referindu-ne la îngrășămintele organice, cantitatea utilizată în România, începând cu anul 1990, s-a redus substanțial, pe de o parte, ca urmare a reducerii drastice a numărului de animale, dar și dezinteresului producătorilor agricoli pentru folosirea acestora.

Rezultatele cercetărilor noastre arată că, odată cu recolta, se extrag din sol 100-140 kg N/ha/an, 50-60 kg P_2O_5/ha/an și 130-160 kg K_2O/ha/an, export de elemente nutritive care conduce inevitabil la diminuarea stării de fertilitate a solurilor.

Pentru a avea o imagine comparativă, menționez că Olanda a folosit în 1980-1981, 826 kg NPK/ha, Germania 413 kg/ha, Marea Britanie 294 kg NPK/ha. Din 1990-1991, în aceste țări, cantitățile s-au redus, ca urmare a restricțiilor impuse de Uniunea Europeană pentru evitarea poluării mediului, în special a poluării cu nitrați.

→

Entropia și raționamentele asupra păcii

Vom testa acum aceste idei verificând în ce măsură ele redau într-o manieră adecvată ideile de bază din spatele studiilor asupra păcii care pot fi identificate în vasta literatură disponibilă, clasificată în Anexă.

Acest lucru presupune transformarea prozei verbale uzuale în limbajul distribuțiilor, ceea ce de cele mai multe ori se face foarte ușor. Ne vom limita, totuși, la considerarea modelelor păcii internaționale și supranaționale, deoarece modelele sub-statale sunt de interes mai scăzut în această privință (modelele 4-5 sunt marginale). Dar, dincolo de acestea, majoritatea dintre cele 30 de lumi, 6-35, primesc o relativ clară traducere în termeni de entropie a actorilor și/sau a interacțiunilor.

Lumile despre care discutăm sunt mulțimi de state, sisteme de state. Unitatea este statul, mulțimile sunt structurate diferit, prin intermediul relațiilor. O distincție cheie: *sisteme disociative versus sisteme asociative*.

Sistemele disociative stratifică sistemul statelor, orizontal (exemple: polarizare, echilibru al puterilor, nonviolență negativă) sau vertical (exemple: lumi feudale, divizate în clase, cu controlul armelor). Sistemele asociative leagă toate acestea prin interacție.

În general vorbind, sistemele asociative distribuie masa de interacțiune pozitivă în mod egal peste sistemele de state, sistemele disociative nu fac asta. În sistemele asociative entropia este mare, în cele disociative este scăzută.

Formulă generală: *măriți entropia lumii, creșteți non-ordinea, amestecul, întâmplarea, impredictibilitatea – evitați claritatea, proiectele simpliste, predictibilitatea, ordinea excesivă.*

Inițiați contra-proiecte care conduc la un nivel total al ordinii neexcesiv de mare. Nu puneți temei pe ordinea simplistă. Faceți sistemele asociative mai producătoare de pace.

Dinamicile entropiei

Să aducem acum în scenă timpul și să ne punem întrebarea crucială: poate fi descoperită o tendință pe termen lung, folosind entropia ca variabilă de bază? Cum merge lumea, în general, spre o mai mare sau mai mică entropie?

Vom încerca să arătăm că orice astfel de teorie unidirecțională este menită să dea greș, din cauza forțelor puternice care operează atât la nivelul înalt cât și la cel scăzut al entropiei, tinzând să împingă sistemele înapoi atunci când ele s-au deplasat prea departe înspre oricare dintre extreme. Vom argumenta că există merite considerabile ale unei teorii pendulatorii în privința sistemelor sociale, care oscilează între niveluri de entropie mare și mică.

Ideea de bază este principiul dialectic conform căruia orice sistem are în el sursele propriei schimbări și, cu cât sistemul este mai la extrem în termenii entropiei, cu cât este mai aproape de punctele de minim sau de maxim, cu atât mai puternice sunt contra-forțele. O rațiune de bază stă în diferențele dintre niveluri: la nivelul sistemului, al societății, există o unitate care nu corespunde diversității indivizilor. Ființele umane sunt foarte diversificate, între ele, pentru aceeași persoană la diferite momente de timp, și chiar la același moment. Sistemul poate avea o entropie mare sau mică, dar indivizii pot să difere mult în capacitățile sau abilitățile lor de a trăi în oricare dintre stări, atât între ei, cât și în interior, pentru fiecare individ în parte.

O altă serie de motive rezidă în sistemul însuși, fără referire la nivelul indivizilor. Stările de entropie scăzută pun la dispoziție energie pentru schimbări care nu sunt posibile în stări de entropie înaltă, și reciproc, iar acest lucru conduce la insatisfacții, din cauză că rămân neîmplinite schimbări sociale.

Vom presupune, deci, că pentru ambele cazuri ale entropiei scăzute sau ridicate vor exista forțe puternice îndreptate în direcția opusă, la fel cum există forțe de inerție care țin sistemul acolo unde se află.

O încercare de a sistematiza aceste forțe apare în Tabelul 1. (Va urma)

Tabelul 1. Forțe de atracție-respingere, entropie joasă sau înaltă

	Nivelul persoanei Forțe de atracție	Nivelul persoanei Forțe de respingere	Nivelul social Forțe de atracție	Nivelul social Forțe de respingere
Sisteme cu entropie scăzută	Dorință de consonanță, simplitate, homofilie	Stabil micro; uniformitate, repetiție	Promovează „binele”, stabil micro	Promovează „răul”, instabil macro
Sisteme cu entropie ridicată	Dorință de varietate, experiențe noi, dinamism micro	Prea multă disonanță, supraîncărcare informațională	Rezolvă problemele micro, facilitează schimbările macro	Prea mult micro, împiedică schimbările macro

Homo sapiens

La nivel mondial, cantitățile de îngrășăminte produse industrial au crescut an de an, de la 32 milioane tone în anul 1961, la 140 milioane tone în 2001, ca după acest an, cu toată apariția crizei energetice, producerea îngrășămintelor făcându-se cu mare consum de energie, în anul 2010 cantitatea produsă la nivel mondial a ajuns la 170 milioane tone, din care 104 milioane tone îngrășăminte cu azot, 39 milioane tone îngrășăminte cu fosfor, celor cu potasiu revenindu-le 27 milioane tone. Cantitățile produse și folosite în agricultură continuă să crească. În anul 2014, agricultura mondială a consumat 186,9 milioane tone de N, P_2O_5 și K_2O. Pentru perioada 2014-2018 a fost estimată o creștere anuală a consumului de îngrășăminte cu 1,8%, celor cu azot revenindu-le 1,4%, celor cu fosfor 2,2% și celor cu potasiu 2,6%. În anul 2015 consumul a fost de 190,7 milioane tone, în 2016 estimându-se un consum de 193,9 milioane tone, în 2017, 197,2 milioane tone și în 2018, 200,5 milioane tone.

Realitatea impune schimbări drastice de concepții în producerea industrială a îngrășămintelor, utilizarea acestora și, concomitent, luarea urgentă a măsurilor de remediere pentru valorificarea rațională a îngrășămintelor de orice natură, în vederea menținerii și sporirii fertilității solurilor și a creșterii producțiilor pe unitatea de suprafață.

Utilizarea rațională și echilibrată a îngrășămintelor, diminuarea consumurilor neproductive de fertilizanți și energie, dirijarea și perfecționarea proceselor metabolice de creștere și dezvoltare a plantelor, de formare cantitativă și calitativă a recoltelor, devin necesitate de primă urgență, atât pentru cercetători, pentru specialiștii din agricultură, pentru cei din industria de îngrășăminte, dar mai ales pentru factorii de decizie executivă, având în vedere și eficiența și profitabilitatea investițiilor făcute în domeniu.

Presiuni asupra productivității solului

Schimbările climatice, dezlănțuite din ce în ce mai evident la nivel global, conduc inevitabil la intensificarea deteriorării stării de fertilitate a solului, la accentuarea crizei apei dulci, la reducerea drastică a biodiversității.

La nivel planetar se intensifică degradarea solului; fenomenul de deșertificare s-a extins pe 33% din suprafață, eroziunea ia amploare. Anual se scot din circuitul agricol 5-7 milioane ha de teren, fenomenul de eroziune amplificându-se ca urmare a defrișării masive a pădurilor (cca 7 mil. ha/an). Fenomenul de salinizare ia amploare, 12% din suprafața irigată fiind afectată.

Exportul masiv de elemente nutritive luate din sol odată cu recolta duce la scăderea accentuată a fertilității solurilor, fapt care impune urgentarea producerii și folosirii unor cantități corespunzătoare de îngrășăminte, de orice natură, organice sau minerale.

Criza apei devine alarmantă pentru agricultură, pentru valorificarea stării de fertilitate a solurilor, ținând seama că 70% din volumul total al apei se folosește în acest domeniu.

Concomitent cu schimbările climatice globale, provocatoare de puternic impact negativ, are loc o creștere masivă a populației Terrei. Dacă primul miliard de locuitori pe Terra s-a atins în anul 1804, al doilea miliard, deci dublarea populației, s-a realizat în anul 1927, după 123 de ani. În anul 1960, populația Terrei a ajuns la 3 miliarde locuitori, ceea ce înseamnă că pentru următorul miliard au fost necesari numai 33 ani. Populația, la nivel global, continuă să crească. În anul 2011, numărul locuitorilor a ajuns la 7 miliarde, creșterea cu 4 miliarde realizându-se în 51 de ani, practic pentru creșterea cu un miliard de locuitori fiind necesari mai puțin de 13 ani. În anul 2050, populația Planetei Pământ va depăși 9 miliarde locuitori, populație care trebuie hrănită, care trebuie să aibă asigurată hrana cea de toate zilele, exigențele fiind mari și diversificate.

În evoluția dezvoltării umane s-au înregistrat și se înregistrează numeroase crize, provocatoare de destabilizare. De regulă, crizele apelează la patrimoniul cunoașterii, suscită inteligența, competența, îndrăzneala și solidaritatea umană. Toate crizele, de orice natură, provoacă neliniște, îngrijorare, dar criza alimentară este devastatoare, provocatoare de fenomene sociale greu de imaginat. Evitarea unor astfel de crize trebuie să reprezinte preocuparea supremă a omenirii.

Norman Borlaug, promotorul „Revoluției verzi", singurul agronom laureat al Premiului Nobel, spunea la cel de al XV-lea Congres Mondial de Știința Solului (Mexic, 1994): „Toți cei care suntem implicați în producerea hranei, să păstrăm în memorie faptul că pacea lumii nu poate fi menținută în condiții de foamete și mizerie umană. Refuzând accesul micilor fermieri, cu resurse puține, la factorii moderni de producție – varietăți ameliorate de plante, îngrășăminte și pesticide – lumea va fi condamnată, nu la otrăvire cum presupun unii, ci la foamete și haos social."

Trecut, prezent și viitor

Avem datoria să învățăm din lecțiile trecutului. Marile civilizații, precum cea asiro-babiloniană, egipteană, chineză ș.a., au apărut și s-au dezvoltat când potențialul de producție al solurilor a fost pus în valoare prin folosirea apei din Tigru, Eufrat, Nil, Yang-tze, Huang-Ho, iar alte civilizații, precum cele ale Indusului și Mekongului, sunt cunoscute după numele cursurilor de apă. Acestea au prosperat când au valorificat avantajele cursurilor de apă și s-au prăbușit atunci când comunitățile umane nu au mai asigurat funcționalitatea sistemelor construite. Un exemplu elocvent îl constituie mănoasa câmpie a Mesopotamiei.

Pentru satisfacerea mereu crescândă a necesarului de hrană, creșterea producțiilor pe unitatea de suprafață este esențială; Pământul este limitat ca întindere, suprafețele de teren agricol se reduc an de an, fertilitatea acestora se degradează substanțial. Reprezintă acesta un semnal de alarmă pentru omenire? Fără îndoială, un mare semnal de alarmă. În astfel de situații își face apariția o nouă geopolitică, cea a deficitului de hrană, pentru prevenirea căruia se impune, așa cum arăta și Lester Brown, „Mobilizarea Generală".

Summitul de la Paris de la sfârșitul anului 2015, la care au participat șefi de stat și de guvern din 198 de țări, demonstrează că s-a ajuns să se înțeleagă că ne aflam într-un moment de cumpănă, în care se impun măsuri urgente pentru salvarea omenirii. Implicarea tuturor națiunilor la „Mobilizarea Generală" pentru un mediu sănătos, care să contribuie la înlăturarea foametei, a sărăciei, la stabilitate socială, la un viitor sustenabil al generațiilor care vor urma, devine necesitatea și prioritatea absolută a zilelor noastre.

Patrimoniul științific românesc

Magnitudinea patrimoniului științific românesc în domeniul științei solului, tezaur de aleasă prețuire, impune o privire retrospectivă asupra prestigioaselor personalități.

Dintre marile valori din agricultura României care au contribuit la dezvoltarea științei solului mă voi referi, pe scurt, asupra unor distinși „învățați" ai secolului XIX și început de secol XX: Ion Ionescu de la Brad, Petre Sebeșeanu Aurelian și Gheorghe Munteanu-Murgoci; asupra magiștrilor și mentorilor mei, Gheorghe Ionescu-Șișești, Teodor Saidel și David Davidescu, precum și asupra cercetătorilor de excepție cu care am lucrat încă de la începutul activității de cercetare științifică, Gheorghe Pavlovschi și Zenoviu Borlan. (...)

Să salvăm pământul, acesta este apelul pe care îl fac către toți românii, către toți locuitorii Planetei Pământ. Salvarea pământului nu este numai o virtute, „este o datorie supremă".

În pledoaria privind grija față de sol, apelez la un aliat cu prestigiu incontestabil, Gheorghe Ionescu-Sisești, care susține că „Pământul este bogăția principală a României. Dar nu este o comoară nesecată, un bun inalterabil. Avem datoria să-l păstrăm și să-l îngrijim, ca să rămână mereu izvorul de viață și mijlocul de existență al poporului român."

Se multiplică amenințările schimbărilor climatice globale asupra pământului românesc. Pe lângă „pulverizarea" proprietății, putem să adăugăm fară rezervă secătuirea continuă în elemente nutritive, cultivarea nerațională, distrugerea proprietăților fizico-chimice, biologice, diminuarea biodiversității, eroziunea, amplificată de distrugerea masivă a pădurilor...

Acum ia amploare o nouă amenințare – *înstrăinarea pământului.* Participăm la un imens experiment geopolitic; au loc achiziții masive de terenuri pentru obținerea hranei pentru alte națiuni, mascându-se dezechilibrele provocate în regimul elementelor nutritive și al apei din sol, cu efecte negative greu de evaluat pentru viitorul României, cât și al țărilor care devin victimă acestui proces. Pământul nu este o marfă, este o bogăție inestimabilă, un patrimoniu. Avem datoria să îl muncim, să îl protejăm și să îl păstrăm.

Diminuarea suprafețelor de pământ, concomitent cu diminuarea fertilității acestuia, corelată cu intensificarea schimbărilor climatice și încălzirea globală, intensificarea degradării mediului, diminuarea resurselor de apă, extinderea deșertificării, creșterea continuă a populației Terrei reprezintă din punctul meu de vedere, cel mai mare pericol pentru viitorul Planetei Pământ.

Cu toții avem datoria profesională și morală să contribuim la protejarea viitorului Terrei.

Îmi îngădui să fac apel la puterea legislativă și executivă a României (și nu numai), luându-l din nou ca aliat pe marele savant Gheorghe Ionescu-Șișești, lipsit de orice conotație politică, care susținea că „grija pentru generațiile de mâine trebuie să o aibă oamenii de știință de astăzi, dar mai ales oamenii de stat, care ar trebui să personifice conștiința perenității românilor pe pământul pe care s-au născut, l-au muncit și l-au apărat de veacuri".

Purtătorii conștiinței istorice au datoria să stabilească și să impună cum trebuie păstrat și apărat *pământul strămoșesc,* ca izvor de existență a generațiilor de astăzi și a celor care vin.

Îmi îngădui ca în final să citez câteva dintre reflecțiile făcute de-a lungul timpului de diferite personalități pe care îmi permit să le iau ca aliate în *Pledoaria pentru sol:*

„O națiune care își distruge pământul se distruge pe ea însăși." (Franklin D. Rossevelt, 1930)

„Indiferent cui aparține, pământul are o funcție socială. Pământul este veșnic. Dacă dispare pământul, dispare veșnicia." (Gheorghe Ionescu-Șișești, 1937)

„Pământul nu l-am moștenit de la părinți, ci îl avem împrumutat de la copiii noștri." (Alvin Toffler, 1970)

Suntem datori să păstrăm, să respectăm și să protejăm pământul pe care trăim, bogăția și zestrea cea mai valoroasă, care, prețuită, cunoscută și recunoscută, asigură existența vieții și un mediu sănătos, garantează viitorul, consolidează durabilitatea securității și siguranței alimentare, atât de necesară pentru liniștea „cea de toate zilele". (Cristian Hera, 2006)

„În templul naturii solul este vitraliu revelator pentru peisajul actual, fereastra clară pentru trecut și făgaș de lumină spre viitor." (Nicolae Florea, 2007)

„Pământul este noul aur, hrana, noul petrol." (Lester Brown, 2012)

Datoria noastră este să contribuim la crearea unei lumi a stabilității, fără „jefuirea" resurselor naturale, din ce în ce mai neîndestulătoare, pentru a obține profit cu orice preț, sub orice formă, neglijând, la nivel local, regional, național și global, fertilitatea solului, cea care pune la dispoziția plantelor pentru creșterea și dezvoltarea lor, simultan și continuu, elementele nutritive și apa, asigurându-ne astfel „pâinea noastră cea de toate zilele", atât de necesară pentru liniștea socială și pentru durabilitatea existenței vieții pe Planeta Pământ.

În memoria sângelui vărsat și a iubirii de glie a Bunilor și Străbunilor noștri, să ne asumăm responsabilitatea de a păstra și consolida integritatea tezaurului național, bogăția cea mai de preț – PĂMÂNTUL!

Homo sapiens

Educația virtuală

Radu PINTEA

1. Torpila lovește etrava distrugătorului de escortă și puntea zboară în aer pulverizată de detonarea magaziei de obuze a navei de luptă, acolo unde s-a înfipt obiectul prelung și lucios, lansat de pe un cuirasat inamic pe care licăresc îndepărtat pe fondul întunecat al orizontului gurile de foc ce trag salvă după salvă în direcția crucișătorului a cărui soartă este pecetluită.

2. Într-o clipită, obuzul țâșnit din țeava bine camuflată a tancului P50S, monstru împlătoșat ascuns în mâlul mlaștinii, făcu ravagii în angrenajele directoare ale tancului inamic, reducându-i capacitatea de deplasare, dar nu și pe cea de rotire. Și, pe jumătate ascuns de norul negru ridicat de impact, uriașul T8000 prinse a se roti în direcția dinspre care sosise atacul, țeava înclinându-se din mers după agresorul nevăzut. Din mâl țâșni un alt obuz care lovi chiar în ferestrele periscopului…

3. Trasoarele încadrară silueta avionului care încerca prin cascade de tonouri, vrii și loopinguri să scape de urmăritorul necruțător care tocmai apăsa încă o dată trăgaciul pentru a trimite o ultimă și nimicitoare rafală. Ampenajul inamic fu retezat și avionul avariat de moarte începu să cadă ca un meteor de foc și fum în urletul lugubru al motoarelor turate dincolo de limitele de rezistență mecanică.

În timp ce se „întâmplă” toate sângeroasele confruntări de mai sus, fasolea se lipește și se face scrum în cratiță, regula de adunare a polinoamelor este cu desăvârșire neglijată, *Floarea albastră* a lui Eminescu va rămâne presată între filele nedeschise ale culegerii de poezii, Ștefan cel Mare va fi surghiunit într-un ghiozdan azvârlit pentru totdeauna sub o canapea pe care-și vor disputa aprig întâietatea telecomanda plasmei cât peretele, a tabletei cât laptopul și a mobilului cât tableta.

La fel cu submarinele, extraterestrii, monștrii din Jurasic și Cuaternar, minionii și alte creaturi, toate de o claritate halucinantă, mai clară decât realitatea însăși. Până și ceața lipită de valurile cenușii, lungi și înspumate este redată cu o asemenea limpezime încât, dacă îți ții respirația, poți să distingi conturul fiecărei broboane de apă, iar pe suprafața fiecăreia dintre ele oglindindu-se întregul teatru de război.

Sunt lumi virtuale. Frumusețea și limpezimea lor supraomenească seduc tineretul încât de dragul lor este sacrificată realitatea imediată, sunt lăsate vraiște problemele acute, sunt amânate decizii de viață și de moarte, sunt neglijate persoane dragi care nu știu ce se întâmplă fiindcă de cele mai multe ori sunt și ele prizoniere „realității” virtuale din care, odată intrat în ea, nu pare a mai fi scăpare.

Milioane de tineri apasă pe trăgaciuri virtuale pentru a extermina ființe virtuale. Milioane de ore de timp furat realității, pentru a fi „arse” pentru totdeauna pe rugul virtual mai real decât realitatea însăși. În economia divină a lumii o asemenea irosire la scară planetară nu poate să nu aibă urmări. De care nimeni nu mai pare să se sinchisească, conform adagiului *puterea obișnuinței devine natură a lucrurilor.*

Și mediul ajută la instaurarea pe mapamond a acestei apostazii mesmerice. Tot mai chimizat, tot mai intoxicat, tot mai cibernetizat, introvertit, hibridizat, omul va înceta dacă nu cumva a și încetat de a mai lua deciziile în spiritul clasic, adică în spirit. Ele sunt și sună la fel de artificial ca și aromele cu care-și „asezonează” mesele zilnice, care au încetat demult să fie cele autentice, cele naturale. „Natural” a devenit o simplă piele suficient de convingătoare cât să depășească un anumit prag comerical, unul nu foarte înalt, o coajă sau o membrană care înfășoară niște artefacte care au demult alte rosturi.

Se vorbește mult de criza învățământului și deloc despre natura crizei. Asta fiindcă criza educației instituționale și paternale nu reprezintă decât cazuri particulare sau, mai bine zis, efecte secundare ale crizei tehnologice care bântuie întreaga planetă, fiindcă despre asta vorbim de când ne dăm jos din pat și până închidem ochii împăienjeniți de atâtea ecrane mari, medii și mici, de atâtea culori în toate spectrele și nuanțele posibile, de atâtea rezumate, analize, concluzii, memorandumuri și liste – infinite liste; de văzut, de bifat, de parcurs, de făcut. Avalanșa de date zăpăcește, derutează, duce la catatonie spirituală sau chiar la abolirea spiritului, care își pierde locul de instanță supraordonatoare. Criză este orice situație indecidabilă, iar pentru a o rezolva trebuie s-o înțelegi, ceea ce nu se poate până nu cunoști *natura* crizei. „Nu veți înțelege fondul până nu veți stăpâni forma unei bucăți muzicale”, cugeta Robert Schumann, aserțiune pătrunzătoare și când e vorba de analiza morfologică și mai ales fenomenologică a crizei ca situație temporar indecidabilă.

Iar pentru a afla natura crizei, înseamnă să cunoști adevăratele cauze care au provocat apariția respectivei stări indecidabile, a domeniului în care aceste cauze pot fi găsite în stare aparentă sau de cele mai multe ori deghizate.

Faptul că a apărut modelul „școala altfel” e un simptom clar și din păcate disperat că s-a sesizat inadecvarea vechilor metode de pedagogie cu efectele într-adevăr devastatoare ale nanotehnologiei diseminate efectiv „democratic” până la cele mai fragede vârste. Butonul virtual pe care scrie „Control parental” e un moft. Copiii sunt deja foarte departe, sunt foarte emancipați și au „ars” distanțele cu nonșalanța și candoarea vârstei lor fragede. Ei sunt cinic de maturi și se așteaptă de la cei mai în vârstă ca ei – denumiți cu titlul generic de „martalogi” sau

fosile, nu neapărat depreciativ, ci doar sentimental-umoristic-adecvat – să le ofere *ceva* mai interesant decât sunt ei în stare să găsească instantaneu pe internet, ceva deștept, de natură să le trezească interesul și să le stimuleze respectul.

Într-adevăr, școala e „altfel” pentru simplul motiv că totul e altfel; nu intrăm în acest text în polemici pe caracterul etic sau nu al acestei transformări. Nu cumva are rost să ne întrebăm nu dacă, ci cât mai sunt de necesare vechile „cărămizi” ale cunoașterii noului val de reformiști și protestanți ai științei și tehnologiei, aflați deocamdată cu suzeta în gură, dar cu tableta în mână? Este acest nou val capsulabil în sens clasic, pentru a putea fi livrat într-un program educațional care să ofere orientare printre noile paradigme ivite la orizont și care par a nu semăna cu nimic cunoscut până azi? Poate fi acesta *înțeles și asimilat* de foarte tânăra și rebela generație, care nu mai vrea să știe de carte (în sens clasic) și ale căror obiceiuri migrează îngrijorător spre formalizarea limbajelor umane, care în loc să scrie, apasă, care înlocuiesc consensul verbal cu schimbul de calupuri de „conținut” vehiculate ca un fel de piese de mozaic ca reprezentare nonverbală privită de tânăra generație ca mult mai elocventă decât o dramă în versuri – *Cidul* lui Pierre Corneille, spre exemplu?

Dacă elocvența în stil clasic a murit, înseamnă că generația profesorilor, a educatorilor și a tuturor celor care ar trebui să păstorească orientarea mentală a juneții celei noi folosește un instrument de bază care nu mai spune nimic tinerei generații și că, pentru aceasta, care mestecă într-una gumă și butonează în flux continuu tastaturi, elocvența se definește în cu totul alt fel, este altceva, înseamnă cu totul altceva, are alți parametri și efectele ei pedagogice sunt cu totul altele. Niciodată nu a existat o mai mare prăpastie între două moduri de percepție a ceva atât de important pentru cimentarea cunoașterii, între elev și magistru, la o scară atât de întinsă, niciodată iconoclastia nu a atins niveluri de radicalism și de ireductibil atât de brutale.

Se vorbește tot mai mult și devine tot mai răspândită noțiunea de „abilități de conducere a calculatorului electronic” și chiar explicit de „alfabetizare digitală.” Tehnica apăsării luând locul scrisului, în viitor ne putem deci aștepta ca prin alfabetizare (*recte* educație) să se înțeleagă implicit „alfabetizare digitală”. Omul este o ființă extrem de sofisticată, de complexă și de plină de neprevăzut; omul tânăr și cu asupra de măsură cel foarte tânăr este încă și mai și astfel! Nicio încercare de a-i cenzura, limita, încorseta sau anula una sau mai multe dintre darurile sau însușirile care-i asigură rolul de frunte în mijloacul Creației, orice tentativă de minimalizare, ridiculizare, denigrare sau negare a principalelor sale însușiri, cu scopul devoalat sau nu de aplicare a unui reducționism simplifcator, va atrage după sine consecințe destabilizatoare la fel de originale și de neprevăzute ca întreaga sa *persona*.

Faptul că nu reacționează pe loc, strict pavlovian, la una sau alta dintre convențiile sau artificialitățile impuse din afară de formatori nu trebuie interpretat ca prostie sau indolență. Pur și simplu, omul, în mediul său, se simte confortabil și chiar dacă alege să lase impresia că nu-i pasă, asta nu înseamnă că nu păstrează subliminal experiența trăită pentru o sigură fructificare viitoare, deși nu riguros determinată.

În clipa când însă el, conform liberului său arbitru și propriilor sale resorturi intime unice, ar alege la un moment dat să se concentreze asupra unuia sau altuia dintre mecanismele care-i impun forțat să adopte o anumită poziție în angrenaj, nu-i va trebui mult până când inteligența și capacitatea sa de discernământ îi vor descifra fără greș situația cu care se confruntă, iar reacția lui invariant surprinzătoare va fi pe măsură – nu măsura așteptărilor formatorilor, ci pe măsura așteptărilor de la ființa demnă și suverană care este și se ascunde până și sub cele mai smerite și ponosite straie de circumstanță. În febrila lor dorință de a desemna scorurile lor predictibile peste chipul atât de frumos al omului, marii manevratori comit sistematic eroarea de a nega componenta sublimă din acest tulburător aliaj de fragilitate și măreție, de slăbiciune și de rezistență care este omul în edenul său, cel ce poate fi vandalizat și mâzgălit ca să pară infern, dar care cu adevărat nu va putea fi transformat niciodată pentru a fi asa ceva. Doar infernul este virtual. Edenul – este real. Este chiar realitatea. Educația, indiferent de nivel, va trebui să aibă în grijă păstrarea neștirbită a acestui principiu, a acestei percepții asupra acestui principiu.

Cantitățile de sorbitol, monoglutamat de sodiu și aspartam ingerate în cantități necunoscute de populație e foarte probabil să modifice *orientat* astfel de percepții. Dar și inversa e adevărată: *lipsa* anumitor elemente chimice din teaca de mielină a axonului neuronal modifică indicele de conductibilitate rețelei neuronale, ceea ce favorizează apariția unor scurtcircuite, iar rezultatul este apariția unei crize de epilepsie, când, preț de câteva secunde (sau minute), organismul nu mai știe ce să facă.

Când erai ucis și dacă nu erai creștin și dacă te dovedeai sau erai pârât că erai creștin, nimeni nu mai știa ce drum să apuce ca să scape de moarte, iar această stare de indecidabilitate a fost foarte sensibil redată de Sienkiewicz în romanul *Quo vadis?* Însuși titlul înseamnă *Încotro?* expresie care nu lasă nicio urmă de dubiu asupra dilemei care bântuia norodul acelor vremuri, prins în criza unei noi identități.

Rezolvarea crizelor nu este ușoară. Asta fiindcă, de cele mai multe ori, ele afectează întregul sistem, nu doar o singură funcție, astfel că în majoritatea cazurilor soluția trebuie să conțină restabilirea echilibrului la scara întregului sistem, dacă nu la vechile cote avute înainte de eveniment, cel puțin într-o nouă configurație cât mai familiară, redefinită ca echilibru fundamental în această nouă etapă.

Am ajuns la un alt exemplu de caz: criza învățământului. Să lărgim un pic cadrul pentru a putea vedea mai bine ansamblul. Cu mare succes, tehnologia a pus în mâna adolescenților, și mai abitir chiar și celor de generație mai fragedă, „concurența” cea mai acerbă a profului de tip clasic: internetul.

→

Arhitectul Berechet și Mausoleul de la Mateiaș

Ștefan IONESCU-BERECHET

În galeria marilor creatori de arhitectură din spațiul românesc se află și arhitectul Dimitrie Ionescu-Berechet (1896-1969), autor a numeroase lucrări cu caracter bisericesc sau civil, în țară și străinătate. Creația sa acoperă un registru bogat și variat, fiind reprezentată de un număr impresionant, de peste 400 de proiecte (incluzându-le și pe cele nerealizate).

S-a născut la finele sec. al XIX-lea în Câmpulung Muscel, într-o casă încărcată de istorie, care încastrează în fațada ei o străveche cruce de piatră pe care depuneau jurământul *județii* orașului cu ocazia investiturii lor. A fost al nouălea dintre cei zece copii ai negustorului Nae Ionescu-Berechet și ai Mariei, născută Popescu. Un strămoș ilustru, de care arhitectul Berechet era foarte mândru, era bunicul său patern, „zugravul" Ion, un cunoscut pictor bisericesc local, activ în prima jumătate a sec. al XIX-lea, care a zugrăvit printre altele biserica Schitului Flămânda din oraș și tâmpla Mănăstirii Aninoasa.

Arhitectul Dimitrie Ionescu-Berechet s-a aflat la conducerea Serviciului tehnic al Patriarhiei Române mai bine de trei decenii, între 1930 și 1963, punându-și amprenta pe majoritatea lucrărilor de arhitectură bisericească executate în acest răstimp. Portofoliul său, semnificativ prin numărul și prin valoarea lucrărilor, cuprinde în primul rând un impresionant mănunchi de peste 100 de biserici noi, edificate pe tot cuprinsul Patriarhiei Române. Bisericile Parcul Domeniilor (Cașin), Sf. Vineri Nouă (Titulescu) și Sf. Antonie cel Mare (Colentina), toate din București, Căminul și Paraclisul românesc de la Ierusalim, Catedrala din Hunedoara, Biserica Sf. Împărați din Constanța sau biserica Mănăstirii Maglavit sunt doar câteva repere de calibru care jalonează creația sa în materie de locașuri de cult.

Fiind membru în Direcția Monumentelor Istorice, arhitectul Berechet a fost implicat în restaurarea sau amenajarea a numeroase monumente istorice și de cult din România, fie biserici, fie incinte mănăstirești, dintre care amintim doar Schitul Maicilor din București, Mănăstirile Hurezi, Cernica, Căldărușani, Negru-Vodă (din Câmpulung Muscel) sau Antim.

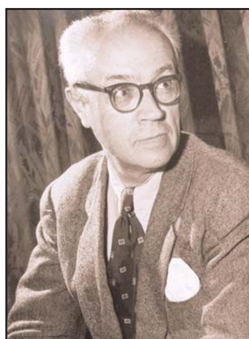
A construit, refăcut sau amenajat foarte multe imobile bisericești, precum reședințele patriarhale din București și Dragoslavele, reședințele episcopale de la Arad și Bălți, Sanatoriul preoțesc de la Techirghiol, la care se adaugă numeroase sedii de protoierii, case parohiale sau clopotnițe.

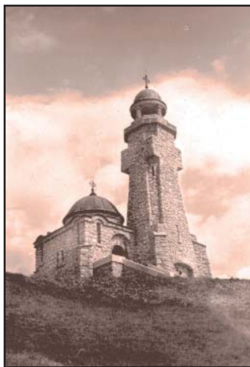
A excelat, de asemenea, în proiecte de sculptură în marmură, piatră și lemn ori de feronerie bisericească, proiectând adevărate capodopere, precum tâmplele Bisericilor Sf. Elefterie și Parcul Domeniilor din București, cele de la Mănăstirea Dealu și de la Ierusalim, mobilierul din Palatul Patriarhal și cel de la Biblioteca Sf. Sinod de la Antim, candelabrul Catedralei din Cluj, baldachinul Sf. Calinic de la Cernica etc. Nu trebuie omise nici numeroasele troițe, monumente funerare sau pisanii proiectate de el.

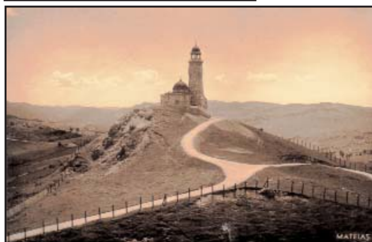
Arhitectul Berechet a fost extrem de activ și în domeniul arhitecturii civile, proiectând numeroase edificii publice (Primăria din Câmpulung Muscel, Mausoleul de la Mateiaș, Teatrul din Bacău, Liceul de Fete și Școala Nr. 1 din Câmpulung Muscel etc.) și locuințe particulare (hoteluri, blocuri, vile sau case).

Prolifica și valoroasa sa activitate a fost recunoscută încă din timpul vieții, printr-o serie de distincții și decorații acordate: Premiul Salonului oficial de arhitectură din 1928, Ordinul Sf. Mormânt Ortodox (1930), Meritului cultural pentru culte (1941) și Coroana României în grad de ofițer (1947).

Arhitectura Berechet și arhitectura Câmpulungului interbelic sunt două noțiuni care se conjugă atât de armonios, încât putem spune că ele sunt întrucâtva sinonime. Dimitrie Ionescu-Berechet a rămas toată viața profund atașat de urbea sa natală, deși se stabilise în București înainte de 1930. Acest atașament s-a concretizat în cele peste 80 de edificii publice, biserici, locuințe particulare, monumente comemorative și funerare, proiectate sau amenajate în Câmpulung, între anii 1925-1960.

Unul dintre cele mai importante Memoriale de Război din România este Mausoleul de pe muntele Mateiaș, com. Valea Mare-Pravăț, jud. Argeș, aflat în vecinătatea orașului Câmpulung. El a fost construit între 1928-1935, sub egida Societății Cultul Eroilor, pentru a cinsti memoria eroilor participanți la dramaticele lupte din împrejurimile Câmpulungului. De îndată ce armatele germane au ocupat Rucărul și încercau să străpungă linia frontului pentru a cuceri Câmpulungul, armata română a ocupat poziția de luptă la nord de oraș, pe linia Pravăț-Vf. Măgurii-Piscul Urlii, linie care s-a prelungit spre răsărit aproape de Muntele Leoata și spre apus până dincolo de Albești, front pe care s-au dus aprige lupte între 3 octombrie și 16 noiembrie 1916. În ajutorul Diviziei 22, conduse de gen. Aristide Razu, a sosit Divizia 12, condusă de gen. Traian Găiseanu, din care făcea parte și vestitul Regiment 70 Muscel, compus în cea mai mare parte din câmpulungeni. Armata germană era condusă de gen. Kurt von Morgen și compusă din Brigada 18 alpină austriacă, Divizia 79 prusacă și Divizia XII bavareză. „În vârful Mateiașului se afla observatorul român de artilerie, iar după puternica creastă a muntelui erau adăpostite bateriile românești... Pe Mateiaș a curs mult sânge. Nimeni nu s-a clintit de la locul său, ofițer sau soldat. Sângele nu a fost însă în zadar, căci Mateiașul – cheia apărării Câmpulungului – a fost păstrat până la sfârșit și nu s-au deschis inamicului porțile de invazie spre inima țării." În noaptea de 15 spre 16 noiembrie, după 45 de zile de rezistență eroică, trupele române care formau Grupul Nămăiești au primit ordin de retragere și doar așa Câmpulungul a putut fi ocupat, fără luptă, de către germani.

În 1927, Guvernul a hotărât acordarea unui prim fond pentru ridicarea unui monument sau mausoleu care să comemoreze eroicele lupte purtate în această zonă. Prefectura de Muscel a hotărât instituirea unui comitet de 26 de persoane, din care făceau parte col. Gr. Grecescu, fost comandant al Batalionului 1 din Regimentul 70 Muscel, col. Fl. Nicolaescu, comandantul Garnizoanei Câmpulung, revizorul școlar C. Rădulescu-Codin, arhitectul D. Ionescu-Berechet ș.a. La data de 18 iunie 1928 comitetul a decis ca lucrarea să se realizeze, sub egida Societății Cultul Eroilor, la punctul Mateiaș, chiar pe locul luptelor din 1916, după planurile arh. Berechet. Pe 23 iunie s-a atribuit execuția antreprizei Frații De Nicollo din Câmpulung. La 14 august 1928 era deja pusă piatra de temelie a criptei mausoleu și de îndată au început lucrările de amenajare a terenului și de edificare a lucrării, la care au avut un important aport soldații Regimentului 30 Muscel (dorobanți). Lucrările de construcție erau finalizate în vara lui 1929, dar lucrările de finisare și amenajările interioare au durat foarte mult. Din 1933 s-a alăturat proiectului și arhitectul Statie Baloșin.

Edificiul este realizat într-un stil Art Déco îmbinat cu elemente neoromânești, finisajul fiind sobru, solemn. Volumetria mausoleului este inspirată din aceea a crucilor muscelene, căreia i-au fost asociate elemente specifice unei capele-osuar și a unei belvedere. În cripta ostașilor români necunoscuți, din subsolul Mausoleului, s-au depus 416 oseminte exhumate din cimitirele din Câmpulung și alte localități din fostul județ Muscel. În pereții camerei principale s-au executat 31 de cripte dreptunghiulare în care au fost introduse osemintele celor căzuți aici în octombrie-noiembrie 1916. Parterul mausoleului, acoperit cu o mare cupolă de aramă, a fost decorat cu 3 mici basoreliefuri, reprezentând scene din istoria României, iar pictura interioară în tempera a fost executată de Olga Greceanu.

Mausoleul, compus inițial din două corpuri, a cunoscut ample lucrări de reamenajare și extindere între anii 1980 și 1984, fiind în prezent secție a Muzeului Municipal Câmpulung-Muscel.

Bibliografie

1. Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Tipografia Gh.Gh. Vlădescu, Câmpulung, 1943, Ed. Ars Docendi, Univ. Bucuresti, 2009, pp. 58-69.
2. Col. Cristache Gheorghe, Ionel Batall, *Ansamblul monumental de la Valea Mare-Mateias*, Ed. Militară, Bucuresti, 1985.
3. Petre Popa, *Memorialul de război Mateiaș, Valea Mare-Pravăț Câmpulung*, Ed. Tipnaste, Pitesti, 2009.
4. Petre Popa, Două decenii de la inaugurarea Mausoleului Mateiaș și editarea Cărții eroilor, în *Revista de Istorie a Muscelului. Studii și comunicări*, 8 (2005), 217-221.

Printr-una, două sau chiar toate trei forme de „agregare" ale interfeței: laptop, tabletă, telefon mobil. Cum ar trebui să fie alcătuit un program educațional care să fie mai atrăgător în ochii copiilor decât creațiile lui Bill Gates și Steve Jobs, cu infinitele lor derivate, de serviciile cărora se bucură deja întreaga planetă, dar mai ales fragedele mlădițe tot mai greu de ținut în băncile de lemn, tot mai greu de strunit, dacă nu de-a dreptul imposibil după vechea cale? E limpede că de azi încolo, la elaborarea oricărei matrici de materii curriculare pentru orice nivel școlar, ar trebui să se țină seama mai ales de redutabila forță a noilor descoperiri tehnologice și de a le încorpora în alcătuirea acestor programe.

E limpede că esența sintetică a acestei buimăcitoare descoperiri e deja în ADN-ul foarte fragedelor generații și că întreaga arhitectură a construirii personalității de către educatori, profesori, pedagogi și formatori de opinie trebuie să purceadă musai de la acceptarea *volens–nolens* a acestui adevăr. În rest, nu putem face altceva mai mult decât, dacă-i iubim cu adevărat, să le dăm aripi ca să zboare, rădăcini ca să aibă unde să revină și motive ca să rămână, cum frumos îndemna un călugăr tibetan. Depinde numai de mentor păstrarea în discipolul său a echilibrului dintre năzuința icariană de contopire cu universul și melancolia după tradiția locului din care – a nu se uita – a început orice zbor. Păstrarea vie a acestuia din urmă e taina tainelor învățătorului.

Bine ne-ar fi nouă a nu conteni să îngânăm la vremuri de cumpănă: Franța franceză, Olanda olandeză, Irlanda irlandeză, Italia italiană, Germania germană...

Doar noaptea pe cerul înstelat toate par vederii a fi la fel, deși mare depărtare se întinde între ele. În păstrarea specificului stă garanția universalului, prin efectul de paralaxă. În întreaga natură nu există monopolar sau monocolor. Văzându-ne unii pe alții mai bine prin diferență, ne vedem, iar văzându-ne, știm de unde suntem, chiar dacă nu, deocamdată, unde vom ajunge. Dacă vom fi educați, chiar dacă nu vom afla capătul, vom ști că nu am părăsit drumul. Ceea ce nu-i puțin lucru. Nici pentru discipol, nici pentru magistru.

Istoria de lângă noi

Mitteleuropa – începuturi ale intelectualității noastre (III)

Dragoș VAIDA, Constanța VAIDA HALIȚĂ

Mitteleuropa, regiune a Europei cu limite geografice discutabile, unele mai degrabă teoretice, a fost și continuă să fie pentru noi azi, în primul rând, *un mod de viață,* deci o *cultură* diversificată și totuși cu o identitate proprie. Născută din conviețuirea multor popoare, cu rădăcini diferite, ea ne apare pe harta Europei, în istoria ei și în călătoria noastră, ca un organism viu, cu evoluția lui.

Ca mulți alți români cu arbore genealogic crescut în pământul nostru, al Transilvaniei, am cunoscut câte ceva, puțin, din spiritul acestui spațiu, din atmosfera ultimilor ani de înaintea celui de Al Doilea Război Mondial și din trecutul povestit al familiei. Am răscolit – cum am mai făcut-o în însemnarea precedentă – prin actele, scrisorile, fotografiile și amintirile rămase de la bunica Sultana Haliță, născută Florian. În completare, am găsit ceva în corespondența dintre bunica și sora ei Elena Florian, căsătorită cu un ofițer superior austriac, Ludwig Eitel, și stabilit apoi la Viena. Mătușa Elena avea *casa deschisă,* conform expresiei timpului. Oamenii și naționalitățile se amestecau, primea în salonul ei vizita românilor veniți la studii în Viena, din Ardeal sau Regat, a politicienilor, oamenilor de cultură, cetățeni din toate colțurile Imperiului Habsburgic. Specificul seratelor era predominant muzical, căci ea era o pianistă de ținută. Ca elevă într-un pension din Budapesta, luase lecții de pian de la marele Liszt care, la acea vreme, instruia tineri la acest instrument. Îmi imaginam interiorul casei mătușii, elegant, animat (*toute proportion gardé*), cumva asemănător celui al doamnei Verdurin din *timpul pierdut* al lui Proust.

Tot scotocind printre hârtii, iată-ne în plină Mitteleuropa. Scrisorile, ferparurile și invitațiile, care anunțau ceremoniile de căsătorie sau decesele multora dintre membrii familiei bunicii, mă plimbau pe tot întinsul Europei Centrale. Frații Florian ai bunicii erau patru – Theophil stabilit la Budapesta, Ioan la Bratislava, Elena la Viena și Sultana rămasă în Ardeal, la Năsăud, asupra căreia revenim mai jos. Cei patru se întâlneau la diferite ocazii. Defila în fața mea *un cortegiu* de neamuri, nume, cu rezonanțe germane, maghiare sau italiene, însoțind anunțurile cu vești triste în chenar negru și hârtie satinată sau invitațiile la prilej de bucurie, în colț cu două verighete îngemănate.

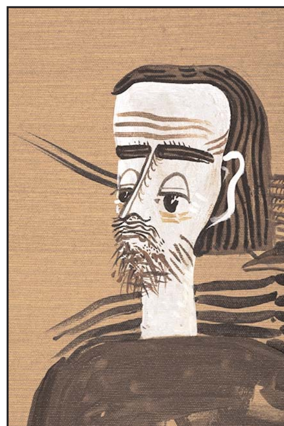
Oare marele, greoiul imperiu, adesea hulit și acuzat de a fi fost o închisoare a popoarelor, a avut doar atribute negative? După atâția ani de la destrămarea lui, putem să revedem aprecierile? Va fi fost poate și o tentativă de recreare a imperiului lui Carol cel Mare, a unui stat mare, european, o repetiție înaintea proiectului actual de structurare a unei Europe moderne, în fine unite. Mozaicul acesta de popoare, obiceiuri, limbi și credințe diverse, care *au conviețuit* și s-au influențat reciproc, de multe ori benefic, nu a fost oare o experiență de luat în seamă azi? La nivelul populației, multe valori culturale trăite în comun au condus la însuflețirea vieții spirituale, la emanciparea și formarea păturii intelectuale susținute de multe personalități marcante ale vremii. Acest spațiu a fost scena unei vieți culturale efervescente, o *renaștere târzie.*

După Primul Război Mondial, această structură statală s-a destrămat. Toate popoarele dinăuntrul ei și-au clădit propriile destine, cu curaj, entuziasm și muncă. Acesta a fost un pas înainte. Vechile legi, unele anacronice, s-au schimbat ori s-au corectat. Românii, populația majoritară din Transilvania, pe nedrept exclusi din pactul de alianță din 1437, *Unio trium nationum,* si-au cucerit demnitatea și au realizat dezideratul lor de atâția ani de a se uni cu „Patria Mumă”, de a face parte dintr-o Românie întreagă și puternică. Celelalte națiuni, desprinse din conglomeratul imperial, și-au croit și ele noi destine ca state independente, libere și mai aproape de structuri democratice. Dar, ca orice despărțire, chiar benefică, dreaptă, în spiritul firesc, alert al istoriei, lăsa în urma ei nostalgia unei vieți trecute, a unui capitol închis (*partir...*).

Gustul pentru acea epocă, pentru momentul de crepuscul care învăluie ieșirea imperiului din istorie, se manifestă și acum în evocări sau revederi, în reevaluări ale unor opere de artă, în citirea în altă cheie a literaturii și muzicii. Luxul, strălucirea, sau umorul, întâlnite adesea în alcătuirea lor, ascund parcă sub un văl elegant, un sâmbure distructiv în interior.

Iată ce remarca Jean d’Ormesson: „...am înțeles pentru prima dată, înaintea nenumăratelor confirmări ulterioare, că trecerea noastră prin această lume era un vis fragil și că istoria își asumă sarcina, cu o rigoare nemiloasă, nu numai de a pregăti noul, dar și de a reduce la neant tot acest trecut efemer care se confundă cu noi”.

Reacția societății în fața uitării unei epoci ceva mai omenoase, mai apropiate de individ ca idealuri și aspirații, se manifestă acum, din ce în ce mai puternic, prin apariția unor curente, tendințe, care se opun globalizării accelerate, impuse, din ultimul timp, care tinde să steargă trăsăturile specifice ale personalității omului și ale națiunilor. Referindu-ne la situația unor țări, la contextul istoric și geografic din zona Mitteleuropei, implicit la România, filosoful profesor Sorin Alexandrescu atrage atenția asupra valorii culturii noastre, născute la marginea unor imperii, dar care nu este o cultură inferioară, ci doar diferită, o cultură de interferență care are șanse să devină puternică și creativă. Dr. arh. Toma Negoiescu, analizând problemele arhitecturii actuale și evoluția ei în țara noastră, afirma că și culturile mai mici își vor aduce aportul lor specific la tezaurul umanității, după ce omenirea va fi realizat efectele devastatoare ale uniformizării, prin extrema tehnologizare și globalizare.

Vrând să spunem câte ceva despre românii aflati la studii în Viena, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, îi citim pe Cornel Sigmirean [4], Titu Maiorescu [2] și mai ales pe Iuliu Moisil (1859, Năsăud – 1947, Năsăud) [3], publicist român, profesor și director de școală, membru de onoare al Academiei Române din 1943, căsătorit cu Otilda Schweennhogen-Docetti. Îl urmăm îndeaproape pe acesta, în expunerea de mai jos, făcută după [3].

Nu este imediat să explicăm cum de la Iuliu ajungem la Moisil al nostru, Grigore C. Moisil (1906, Tulcea – 1973, Ottawa), celebrul matematician. Într-adevăr, pentru a evita maghiarizarea nedorită a numelor, pe mulți bărbați din familie îi cheama Constantin sau Grigore și mai toți sunt academicieni. Iuliu este fiu al lui Grigore Moisil (1814-1891), paroh la Năsăud și vicar episcopal greco-catolic pentru ținutul Rodnei, unul dintre întemeietorii primului liceu românesc din Năsăud. Tatăl matematicianului, Constantin C. Moisil (1876, Năsăud – 1958, București) a fost nepot al vicarului, prin Constantin, fiu al acestui vicar. (Prin grija dl. ing. Dănuț Șerban, în mai multe locuri, inclusiv Wikipedia, s-a corectat informația care ne spunea că tatăl matematicianului ar fi fost fiul lui Iuliu.)

Cum se știe, Constantin C. a fost profesor de istorie, arheolog, întemeietor al numismaticii în România, director al Cabinetului Numismatic al Academiei și membru fondator al acestei Academii din 1948. După 26 de ani de la licență, pe când era membru corespondent al Academiei din 1919, și-a susținut teza de doctorat în 1924 la Cluj.

Iuliu Moisil își aduce aminte că în 1879 a plecat împreună cu Solomon Haliță, cei doi fiind de-un leat (1859), cu „delejanțul” din Beclean la Apahida, de unde apoi au luat trenul prin Cluj, Oradea și Pesta spre Viena. Acesta a fost primul lor voiaj cu trenul.

Ajunși în „satul Împăratului”, cum îi spuneau Vienei românii ardeleni, proaspeții veniți își căutau gazdă și apoi se prezentau la *șeful bucătăriei* de la Institutul Theresianum, de pe Favoritenstrasse, strada pe care am poposit și noi, la un moment dat, puțin după 1989. La Theresianum au urmat liceul vlăstare distinse ale țării noastre, precum Titu Maiorescu și Grigore Brătianu (1849-1893), fost președinte al Ligii pentru Unitatea Culturală a Românilor – un nume bine ales. În epoca noastră, ce bine ar fi fost ca UE să promoveze, înainte de toate, *unitatea culturală* a Europei, în sensul originilor și al unor dezvoltări ulterioare *comune!* Referințele [1]-[5] ilustrează convingător ideea de comunitate europeană. În special, [3] în întregime și extrase din [4] ar merita o reproducere într-o culegere prezumtivă privind *formarea intelectualității* noastre. Nu suntem într-o zonă de aprecieri îndeobște agreate, deoarece, de pildă, în vremea noastră, Jacques Chirac a făcut deplorabila afirmație *Les racines de l’Europe sont autant musulmanes que chrétiennes!*

Îi rugăm pe cititori, atâția câți vor fi fiind, mai ales pe cei tineri, să vadă, mai mult decât rândurile noastre o pot sugera, cum s-au format peste 1500 de intelectuali români, parte importantă a elitei noastre de la finele secolului al XIX-lea și primele decenii din secolul următor [4, p. 16]. Acești înaintași au îndurat lipsuri, a trebuit să-și câștige un viitor, au fost singuri în capitala unui imperiu, și-au drămuit banii, mâncarea, căldura și forțele, au învățat, au fost și la baluri și toate acestea pentru ce? – pentru a ne lăsa nouă o societate înnoită, o țară cu o conștiință de sine. Au fost vrednici precursori unii precum Gheorghe Lazăr (cu studii de doctorat în teologie și fizico-matematici la Viena, 1806-1809; nota 1), Titu Maiorescu, Ciprian Porumbescu, Lucian Blaga sau, înainte de toți, Mihai Eminescu, ale cărui articole din *Timpul* i-au făcut pe unii politicieni importanți din acei ani să exclame cu năduf „la mai opriți-l pe Eminescu ăsta!” Să nu cumva să ne câștigăm noi această glorie de a-l opri pe Eminescu!

Studenții noștri se bucurau de privilegiul de a căpăta mâncarea de la marea bucătărie, deci ieftin, în porții mai părintești, ajungând uneori și pentru seară. Majoritatea tinerilor, vienezi prin adopție, trăiau din bursele unor fundații precum Astra din Sibiu, Gojdu sau din cele provenite din Fondurilor Grănicerești din Năsăud (2).

Colegiul Național „George Coșbuc” a luat ființă în octombrie 1863, cu aceste fonduri locale. Primul director a fost vicarul Grigore Moisil, ulterior președinte al Fondurilor Grănicerești, care a dirijat spre învățământ majoritatea fondurilor. După desființarea Regimentului II Românesc de grăniceri, fondurile militare au devenit fonduri civile. Am văzut și noi, cu respect și emoție, *Învoirea* din 13 martie 1851, prin care comunele au hotărât să nu-și împartă fondurile și au continuat să le mențină, în scopul dezvoltării culturale a zonei (vezi teza citată mai jos), pentru formarea intelectualității din regiune. Ne aduceam aminte de această idee și noi, orășeni sofisticați, când mai primeam o lădiță de mere de la Sângeorz-Băi – ne scuzăm că poate o lungim dar cam așa e viața, *lungă.*

→

O importantă descoperire istoriografică: Basarabia prinţului Anton Bibescu

M.N. RUSU

Biobibliografia diplomatică şi de scriitor a lui Anton Bibescu nu a reţinut titlul *Redeeming Bessarabia* by Prince Antoine Bibescu. Nu-l întâlnim nici în bogata *Cronologie comentată a relaţiilor româno-americane,* datorată lui Mircea Răceanu, Ed. Silex, 2005, şi în niciun dicţionar, enciclopedie sau istorie a literaturii române. O excepţie face monumentala monografie *Principesa Elena Bibescu, marea pianistă* (mama scriitorului), Ed. Vitruviu, 2007, semnată de C.D. Zeletin. Atâta doar că titlul lui Anton Bibescu este trecut la proză – ceea ce el nu este, decât în accepţiunea generală a genului.

***Redeeming Bessarabia,* nu este cunoscută nici de cercetătorii care s-au (se) ocupă de istoria diplomaţiei. *Reîncorporarea Basarabiei,* în traducerea mea, reprezintă conţinutul unei elegante broşuri de Anton Bibescu, editată sub auspiciile Societăţii „Amicii României", la New York, în 1922. Ea este o variantă îmbunătăţită a aceluiaşi text apărut mai întâi în revista *Forum* (1921), apoi în broşură separată, cu o copertă albastră, desenată de autor şi completată cu multe alte informaţii şi tabele statistice. Deoarece această preţioasă şi intruvabilă tipăritură, în contextul diplomatic al României Mari, în general, al scrierilor lui Anton Bibescu, în special, necesită o abordare amănunţită, îmi rezerv dreptul de a reveni asupra ei în viitorul apropiat.**

Textul de mai jos a fost revizuit prin confruntare cu traducerea (fragmentată) a lui Şerban Dyutzu şi, recent, cu aceea a doamnei Pamela Ionescu.

Prinţul A. Bibescu şi Basarabia. Răscumpărarea Basarabiei

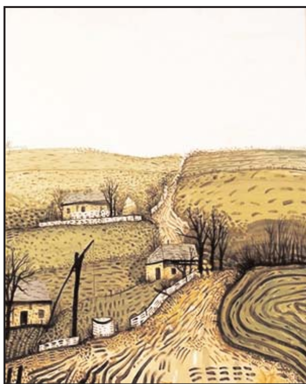
Frederick cel Mare spunea odată că atunci când el dorea să anexeze o provincie, o anexa pur şi simplu şi numai după aceea îşi angaja oameni învăţaţi, care să demonstreze dreptul asupra acestui teritoriu. Poate că fostului guvern al Rusiei imperialiste i s-a părut normal să nu angajeze niciun fel de învăţaţi care să ateste dreptul ei asupra Basarabiei, o provincie românească, care a fost sub sceptrul ţarului timp de o sută şase ani, din 1812 până în 1918. În toată această perioadă de timp, România a avut unele drepturi asupra Basarabiei, dar cea care avea Basarabia de fapt era tot Rusia. Faptul dacă Rusia avea un drept legal, nu-i făcuse pe ruşi să se gândească la acest lucru decât atunci când Basarabia încetase să mai fie o provincie a Rusiei, din punctul de vedere al posesiunii ei.

Acesta este aspectul nesoluţionat al controversei care s-a centralizat în jurul hotărârii luate de Consiliul Suprem al Aliaţilor în toamna lui 1920, prin care se confirma posesia României asupra Basarabiei, mai bine zis, unirea acestei provincii cu Regatul României, lucru care s-a înfăptuit prin voinţa liber exprimată a basarabenilor prin rezoluţia Consiliului Basarabiei din 27 martie 1918. Această hotărâre merită a fi considerată ca unul dintre cele mai elocvente exemple ale triumfului dreptăţii privind soluţionarea problemelor teritoriale ca o consecinţă a Marelui Război.

Din 1812, Basarabia a fost o provincie a Imperiului Rus, dar, cu toate acestea, ea nu a fost niciodată o provincie rusească. Poate că în întreaga istorie a mentalităţii europene de tip „Machtpolitik" („politica de forţă" caracteristică a sec. al XIX-lea, n.trad.) nu există o afirmaţie mai evidentă despre acest adevărat furt internaţional, decât această anexare. Nedreptatea, suferită de Basarabia ca şi de ţara-mamă România, a fost cu atât mai mare cu cât a fost şi trecută sub tăcere. Chiar existenţa Basarabiei a fost, până în zilele noastre, destul de necunoscută, excepţie făcând doar câtiva cercetători. Aceiaşi oameni de bine credeau că Ukraina era un instrument muzical importat din Hawaii şi că atât Gallipoli cât şi Galiţia ar fi fost pe undeva prin Spania, iar atunci când au văzut în scris acest cuvânt, Basarabia, au crezut că ar fi din Arabia...

Puţine sunt ţările din lume care să aibă nişte hotare naturale atât de bine definite cum este Basarabia, care, în realitate, seamănă mai mult cu o peninsulă în formă de patrulater mărginită de râurile „the Dniester", pe româneşte Nistru (la nord), Prutul (la vest), Dunărea şi Marea Neagră la sud şi sud-est. Doar pe o fâşie îngustă de pământ în partea de nord-vest, se poate intra în Basarabia pe uscat şi nu pe calea apei. Numai că frontierele naturale ale acestei ţări nu constituie nişte bariere (cum ar fi de exemplu munţii sau deserturile) pentru că în loc să împiedice o invazie, ele mai degrabă o încurajează.

La începuturile istoriei ei, Basarabia era populată de triburile traco-scitice, care făceau parte din statul dac, care avea să fie cucerit de Imperiul Roman condus de Traian. Chiar dacă influenţa romană s-a făcut simţită, Basarabia nu a fost încorporată în provincia romană Dacia. Zidul lui Traian, care mai există şi în zilele noastre, a fost construit pentru a opri invazia popoarelor migratoare atrase de bogăţiile Imperiului Bizantin. De atunci şi până astăzi, istoria Basarabiei a fost aceea că ea a fost o provincie care a asigurat spatele Constantinopolelui.

În Evul Mediu, Basarabia reapare la sfârşitul sec. al XIII-lea ca fiind deja o ţară pur românească, care făcea parte din domeniile Familiei Basarabilor, domnitori ai Valahiei sau ai Ţării Româneşti. Domnitorii din Familia Basarabilor au dat acestei provincii numele ei actual; dar termenul „Basarabia" a fost dat, încă de la începuturi, întregului teritoriu condus de ei. În a doua jumătate a secolul al XV-lea, Ştefan cel Mare, domnitorul Moldovei, a cucerit de la vecinul lui dinspre partea de sud, teritoriul dintre Prut şi Nistru. Numai că înainte ca el să moară, turcii i-au luat cu forţa jumătate din această provincie. Această parte de sud a Basarabiei, numită de turci, Budjak, a fost condusă direct de Istanbul până în 1812, în timp ce partea ei dinspre nord a rămas sub stăpânirea Moldovei tot până în acelaşi an, deşi a fost deseori invadată de polonezi, cazaci şi tătarii din Crimeea.

1812 a fost anul de graţie din istoria Basarabiei. Presat de războiul iminent cu care ameninţa Napoleon, Ţarul Alexandru I s-a pregătit să încheie o pace cu turcii în orice fel de condiţii. Dar Kutuzov (care era comandantul suprem) a reuşit să-i mituiască pe negociatori (Moruzi şi Ghalib Effendi), care au interceptat o scrisoare de-a lui Napoleon, insistând pe lângă Înalta Poartă ca să reziste cererilor ruşilor. În dorinţa lui de a termina o dată pentru totdeauna acest război, Sultanul i-a cedat în cele din urmă Ţarului partea Moldovei de la est de Prut şi Budjak – adică tot teritoriul Basarabiei moderne. Tratatul de la Bucureşti a fost semnat pe 28 mai 1812 şi astfel destinul Basarabiei a fost pecetluit timp de un secol. Când s-a descoperit trădarea lor, Moruzi şi Ghalib au fost decapitaţi; „la fel s-a întâmplat şi cu Moldova", remarca cu tristeţe un istoric român.

Această împărţire în două a ţării lor a fost o mare dezamăgire pentru patrioţii moldoveni, care au sperat că victoria rusească să-i elibereze de suveranitatea otomană. La început, temerile lor au fost micşorate de promisiunile cu tentă liberală făcute de guvernul rus. În câţiva ani, guvernul rus, fidel metodelor lui, a făcut acelaşi lucru în Polonia şi Finlanda, punând în practică o politică de rusificare şi opresiune. Legea organică din 1818, prin care Ţarul Alexandru a promulgat dezvoltarea economiei naţionale, egalitatea limbilor rusă şi română precum şi perpetuarea vechilor stări moldoveneşti a fost revocată de Ţarul Nicolae I, în 1828. Oficialii ruşi ocupau toate posturile de conducere. S-au deschis şcoli şi seminarii teologice ruseşti, în timp ce instituţiile româneşti au fost închise. Folosirea alfabetului latin a fost interzisă, în timp ce cărţile româneşti, cele care mai aveau autorizaţie de a fi publicate, trebuia să fie tipărite cu litere chirilice.

Din nefericire, anumite pături ale claselor de sus au fost prea mult în favoarea rusificării. Unele familii foarte influente, dornice de a se converti la nou, au devenit chiar mai rusofile decât ruşii înşişi. Iar astfel de persoane cum ar fi Krupensky sau Purishkievici, descendenţi ai unor familii româneşti de viţă nobilă din Basarabia, au devenit susţinători înflăcăraţi ai ţarismului. În ciuda opresiunii şi a persecuţiei, mai erau totuşi oameni care făceau parte din clasa nobilimii sau a intelectualităţii, care au continuat să-şi păstreze naţionalitatea. Iar aceşti patrioţi, adevăraţi basarabeni, au dus mai departe tradiţiile româneşti ale ţării, păstrându-le aşa cum au fost ele până în zilele noastre.

Politica rusificării a continuat până la războiul din Crimeea, la sfârşitul căruia puterile europene au hotărât ca Rusia să nu mai controleze Delta Dunării. Drept urmare, Tratatul de la Paris a recunoscut dreptul Moldovei asupra Basarabiei. Dar, de fapt, au fost anexate împreună cu o populaţie amestecată, doar trei districte din partea de sud: Izmail, Cahul şi Bolgrad. Această pace de formă a lăsat nordul şi centrul Basarabiei, cu toată populaţia românească aferentă, tot sub suveranitatea Rusiei. În ciuda acestei stări de lucruri, dorinţa de unire a rămas la fel de arzătoare. Aceste speranţe au fost spulberate de rezultatul Războiului Ruso-Turc din 1877–1878.

→

Referinţe

1. Lucian Blaga, *Opere* vol. 6, *Hronicul şi cântecul vârstelor,* Ediţie îngrijită de Dorli Blaga, Editura Minerva, Bucureşti, 1979.
2. Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, publicate cu o introducere, note, facsimile şi portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, Bucureşti, Socec, 1937.
3. Iuliu Moisil, *Viaţa studenţilor români din Viena în a doua jumătate a sutei a XIX-a. Amintiri, Revista Bistriţei,* în *Arhiva românească*, Năsăud, 1925.
4. Cornel Sigmirean, *Romanian Student în Vienna at the End of the 19th Century,* în *Discourse as a Form of Multiculturalism in Litterature and Communication.* Section: History and Cultural Mentalities, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureş, 2015.
5. Cornel Sigmirean, *The students and the European Assertion of the National Issue,* în *Transylvanian Review*, vol. III, nr. 4, Winter, 1994, p. 127-142.

Note

1. Ca arhidiacon şi profesor de teologie la Sibiu, şi-a văzut interzisă tipărirea manualelor în limba română de episcopul Vasile Moga, adept al învăţământului în limba slavonă. În 1815 a fost destituit de guvernatorul Transilvaniei şi pus sub supravegherea poliţiei. Un an mai târziu a plecat la Bucureşti. Amintim că profesorul Solomon Marcus ne-a relevat importanţa operei lui Gheorghe Lazăr.

2. Trimitem la teza de doctorat *Istoricul Fondurilor Grănicereşti Năsăudene 1851-1947*, autoare Cornelia-Nicoleta Vlaşin, conducător ştiinţific prof. univ. Simion Retegan, Institutul de Istorie „Gheorghe Bariţiu", Cluj-Napoca, 2014.

Istoria de lângă noi

Mihail Kogălniceanu și Raluca Lamotescu
Istorii sentimentale (I)

Filofteia PALLY

Mihail Kogălniceanu s-a născut la 6 septembrie 1817, în Iași, s-a stins din viață la 20 iunie 1891, la Paris, fiind înmormântat în Cimitirul Eternitatea, din Iași.

A fost un valoros om politic, istoric, scriitor, publicist, diplomat, membru fondator și titular al Societății Academice Române (16 septembrie 1868) și președinte al Academiei Române, președinte al Consiliului de Miniștri (11 oct. 1863 – 26 ian. 1865), ministru al Afacerilor Străine din România (26 aug. 1869 – 28 nov. 1869, 27 apr. 1876 – 23 iul. 1876 și 3 apr. 1877 – 25 nov. 1878), fiind unul dintre cei mai importanți oameni de stat ai generației sale.

Personalitate cu vastă experiență politică și diplomatică, a fost lider marcant al liberalismului românesc, fiind membru al Partidului Național Liberal (1875–1885 și 1890–1891) și al Partidului Liberal Democrat (1885–1890).

Totodată, Mihail Kogălniceanu a fost printre cei mai mari oameni de cultură ai veacului al XIX-lea, contribuind cu succes la cercetarea istoriei naționale și la dezvoltarea literaturii românești.

Prietenia și colaborarea cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza au constituit fundamentul unui amplu plan de reforme, dedicat constituirii statului român modern. De asemenea, în timpul mandatului său la conducerea Ministerului de Externe, România își cucerește Independența de stat, devenind *o națiune liberă și independentă.*

Familia Kogălniceanu provenea dintr-o veche familie de mari proprietari de pământ din județul Fălciu, numele trăgându-și obârșia de la râul Cogâlnic, din județul basarabean Orhei, pe malurile căruia se întemeiaseră ca familie, încă din secolul al XVI-lea. Mihail era fiul marelui vornic Ilie Kogălniceanu, iar Catinca Stavilă, mama sa, rămasă orfană, venea din familia viitorului domn al Moldovei Mihail Sturdza, unde fusese crescută.

Mihail Kogălniceanu a beneficiat de educație aleasă, mai întâi, sub îndrumarea călugărului Gherman Vida, apoi, la pensionul lui Victor Cuenin din Iași și la Institutul francez al lui Lincourt de la Miroslava, lângă Iași, perioadă în care a fost coleg cu Vasile Alecsandri și Alexandru Ioan Cuza. În 1834, a urmat studii la Colegiul Lunéville, din Paris, iar din anul următor la Universitatea din Berlin.

Începând cu anul 1838, Kogălniceanu, revenit la Iași, va fi locotenent aghiotant, apoi căpitan-aghiotant al domnitorului Sturdza (1840). Până la Revoluția de la 1848, desfășoară o bogată activitate cultural-științifică, editând 6 tomuri din *Letopisețele Valahiei și Moldovei* și, la 30 ianuarie 1840, împreună cu alți colegi de generație, întemeind revista *Dacia Literară.* „Introducțiunea” lui din primul număr al revistei dă glas concepției scriitorilor pașoptiști: combaterea imitației scriitorilor străini și a traducerilor mediocre, crearea unei literaturi cu specific național, inspirată din istorie, natură și folclor, lupta pentru unitatea limbii și dezvoltarea spiritului critic.

În tot acest timp, își desfășoară activitatea pe multiple planuri: publicist, istoric, patron de tipografie, avocat, profesor de istorie națională la Academia Mihăileană din Iași. Opiniile sale vor fi opuse celor ale domnitorului Mihail Sturdza, motiv pentru care, începând din 1846, fără a se implica direct în mișcarea revoluționară din Moldova, va călători în Franța, Spania, Cernăuți, unde va colabora la ziarul *Bucovina.*

Revenit la Iași, în 1849, va fi numit de domnitorul Grigore Alexandru Ghica în importante funcții politico-administrative: director al Departamentului Lucrărilor Publice (noiembrie 1849–aprilie 1850) și al Departamentului de Interne (4 octombrie 1851–21 iulie 1852).

Pune bazele ziarului *Steaua Unirii* (octombrie 1855), face parte dintre inițiatorii constituirii *Societății Unirea* (25 mai 1856) și ai Comitetului Central al Unirii, de la Iași, fondat la 7 februarie 1857.

Se remarcă prin calitățile deosebite de politician în Divanul ad-hoc al Moldovei, unde este ales deputat de Dorohoi, pe 5 ianuarie 1859, în ședința istorică a Adunării Elective din Moldova pledând convingător pentru alegerea ca domnitor a colonelului Alexandru Ioan Cuza:

„După una sută cincizeci și patru de ani de dureri, de umiliri și de degradație națională, Moldova a intrat în vechiul său drept consfințit prin Capitulațiile sale, dreptul de a-și alege pre capul său, pre Domnul. Prin înălțarea Ta pe Tronul lui Ștefan cel Mare, s-a reînălțat însăși naționalitatea română… Alegându-te pe Tine Domn în țara noastră, noi am vroit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește: la legi nouă, om nou.”

În timpul domniei lui Cuza, Kogălniceanu îndeplinește misiuni importante: membru al Comisiei Centrale de la Focșani (14 martie 1859), președintele Consiliului de Miniștri de la Iași (30 aprilie 1860–17 ianuarie 1861) și, începând cu 11 octombrie 1863, prim-ministru al României, funcție prin care a contribuit la modernizarea statului român după model occidental, cu instituții și cadre legislative moderne, prin adoptarea unor serii ample de reforme:

– în decembrie 1863, Legea secularizării averilor mănăstirești, prin efectul căreia 25% din suprafața arabilă a țării intră în sfera fondului funciar al statului român;

– în 1864, legile privind organizarea administrației (Legea comunală, conform căreia satele și cătunele se grupau în comune rurale, mai multe comune formau o plasă, iar mai multe plăși formau un județ; administrația județelor și a comunelor se făcea de către consilii alese pe baza votului cenzitar, iar în fruntea administrației județului era un prefect, plasa era condusă de un subprefect–pretor, iar comuna era condusă de un primar);

– Legea reorganizării justiției, care înființa judecătoriile de plasă, tribunalele județene, curțile de apel, curțile de jurați și Curtea de Casație care era, totodată, și instanța de recurs.

În 2 mai 1864, domnitorul dizolvă Adunarea Electivă și elaborează o nouă constituție, *Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris*, care îi permite prerogative legislative și executive care fac posibilă adoptarea reformelor cruciale pentru modernizarea României.

Legea rurală, promulgată pe 14 august 1864, care desființa claca și schimba statutul sătenilor, din clăcași în proprietari liberi pe locurile supuse posesiunii lor, a fost cea mai importantă reformă. Țăranii, împărțiți în *fruntași, mijlocași și pălmași,* au primit, diferențiat, în funcție de categorie și numărul de vite, pământ în proprietate, prin despăgubire eșalonată pe cincisprezece ani și cu interdicția de a-l înstrăina pe o perioadă de treizeci de ani. Cei care nu au făcut clacă deveneau proprietari doar pe locurile de casă și grădină.

La 26 ianuarie 1865, când se contura deja formarea coaliției pentru detronarea lui Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, confruntat cu tot mai numeroase disensiuni cu domnitorul, renunță la mandatul de prim-ministru, fără a se implica în complot, aspect care va conduce la marginalizarea lui politică în primii ani ai domniei lui Carol I.

La jumătatea veacului al XIX-lea, liberalismul românesc era fragmentat în mai multe grupări politice: *moderații* lui Ion Ghica, gruparea moderată – *maiștii* – condusă de Mihail Kogălniceanu, *radicalii* lui I.C. Brătianu și C.A. Rosetti și *fracționiștii* lui Nicolae Ionescu. Rivalitățile permanente dintre acestea împiedicau impunerea valorilor liberale pe scena politică, unificarea lor în vederea fondării Partidului Național Liberal cunoscând mai multe etape:

1. „Înțelegerea de la Concordia”, din anul 1867, care se referea la adoptarea unui program comun în unsprezece puncte, a permis formarea a trei guverne succesive de coaliție liberală, între 1 martie 1867 și 16 noiembrie 1868. În cabinetul Dimitrie Ghica, Kogălniceanu a fost ministru la Interne.

2. Coaliția de la Mazar-Pașa, care a avut loc după pierderea alegerilor de la sfârșitul lunii aprilie 1875, a impus ca prioritate unitatea liberală. În aceste condiții, pe parcursul lunii mai, în casa englezului Lakeman, întâlnirile frecvente între liderii liberali radicali și moderați, pentru adoptarea doctrinei și a programului politic comun, consacrând demersul prin sintagma „Coaliția de la Mazar-Pașa”, întrucât englezul Lakeman fusese ofițer în armata turcă sub numele de Mazar-Pașa.

→

Deși oamenii de stat ai României suspectau încă de la început că unul dintre scopurile principale ale Rusiei era recuperarea întregii Basarabii, ei au ales să se ralieze cauzei Rusiei, pentru că au văzut că alternativa, în cazul unei victorii turcești, ar fi fost reintegrarea întregii Românii în Imperiul Otoman. Un tratat care să garanteze integritatea teritorială a României și a Rusiei a fost semnat pe 16 aprilie 1877.

Armata română nu numai că s-a evidențiat, încă de la începuturi, în acest război, dar a și salvat pur și simplu de la dezastru, la Plevna, armata rusească. Acest lucru este atestat și de schimbul de telegrame dintre Regele Carol și Țar. Au fost patrioți care au sperat că, în compensare, Rusia va da înapoi țării mamă, România, întreaga Basarabie. Vă imaginați sentimentul opiniei publice românești când, la sfârșitul Tratatului de la San Stefano, guvernul român a fost informat că Rusia ceruse retrocedarea sudului Basarabiei, ca o necesitate politică și pentru prestigiul Rusiei, oferind în schimb ținutul mlăștinos al Dobrogei și sudul Deltei Dunării. Explicația care s-a dat a fost că acest tratat care garanta integritatea României nu includea și Basarabia. Văzând această trădare de neimaginat, guvernul român a cerut ajutorul puterilor occidentale. Abia acum urmează momentul cel mai amar și de dezamăgire din întreaga istorie a României. La Congresul de la Berlin, care trebuia să rezolve problemele care au apărut după Războiul Ruso-Turc, cei doi delegați români, Brătianu și Kogălniceanu, nici măcar nu au fost admiși la discuții, fiind doar audiați ca să informeze asupra unei situații. Cererea Rusiei a fost acceptată: sudul Basarabiei a fost retrocedat Imperiului Țarist, iar Bismark și-a văzut visul împlinit: un zid de nemulțumire și resentiment a apărut imediat între Rusia și România.

Perioada cuprinsă între 1878 și 1905 a fost cea mai neagră din istoria Basarabiei. Tirania Rusiei s-a manifestat printr-o guvernare de necontestat. Aristocrația s-a dedat plăcerilor Petrogradului și Moscovei. Țăranii munceau din greu. Partizanii ideii de românism erau închiși în închisori, trimiși în Siberia sau exilați în străinătate. Ultimile bastioane ale autonomiei au fost abolite. Speranțele patrioților basarabeni au fost reaprinse pentru moment de perioada de cvasiliberalism care a urmat dezastruosului război cu Japonia în 1905. Numai că, în 1908, reacția a fost mai puternică și mai arogantă ca niciodată.

Când a izbucnit Războiul cel Mare, naționaliștii basarabeni, asemeni liberalilor din vestul Europei, au sperat ca victoria Antantei să aducă o nouă libertate în Rusia, dorindu-și ca această Rusie liberă să răsplătească susținerea românilor în favoarea cauzei aliaților, prin restituirea Basarabiei.

Istoria de lângă noi

Astfel, la 24 mai 1875, s-a fondat Partidul Național Liberal, care a ales președinte pe radicalul Ion C. Brătianu, dar cu un program (publicat în *Alegătorul liber*) adecvat viziunii moderate a lui Mihail Kogălniceanu, radicalii abordând o atitudine mai realistă, care promova domnia legilor, egalitatea politică, renașterea valorilor individuale ale cetățenilor, respectarea principiilor regimului constituțional și demararea unui amplu proces de reformare a României ca soluție a modernizării.

Criza orientală a oferit un context internațional favorabil obținerii independenței de stat a României, aspect valorificat de prim-ministrul I.C. Brătianu prin numirea, la Externe, a lui Mihail Kogălniceanu, considerat cel mai prestigios și competent diplomat român în plan internațional. Deși fundamental diferiți, cei doi oameni politici colaborează în consens deplin, în timpul Războiului de Independență (1877–1878), ducând împreună și bătălia diplomatică de la Congresul de Pace de la Berlin, pentru recunoașterea internațională deplină a independenței statului român.

Convenția româno-rusă din 4 aprilie 1877, privind tranzitarea teritoriului țării de către trupele țariste, cu respectarea „integrității existente" și a „drepturilor politice", a fost elaborată de Kogălniceanu care, în ședința solemnă a Adunării Deputaților, din 9 mai 1877, a rostit celebrul discurs de proclamare a independenței României:

„În stare de rezbel cu legăturile rupte, ce suntem? Suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare... Ce-am fost înainte de declararea rezbelului? Fost-am noi dependenți către turci? Fost-am noi provincie turcească? Avut-am noi pe sultan ca suzeran? Străinii au zis acestea; noi nu am zis-o niciodată. Așadar, domnilor deputați, nu am nici cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața Reprezentanței Naționale că noi suntem o națiune liberă și independentă." (Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese,* București, Editura Politică, 1977, pp. 180-182.)

Independența a fost proclamată, în Senat, pe 10 mai 1877, promulgată de domnitorul Carol I și publicată în *Monitorul Oficial.* Recunoașterea internațională a acestei victorii va fi umbrită de opoziția Imperiului Țarist, care refuză participarea României la tratativele de pace de la San Stefano (februarie 1878), atitudine care a provocat indignare în rândul opiniei publice și a stârnit protestul vehement al autorităților române.

Congresul de Pace de la Berlin (iunie 1878), la care au participat, doar cu rol consultativ, Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu (unde au fost „auziți, dar nu ascultați" – Nicolae Iorga, *Politica externă a regelui Carol I,* București, 1916, p. 304), va recunoaște independența națională a României cu prețul unor condiții care știrbesc demnitatea sacrificiilor umane (peste 10.000 de vieți omenești): modificarea articolului 7 din Constituție privind acordarea cetățeniei și, în mod neoficial, rezolvarea problemei afacerii Strousberg, precum și cedarea, în favoarea Rusiei, a județelor din sudul Basarabiei, Cahul, Bolgrad și Ismail, primind, la schimb, Delta Dunării, Insula Șerpilor și Dobrogea.

Din 17 aprilie 1880 până la 1 iulie 1881, Mihail Kogălniceanu va îndeplini misiunea de ministru plenipotențiar al României la Paris. În plan politic, va face parte din coaliția denumită „Opoziția Unită", care va acționa pentru căderea guvernului I.C. Brătianu, fiind membru al Partidului Liberal Democrat, creat de Dimitrie C. Brătianu, ca disidență a PNL. După căderea guvernului Brătianu (1888), Kogălniceanu va reveni în rândurile Partidului Național Liberal.

Academia Română, recunoscându-i prestigioasa contribuție la dezvoltarea culturii, îl va alege președinte, funcție deținută în perioada 18 martie 1887–28 martie 1890.

Grav bolnav, Mihail Kogălniceanu va muri, la Paris, pe 20 iunie 1891, la vârsta de 74 de ani.

Mihail Kogălniceanu este însă mai mult decât o personalitate politică și academică; el este și un bărbat surprinzător de sentimental, cu o viață intimă care consemnează numeroase legături amoroase, unele dintre acestea finalizate cu urmași în afara familiei și față de care a avut o atitudine de recunoaștere semioficială și de asumare a responsabilităților paterne materiale.

Mihail Kogălniceanu, considerat de unii istorici ca fiind adevăratul *arhitect al României moderne,* s-a remarcat, în epocă, prin marea lui slăbiciune în fața farmecului feminin, chiar dacă înfățișarea sa – sobră, cu ochelari, barbișon aristocratic și forme generoase – părea atipică pentru permanenta lui nevoie de erotism, manifestată nediferențiat, fără criterii sociale sau culturale. Istoricul Dan Falcan, cercetător la Muzeul de Istorie al Municipiului București, într-o emisiune tv, a precizat că, după moartea celebrului politician, s-a descoperit în Arhivele Naționale Iași un carnețel cu notițe detaliate despre fiecare întâlnire de amor, un veritabil *jurnal secret al desfătării!* Acest carnet se află, acum, la Biblioteca Academiei Române.

Preocuparea lui față de categoria *femeilor care vindeau plăceri* s-a concretizat și prin instituirea unor norme de practicare a prostituției, deși reglementări despre statutul prostituatelor și al caselor de toleranță existau, în Țările Române, încă din vremea fanarioților. Dan Falcan spune că, sub guvernarea lui Kogălniceanu, s-au făcut câteva clarificări, având în vedere că, de-a lungul timpului, fenomenul prostituției evoluase.

Este vorba despre legea care împărțea „femeile publice" în trei categorii: „Femeile care întrebuințează această profesie pe față și fără pericol, femeile care întrebuințează această profesie în taină, cu oarecare îngrijire și cu pericol, și femeile care întrebuințează această profesie prin mijlocirea altor femei făcătoare de bine (pezevenghi)". Tot în aceeași perioadă, au fost stabilite noi norme de funcționare pentru casele de toleranță din Principatele Unite și s-a înființat condica de sănătate a femeilor care practicau amorul liber.

Mihail Kogălniceanu era căsătorit, încă din noiembrie 1852, cu Ecaterina Jora, văduva colonelului Iorgu Scorțescu, cu care a avut trei băieți și cinci fiice, dintre care s-a remarcat Lucia, a cărei personalitate puternică a avut afinități cu cea a tatălui (a fost căsătorită de trei ori, mariaje din care au rezultat opt copii). Constantin Argetoianu, fost prim-ministru al României, nota, în 1939, în *Memoriile* sale (*Însemnări zilnice*, vol. VII, București, Editura Machiaveli, 2003), că Lucia moștenise inteligența și farmecul tatălui, ducându-și „de nas bărbații, în casă și în politică (…), își avusese și dânsa capitolele ei, și (…) îi plăcea, la bătrânețe, să-și aducă aminte de aventurile tinereții".

Admirația pentru reprezentantele sexului frumos l-a îndemnat pe Mihail Kogălniceanu să aștearnă pe hârtie primele sale scrieri. Cu gândul la primul său amor, a început să scrie *Iluzii pierdute,* carte abandonată după primul capitol, *Un întâi amor:* „O adunare, cât de bine alcătuită să fie, dacă nu va avea și femei, va fi totdeauna monotonă și urâtă. O adunare fără femei este ca o grădină fără flori, ca un bărbat fără barbă și musteți, ca o zi fără soare, ca o gazetă fără abonați, ca un șes fără verdeață, ca un teatru fără public, ca versuri fără poezie, ca o viață fără iluzii, ca un judecător fără procesuri, ca un tânăr fără amor și, în sfârșit, ca toate comparațiile din lume", scria Kogălniceanu despre femei, la 26 de ani. Amorul este „cea mai nobilă din toate patimile,… ațâță la fapte mari,… insuflează eroismul și geniul,… dă idei de cinste și de slavă, înviază, farmecă, aduce pe om într-o lume de visuri, unele mai aurite decât altele… Amorul în Moldova este desfătarea simțurilor, dragostea faunilor și a satirilor. A iubi însemnează la noi a se lua, a se schimba, a se lepăda, a se uita, a se îngurlui și a se despărți iarăși, fără ca patima să lase cât de puțină întipărire în inima acelor ce zic că simțesc amorul", încheia el pledoaria din aceleași *Iluzii pierdute.* (Va urma)

Bibliografie

1. Stelian Neagoe, *Oameni politici români,* Editura Machiavelli, București, 2007.
2. Nicolae C. Nicolescu, *Șefii de stat și de guvern ai României (1859 - 2003)*, Editura Meronia, București, 2003.
3. *Magazin istoric*, nr. 6 (39), iunie 1970, anul IV.
4. Ioan Scurtu, Marian Curculescu, Constantin Dincă, Aurel Constantin Soare, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri și până astăzi, Manual pentru clasa a XII-a,* ediția a II-a, Editura Petrion, București, 2000.
5. Nicoleta Dumitrescu, Mihai Manea, Cristian Niță, Adrian Pascu, Aurel Trandafir, Mădălina Trandafir, *Istoria Românilor, Manual pentru clasa a XII-a,* Editura Humanitas, București, 2004.
6. Alexandru Zub, *Mihail Kogălniceanu, un arhitect al României moderne,* Editura Institutul European, Iași, 2005.
7. Petru Costinescu, Nicolae M. Mihăilescu, Mihai Olteneanu, *Inventatori români*, edițiile I și a II-a, Editurile AGIR și OSIM, București, 1999 și 2000.

Lacrima Anei

Radu Gyr

(2 martie 1905, Câmpulung Muscel – 29 aprilie 1975, București) a mai apărut la această rubrică, în luna aprilie 2012 (cu poemul *Cântec de pe schele,* din volumul *Stigmate,* 1993).

De data aceasta sunt reluate alte două poeme ale sale, primul din volumul *Balade,* Editura Ex Ponto, Constanța, 1999, al doilea din volumul *Anotimpul umbrelor,* Editura Vremea, București, 1993.

Zidarul de la Argeș

Nici coapsa și nici pântecul muierii,
cu plod în el, nu-i fură jertfe pline.
Flămândă, mănăstirea învierii
vrea s-o hrănesc cu măduva din mine.

Mi-am rupt din brațe hălci de carne vie
să stâmpăr foamea zidurilor crunte.
Bătea adânc o inimă-n mistrie
și-n orice zid gemeau un piept și-o frunte.

Nu cărămizi căram pe aspre schele,
ci sângele meu aprig în dogoare.
Și pietrele, cu duh de om în ele,
plângeau, cântau și înviau spre soare.

Și-acum, când în minunea-nsângerată
sub tencuială carnea mea tresare,
cad scările, rămân în vânt și-n sloată,
sus, pe osânda turlelor amare.

Bătut, de jos, cu bulgări de argilă,
pe creasta jertfei singur în zăpadă,
îmi cresc pe umeri aripi de șindrilă
ca să mă ducă, tânăr, în baladă.

Rondelul unei ctitorii

Zidim cu-azur pe minereu
Și iar se surpă ctitoria.
I-am uns cu lacrimi temelia,
i-am dat surâs de curcubeu.

Când tu, ca să-i hrănim tăria,
Te-ngropi în piatra ei, când eu.
Zidim cu-azur pe minereu
Și iar se surpă ctitoria.

Ba, uneori, muiem mistria
Și-n sângele lui Dumnezeu
Și răstignim în zid vecia...
Și iar se surpă ctitoria,
Zidim cu-azur pe minereu.

Brâncuși - 60

Polovragi, porțile oltene ale Parnassului

Mihai SPORIȘ

În vremuri îndepărtate, povestesc legendele, exista un loc unde zeul Apollo, hiperboreean ca și sora sa Artemisa, pe numele ei dacic, Bendis, sălășluiau în armonie cu oamenii pe care îi tămăduiau cu razele soarelui și ale lunii, cu plante numai de ei știute și cu trilurile păsăreturilor. Zeii s-au creștinat apoi, mutând cele sacre în bisericile creștine, iar tabieturile lumești le-au transmis oamenilor. Locul îi va purta numele vraciului Apollo, Polovragi, iar o peșteră din vecinătate se va numi Peștera Muierilor, sigur cândva conduse de vreo amazoană, ca succesiune a zeiței.

Realitatea acestui loc atestă existența unei cetăți dacice, dar și a unei mănăstiri cu însemnele ei vorbind despre o istorie cu cinci veacuri. Pe aici obișnuia să treacă și creștinul Constantin Brâncuși pe vremea când era contemporan cu alți fluturi și alte triluri, topite în ecourile și în amintirile aflate în vecinătatea legendei.

Din realitatea informală, cel urcat acolo, constatat de iubirea noastră ca *Sfântul Român din Montparnasse,* aștepta semnul nostru. Plecat fiind dintre noi în 16 martie 1957, Constantin Brâncuși, cetățean francez cu trupul în Cimitirul parizian Montparnasse, avea nevoie de rânduiala locului pentru sufletul său, întotdeauna românesc. Așa și-au amintit oltenii săi, din Oltenia de sub Munte, de Mănăstirea Polovragi și de drumurile aici, pentru prezența la liturghie, ale celui ce va fi fost respirație a acestui plai. De multă vreme, anual, la mijlocul lui martie, la Mănăstirea Polovragi se oficiază un parastas de pomenire lui Constantin Brâncuși. La parastasul din 19 martie 2011 ne-am aflat alături de gorjenii și vâlcenii prezenți, de aproape și de departe. Rânduiala românească înseamnă trăirea ritualică a celor prezenți în locul consacrat pomenirii și semnificarea în cuvinte a faptelor celui pomenit, de către cei veniți să-i cinstească memoria. Au elogiat viața și opera, în fața unei asistențe semnificative, demnitari publici, oameni de cultură și dintre credincioșii obișnuiți ai lăcașului. Amintim, pentru o mărturie a evenimentului, câteva intervenții: Constantin Zărnescu, Ștefan Stăiculescu, Ion Mocioi, Ovidiu Popescu, Costea Marinoiu. Am purtat cu mine mesajul cercului râmnicean „România: Grădina Maicii Domnului”, având alături pe Mihai Părăianu, un strătrănepot al ctitorilor acestei mănăstiri (1505, refăcută după un incendiu de urmași, în 1643), Boierii Părăieni. Am încercat să aflăm ce anume îl aducea pe Brâncuși la Polovragi și am contemplat creația lui Dumnezeu, după chiar recomandarea sculptorului, făcută printr-un îndemn la contemplația răbdătoare.

Privind de departe, dinspre sud, știi cu precizie unde este Polovragiul. O uriașă despicătură a munților îi semnalează prezența. La ieșirea Olteţului, printre pereții de calcar ai munților Parâng și Căpățânii, din vremi neștiute a fost o așezare a oamenilor. Acolo s-au așezat și monahii când creștinarea, cu isihasmul ei ardent, se va fi revărsat prin țara de sub munte. În vecinătatea cheilor, chiar la intrarea lor sudică, este o peșteră uriașă, cu o desfășurare ramificată pe 23 de km însumați de galeriile ei. Trei porți marchează locul: poarta de piatră spre creștetul munților unde, nu departe, chiar muntele poartă numele nedeii; poarta spre adâncul pământului, unde însuși Zalmoxis, zeul suprem al dacilor, putea să stea cu anii și unde din fața urgiilor se puteau adăposti femeile și copiii (urmele locuirii sunt evidente, ca și plânsul stalactitelor, lacrimi de maică și topiri de calcar); poarta spre Dumnezeu se va fi ridicat, biserică de pomenire, când duhul locului va fi inspirat boierii cei mari ai Olteniei, cum au fost și Părăienii. Am căutat atunci, cu ocazia parastasului, rostul porților. Am intrat prin cheile Olteţului în căutarea leacurilor aduse de noua primăvară. Pajiștile se umpluseră de ghiocei și floarea paștelui să ne spună despre vraciul soarelui. Ceva ne îndemna spre vârf să vedem smârdarul de foc de pe culmi. Era prea devreme! Câteva campanule urcate pe o fisură de stâncă adiau mute în curentul văii cu ape înmulțite și tumultoase. Timpanele noastre deslușesc tânguirea de bronz a clopotelor mănăstirii. Este semnul că orice vijelie se poate ostoi, la ceasul rezervat tainelor, comuniunii cu marele creator. Ne grăbim la liturghie, dar la porțile bisericii, înainte de intrarea în pronaos, ne apare în toată măreția lui Athosul. Unică, în bisericile din România, această frescă ne ia de mână să ne spună despre muntele cel sfânt, cel ce a lăsat înălțimea culmilor bărbaților și adâncurile grotelor mamei Gheea și amazoanelor, într-o partajare a tărâmurilor. Fresca cu Athosul, acea grădină a Maicii Domnului, sugerând mulțimea așezămintelor monahale, așezată la porțile acestea de munți care se bat cap în cap, credem că voia să ne vorbească de sfințirea din vreme a muntelui din vecinătate. Credem ca Părăienii, neamuri înrudite Basarabilor, vor fi fost inspirați în alegerea locului, așa cum ne vorbește balada *Miorița: la un picior de plai și… la o gură de rai.* Privim chipul lui Mihai și este parcă rupt din fresca moșului său, Danciu, trăitor cu multe veacuri în urmă. Curgerea neîntreruptă de părăieni este dovada firii locului, una care sfințește permanent cu coloana lor nesfârșită.

Brâncuși a fost acolo chemat de muntele sfânt al Olteniei, în care oamenii locului au ridicat *altarul.* Acesta era pe vârful Nedeiul, aproape de soare, pe când Apollo săgeta cu săgeți de aur, ori ascuns prin codrii nepătrunși, unde Bendis (Artemisa-Diana!) vâna în lumina lunii, departe de ochii curioșilor. Apoi, cu carul lui de foc, Ilie, scoborât în toiul verii, va fi adus nedeia în șesul Polovragilor (pe 20 iulie, simultan nedeii de pe Găina, din Apuseni, celei de pe Fața Sfântului Ilie, din munții Făgăraș), unde târgul cel mare însemna adunarea anuală a oamenilor creștinați și bucuroși de comuniune. Mănăstirea, cu altar de rugă permanent, este locul unde vestalele (mănăstirea este de maici!) păstrează focul nestins al duhului locului și unde pelerinii își găsesc liniștea tumultului interior, ca niște prăvăliri de Olteț scăpate în unduirea molcomă a șesului.

Muntele cu vetre de nedei este un munte sfânt. El se ridică precum o scară către cer în ochii copiilor. Când nedeia a fost coborâtă la picior de plai, i-a urmat și altarul. La Polovragi cheile, peștera, mănăstirea, târgul și drumurile pelerinilor vorbesc de locul sfințit. În acest Parnasse românesc, din Oltenia de sub munte, va fi venit să se închine Constantin Brâncuși, cum am venit și noi să-l comemorăm în miez de mărțișor, să stăm de vorbă cu duhul său impregnat prin preajmă, cu gândul la țărâna lui risipită, orizontal, prin Montparnassul parizian.

O replică la aforismele lui Brâncuși

Sorin Lory BULIGA

Cartea *Spiritul 21 și aforismele lui Brâncuși* (Ed. Intol-Press, Râmnicu Vâlcea), a cunoscutului jurnalist și scriitor vâlcean Petre Cichirdan, se circumscrie sferei „brâncușiologiei”, acest domeniu privilegiat al istoriei și criticii de artă, centrat pe exegeza operei creatorului sculpturii moderne, gorjeanul Constantin Brâncuși. Dar artistul nu a realizat numai sculpturi, ci și desene și fotografii și a lăsat în urma lui numeroase aforisme, la nivel oral, dar culese și încredințate tiparului direct de către cei care l-au auzit vorbind: artiști, critici, scriitori, prieteni, admiratori. Putem vorbi astfel și de o operă literară a lui Brâncuși, de natură aforistică.

Scriitorul Petre Cichirdan nu a dorit să realizeze o carte în sine despre aforismele lui Brâncuși, așa cum au procedat anterior prietenii săi care l-au și influențat, scriitorii Constantin Zărnescu și Ștefan Stăiculescu (ultimul într-un volum trilingv). El a încercat un dialog inedit cu marele artist prin intermediul „ziselor” sale, în sensul că dă replici gândurilor lui Brâncuși, care stau pe fundalul aforismelor și textelor sale. Acestea trezesc creativitatea jurnalistică și literară a domnului Cichirdan, într-un amestec de realitate și ficțiune incitant, în care reflecțiile filosofice se regăsesc la tot pasul. Chiar în capitolul introductiv, el mărturisește că acele cărți ale prietenilor săi au lansat „o provocare” și că a simțit nevoia de a-și „spune părerile alături de cele ale creatorului sculpturii moderne, asupra aforismelor sale, al conținutului și apartenenței, dar mai ales ca răspuns la provocarea acestora în contact cu artiștii cu o cultură medie asupra artelor vizuale și având ca obiectiv central sculptura secolului XX”. A fost, de asemenea, stimulat de modul în care „poate fi receptat Constantin Brâncuși, la o sută de ani distanță, prin intermediul acestor aforisme”, încercând astfel să realizeze „un dialog axiomatic” între marele artist „cu un personaj imaginar, reprezentând chiar secolul XXI”.

Autorul crede, cu fermitate (ca și S. Geist de pildă), că la Paris Brâncuși nu mai era de mult țăran, ci un „intelectual sadea, de mare calitate. Natural-nelivresc, vorbea franceza, engleza. Iubea-cunoștea mitul antic, religia, cunoștea Vedele”. Iar „filosofia lui Brâncuși își are izvorul în chiar opera sa” și „nu ține de aforismele sale, care de altfel, cele mai multe sunt reformulări, zeci de forme, orale sau scrise și spuse altfel”. El apreciază că nu este bine să „mutăm întregul sens al artei lui Brâncuși, personalitatea proprie, în această lume a aforismelor”, mai ales că admiratorii lui Brâncuși de-atunci erau totuși „niște limitați – cultural vorbind” sau „niște femei care căutau fantezia, simțind noul”.

Autorul consideră că Brâncuși, „un simbolist, poet și filosof”, în viața sa de om matur „a excelat prin tendința permanentă de căutare a noului”. În același timp, însă, opera lui „repune clasicismul în drepturile sale”, deoarece „componenta de bază a acesteia este ideea, echilibrul și cosmogonia”. Chiar Columna lui Traian și *Coloana Infinită* sunt puse în paralel, pentru că, în primul rând, ele „ne arată sensuri” și „apoi, detalii de viață”. Dar amândouă exprimă „fără îndoială, vigoarea daco-romană”.

În ceea ce privește strict „dialogul” între „Spiritul (secolului) 21” și aforismele lui Brâncuși, ele reprezintă în fapt o replică filosofică pe care un *alter ego* modern al lui Petre Cichirdan o dă concepțiilor brâncușiene despre viață și artă. Uneori ideile sunt convergente, iar alteori divergente până la contraziceri totale; de exemplu „Spiritul 21” dă următorul răspuns aforismului „Toate dilemele se rezolvă prin unificarea contrariilor”: „Cred că sintagma ta are numai formă și este fără fond... adică sună bine la ureche! Cred că vizează absurdul... Esența vieții este segmentarea, urmată de dubla creștere!”

Unele concepții pe care le-am spicuit și prezentat aici sunt fără îndoială originale, dar au și un potențial serios în a stârni dezbateri, polemici și controverse, mai cu seamă pentru că autorul contrazice idei fixate (clasicizate) în exegeza brâncușiană, trădând astfel un scriitor cu spirit ludic, dar și un gazetar incisiv. Din fericire, domnia sa practică acel gen de ziaristică intelectuală, de gazetărie culturală și rafinată, perfecționată la noi de Ion Minulescu, Tudor Arghezi și Camil Petrescu.

Cartea domnului Petre Cichirdan se constituie astfel într-un demers original și incitant în lumea brâncușiologiei, meritând a fi citită mai ales pentru a constata diferențele între o mentalitate filosofică, arhaică, amprentată de sacralitate, cum este cea a lui Brâncuși, și una modernă, puternic desacralizată, orientată spre știință, materialism și rațiune.

Ştiinţa, parte a culturii

Anton Dumitriu, ascetul culturii

Alexandru A. POPOVICI

Anton Dumitriu (1905-1992) a fost unul dintre cei mai profunzi şi mai erudiţi cercetători ai logicii clasice şi matematice, cunoscut în întreaga lume prin lucrările sale fundamentale, publicate după 1965. În acelaşi timp, a fost un filosof care a meditat asupra sensurilor prime ale universului şi omului, precum şi un înţelept care şi-a construit o personalitate exemplară, bazată pe o morală în fond stoică şi creştină.

S-a născut la 19 martie (stil vechi) 1905 în Brăila, unde urmează Şcoala Primară nr. 1 şi Liceul Real „N. Bălcescu", luându-şi bacalaureatul în 1925. În timpul liceului, devine cronicar ştiinţific permanent al ziarului *Curierul* din Brăila şi colaborează cu articole la *Ziarul ştiinţelor populare şi al călătoriilor* din Bucureşti.

Urmează simultan cursurile Facultăţii de Ştiinţe şi ale Facultăţii de Litere şi Filosofie ale Universităţii din Bucureşti. În 1929 obţine licenţa în matematici, iar în 1930 absolvă şi filosofia. Din 1929 până în 1933, este profesor de matematică la Şcoala Normală şi la Şcoala Comercială Superioară din Brăila, iar din 1933 (când publică *Valoarea metafizică a cunoaşterii*) până în 1938 la Liceele „M. Eminescu" şi „Gh. Lazăr" din Bucureşti. În 1934 ajunge şi asistent la Catedra de Geometrie Descriptivă a Şcolii Politehnice din Bucureşti.

În lunga viaţă a lui A. Dumitriu, putem distinge trei perioade de cercetare. Prima (1933-1948) este dedicată în special filosofiei ştiinţelor (mai ales fizice), în a doua (1954-1973) se ocupă de logică şi de relaţia ei cu matematica, iar în a treia (1974-1990), de căutarea unui ideal uman şi de rolul ştiinţei şi filosofiei în găsirea şi realizarea acestui ideal.

Există un fond ideatic permanent, de-a lungul întregii sale activităţi, pe care l-am putea reduce la următoarele principii: 1) aspectul tautologic al raţionamentului logico-matematic; 2) rolul intuiţiei intelectuale în construcţia teoriilor ştiinţifice; 3) natura ontologico-existenţială a cunoaşterii. Fiecare perioadă se caracterizează prin accentuarea unuia dintre aceste principii (în ordinea dată) şi prin semnificaţia diferită pe care o capătă ansamblul, în urma acestei accentuări.

Pe de altă parte, A. Dumitriu şi-a păstrat un ideal al cunoaşterii absolute şi definitive, decelabil în toate lucrările sale (exceptând *Orient şi Occident,* din 1943, reluată în *Culturi eleate şi culturi heraclitice,* după 44 de ani). Cu acest ideal a comparat imaginea pe care şi-o făcea despre ştiinţa reală, de aici decurgând judecăţile sale de valoare.

În 1938, îşi ia doctoratul în filosofie, cu teza *Bazele filosofice ale ştiinţei,* notată cu *Summa cum laude* de C. Rădulescu-Motru şi P.P. Negulescu, după care este chemat de P.P. Negulescu ca asistent al său, la Facultatea de Litere şi Filosofie, pentru a preda cursul de logică matematică.

În teza sa, acceptând viziunea neopozitivistă (mai ales a lui R. Carnap), e drept, combinată cu aceea, mai realistă, a lui E. Meyerson, A. Dumitriu concluzionează că ştiinţa doar substituie o enigmă cu alta, mai îndepărtată. În lipsa unui fundament cert, cunoaşterea ştiinţifică e fictivă, iar continuitatea succesiunii teoriilor (acum, după Th. Kuhn, am zice a paradigmelor) ştiinţifice este doar aparentă, ele având în comun numai faptele (interpretarile acestora fiind complet diferite). De aici, ajunge la un scepticism gnoseologic, întrucât ştiinţa ar fi până la urmă doar o „artă de a construi simboluri ale propriei noastre puteri" (sau o dorinţă de putere), o putere de altfel iluzorie, ca şi ştiinţa pe care se bazează. Ciudat totuşi că lipseşte aici orice criteriu tehnico-pragmatic, care ar putea dovedi că puterile ştiinţei nu sunt simple veleităţi, chiar dacă nu sunt absolute.

Există o preocupare intensă de logică şi în prima perioadă, dar cărţile sale cu acest subiect au la început un caracter mai mult expozitiv, determinat şi de ocupaţia sa profesorală. În 1944 este titularizat ca profesor la catedra de Logică şi istoria filosofiei vechi şi medievale, iar în 1947 primeşte Premiul „V. Conta" al Societăţii *Gazeta Matematică*, pentru întreaga activitate ştiinţifică. *Logica polivalentă* (1943), *Paradoxele logice* (1944), *Curs de istoria logicii* (1944) şi *Logica nouă* (care primeşte Premiul „Gh. Asachi" al Academiei Române, în 1948) descriu (în ordine oarecum inversă) evoluţia şi tehnicile logicii simbolice („matematice"). Apărută la jumătatea secolului al XIX-lea (prin Gottlob Frege şi George Boole), dezvoltându-se rapid pe la începutul secolului al XX-lea (Giuseppe Peano cu logica claselor, Bertrand Russell cu logica propoziţiilor şi relaţiilor, Rudolf Carnap cu sintaxa logică), ea intră într-un impas prin dezvăluirea caracterului tautologic al raţionamentului logic formal şi prin apariţia paradoxurilor logice. Încercările de a le elimina prin axiomatizarea logicii nu fac decât să complice situaţia, pentru că logica nouă era concepută de promotorii ei ca putând sta la baza matematicii. Apariţia logicilor modale, cu mai multe valori (mai multe sau altele decât *adevărat* şi *fals*), încercând să modeleze posibilităţile fizice şi umane ale realului (între necesar şi imposibil), a pus noi probleme.

Axiomatica matematică se dezvoltase, prin Felix Klein şi, apoi, prin David Hilbert, în paralel cu logica simbolică, dar raţionamentul matematic pur deductiv

se dovedea şi el tautologic. Demonstraţia coerenţei interne a teoriilor matematice era făcută prin întemeierea ei pe o aritmetică a cărei necontradicţie părea evidentă. Paradoxurile lui Kurt Gödel, care distrugeau această credinţă, fuseseră demonstrate încă înainte de război, dar ele au fost luate în serios abia după 1945, iar Anton Dumitriu nu le cunoştea încă.

Extinsă la teoriile fizice, prin sistematizarea metodei deductive, axiomatica dusese (în concepţia şcolii empirismului logic a lui Moritz Schlick, Louis Rougier şi Rudolf Carnap) la considerarea ştiinţelor ca pure sisteme coerente de simboluri, construite pentru a organiza observaţiile. Anton Dumitriu pare să accepte aceste concluzii, dar încearcă (pe urmele lui Rougier) să salveze caracterul creator al logicii şi matematicii, prin evidenţierea lui măcar în construcţia conceptelor. El şi-a refăcut însă aceste cărţi mai târziu (cum vom vedea), extinzându-le şi actualizându-le, dar mai ales adăugându-le o interpretare critică personală profundă şi o încercare de rezolvare a crizei, prin reconstituirea şi revenirea la sensul original al logicii şi matematicii.

Înainte de război, A. Dumitriu fusese prim redactor la săptămânalele democratice *Lumea Românească* (1937-1939) şi *Facla* (1939-1940), conduse de scriitorii Z. Stancu, respectiv I. Vinea. Între 1942 şi 1946 conduce grupul raţionalist *Ştiinţă şi cunoaştere* şi revista *Caiete de filosofie,* la care colaborează Octav Onicescu, Dan Barbilian, Gr.C. Moisil, Al. Mironescu, Camil Petrescu, Mircea Florian s.a. În 1944 semnează (alături Simion Stoilow, Iorgu Iordan ş.a.) curajosul memoriu al intelectualilor, adresat dictatorului I. Antonescu, în care se cere ieşirea României din războiul împotriva puterilor aliate, iar în 1944 şi 1945 este director al săptămânalului *Democraţia.* Activitatea sa alături de partidele din opoziţie nu era agreată de comunişti, aşa că, în decembrie 1948, este scos din Universitate, în cursul epurărilor politice comuniste, i se intentează un proces cu substrat politic şi este condamnat la 12 ani de închisoare.

În 1954 este eliberat şi trăieşte din expediente până în 1964, când este numit cercetător ştiinţific principal, iar apoi şef al sectorului de logică clasică, la Centrul de logică al Academiei Române, de unde iese la pensie în 1971, la cerere. În 1969, este profesor onorific la Institutul de Ştiinţe Umane din Urbino, iar în 1972 la Facultatea Liberă de Filosofie Comparată, din Paris. În 1975, este invitat la Paris, pentru conferinţe la Sorbonna (în Centrul de Cercetări asupra Gândirii Antice), dar i se refuză ieşirea din ţară.

În a doua perioadă a vieţii sale, A. Dumitriu găseşte sprijin în doctrina lui Aristotel, a celor două intelecte şi a întemeierii cunoaşterii pe intuiţia primelor principii, de către intelectul activ (fără a socoti necesară şi acceptarea concepţiei „metafizice" aristotelice). Pornind de aici, el întreprinde o analiză critică a formalismului din matematica şi logica contemporană, vinovat de a fi eliminat (de fapt, de a încerca să elimine, pentru că n-a reuşit până la capăt) semnificaţiile şi de a fi pierdut contactul cu realitatea creaţiei matematice şi ştiinţifice.

Ruptura dintre prima şi a doua perioadă s-a datorat experienţei tragice a recluziunii forţate din 1949-1954, care a creat, probabil, un mediu favorabil dezvoltării unor tendinţe preexistente, care se pot ghici în interesul arătat, în *Orient şi Occident* (1943), orientării spre om a filosofiilor orientale, şi în reproşul adus ulterior neopozitivismului – tendinţa spre obiectivismul pur. A doua perioadă, în care se observă căutarea unei poziţii de echilibru între această tendinţă şi cea a subiectivismului (ilustrat, după părerea sa, de Kant şi Husserl), este cea mai productivă în opere şi cu rezultatele cele mai rezistente. Ele au fost publicate la capătul a zece ani de tăcere şi de elaborare intensă.

Între 1966 şi 1990, a publicat un număr de 11 cărţi de logică şi de filosofie (dintre care monumentala *Istorie a logicii* este tradusă şi în engleză, iar două dintre ele au primit Premiul Academiei Române, respectiv al Uniunii Scriitorilor din România) şi a redactat articolele despre Hilbert, Lautman, Nicod şi Poincaré, din *Dictionnaire des philosophes,* apărut la Paris. A mai publicat un număr de 57 de lucrări ştiinţifice, dintre care trei de matematică şi 54 de logică şi filosofie, în reviste din România, Italia şi S.U.A. Cele mai importante au fost retipărite, uneori chiar cu completări, în prima parte din volumul de *Eseuri* (1986).

Credem că merită să ne oprim mai mult asupra realizărilor sale, care, pe scurt, ar fi: 1) explicarea şi rezolvarea, în spiritul logicii clasice, a paradoxurilor logico-matematice; 2) evidenţierea naturii duale a matematicii, ca fiind, simultan, o artă a demonstraţiei şi o artă a invenţiei; 3) relevarea logicii ca o teorie (nu ca o ştiinţă deductivă), adică o expresie a principiilor gândirii, cunoscute prin intuiţie intelectuală.

În privinţa paradoxurilor, A. Dumitriu a construit unele mai generale decât cele cunoscute anterior şi care nu pot fi rezolvate prin teoria tipurilor logice (concepută de B. Russell tocmai pentru a evita asemenea situaţii). Pe acestea, ca şi pe toate cele cunoscute, a reuşit să le soluţioneze (demonstrând caracterul lor pur logic), chiar în limitele logicii clasice şi ale formalismului lui Russell, fără teoria tipurilor, ci folosind doar principiul contradicţiei (*Soluţia paradoxelor logico-matematice,* 1966). Importanţa acestei lucrări pentru logica matematică e mult mai mare decât putem arăta aici, datorită limitelor pe care ni le impune caracterul ei tehnic.

Relativ la natura matematicii, A. Dumitriu încearcă să distrugă orice iluzie asupra caracterului creator (diferit de cel inventiv) al demonstraţiei matematice, arătând natura ei pur tautologică, prin existenţa unei reciproce pentru orice teoremă (dacă din premise se extrag suficiente concluzii) şi printr-o „banalizare" (pe urmele lui Dedekind şi contra lui Poincaré) a inducţiei complete (ca bazată pe o definiţie prin recurenţă, referitoare la variabila „număr natural", iar nu la valorile concrete ale acestei variabile, cum se consideră de obicei).

→

Știința, parte a culturii

Caracterul creator al matematicii ar consta în construcția obiectelor ei specifice (de care s-a ocupat în mod deosebit O. Onicescu) și care ar fi, după A. Dumitriu, niște funcții propoziționale având ca variabile atributele obiectelor matematice, introduse prin definiții. Existența lor se reduce la necontradicție (deci ar avea, am spune, un caracter ipotetic, dar Onicescu punea în evidență și caracterul lor sintetic, nereductibil la definiție). Demonstrația se arată atunci ca o înlănțuire de definiții, prin care se echivalează două funcții propoziționale (nu se identifică două propoziții, așa cum se crede). „Schema creatoare face posibilă schema deductivă ce o validează.” Cu tot caracterul necesar al demonstrațiilor, matematica se vădește a fi o știință deductivă doar ipotetică, ca urmare a naturii ipotetice a axiomelor (*Mecanismul logic al matematicilor,* 1968).

În prima perioadă, știința îi apărea lui A. Dumitriu ca având un caracter estetic, datorită implicării sufletești totale a cercetătorului (inclusiv a tendințelor lui inconștiente). Acum, matematica i se relevă asemănătoare poeziei (formată, și ea, din reguli impuse și din creație liberă), ambele fiind bazate pe imaginație (ca facultate de a gândi prin analogie) și pe intuiție, numai că în matematică intuițiile ar fi necesare, pe când în poezie, suficiente.

Fiind de acord cu dualitatea naturii matematicii și cu posibilitatea definirii obiectelor ei, în anumite cazuri, prin funcții logice, ne putem totuși pune întrebări asupra naturii funcției logice legate de obiectele matematice. Nu este și ea un obiect matematic? Ajungem atunci la o definiție circulară, de care am putea scăpa introducând un fel de funcțională, din care să rezulte funcțiile particulare. Apare însă pentru ea aceeași problemă și cădem peste un regres la infinit (cum vom vedea și mai jos, într-o situație mai generală).

Criticând formalismul logic (cel al lui Hilbert, dar și al logicismului lui Russell, sau al „sintaxei logice” a lui Carnap), A. Dumitriu arată că, în sistemele logistice, noțiunile sunt reciproc definibile, iar formulele se justifică reciproc, deci demonstrația și definițiile sunt circulare (așadar, incorecte). Ca argument forte, el reușește ca, plecând de la principiul terțului exclus și al identității, să obțină prin substituții (și folosind regula dublei negații) axiomele calculului propozițional al lui Russell. Arbitrariul alegerii axiomelor fiind astfel dovedit (limitat, desigur, de cerințele de consistență, completitudine și simplitate a ansamblului lor), acesta duce implicit la un relativism logic, socotit inacceptabil. Întrucât limbajele sunt convenționale, dar lucrează cu semnificații, „modelele” formale (descrise prin simboluri fără semnificație) apar ca lipsite de sens, iar completarea (în metalimbaje), de către A. Tarski, a sintaxei logice cu o semantică conduce la un relativism gnoseologic, întrucât adevărul sau falsitatea ajung dependente de limbajul ales (*Teoria logicii,* 1973).

Ieșirea din această situație se poate face, crede A. Dumitriu, prin reîntoarcerea la doctrina aristotelică. Aici, logica fiind studiul formelor (esențelor, categoriilor) și relațiilor (silogistice) general-universale și necesare, iar categoriile, ca și principiile silogismului, fiind inteligibile direct, prin intuiție intelectuală, logica nu e o știință deductivă, ci o *teorie,* ca expresie a principiilor gândirii (principiul suprem fiind cel al contradicției). Adevărul capătă un caracter ontologic, fiind adecvarea reciprocă a lumii și intelectului (*nous*). Adevărul este, astfel, al judecății interne (exprimată apoi în propoziții), nu al expresiei (care poate doar să fie corectă sau nu) și nici al intuiției esenței (care, trebuie să înțelegem, este totdeauna adecvată, prin identitatea în act). Demonstrația nu se reduce la silogism, fiindcă cere în plus adevărul premiselor.

Istoria logicii, a cărei primă ediție a apărut în 1969, este *magnum opus* al lui A. Dumitriu, o lucrare care nu-și are egal în domeniu, prin vastitate, erudiție și profunzime a înțelegerii. E partea istorică a studiului său de o viață, a cărui parte structurală o constituie celelalte trei lucrări din această perioadă. A doua ediție (1975) a apărut tot într-un volum masiv, ca și prima, iar a treia (1993-8), definitivă, în patru volume. Fiecare nouă ediție a adus masive completări și chiar rescrieri ale unor porțiuni importante.

Autorul a preferat calea obiectivității, alegând descrierea cât mai fidelă a operelor originale, lăsând doar finalului contribuția sa critică. Ceea ce nu înseamnă că aceasta e de mai mică însemnătate, ci doar că e mai discretă. În ultima ediție, primul volum e consacrat antichității (China, India, Grecia și Roma), al doilea logicii medievale și renascentiste, volumul al treilea logicii metodologice (de la Fr. Bacon și până în prezent) și logicii moderne (de la Leibniz, prin Kant și Hegel, la Husserl), iar volumul al patrulea logicii matematice și celei din România. În ele, ca și în celelalte lucrări ale lui A. Dumitriu, logica este în legătură nu numai cu gnoseologia, ci și cu ontologia, așa că istoria logicii este aici și o istorie a întregii filosofii. Dacă logica greacă și cea modernă (eventual matematică) mai fuseseră tratate de autor și în alte volume, nouă și revelatoare este aici tratarea pe larg, sistematică, a logicii scolastice (pe scurt tratată, cu mijloacele logicii matematice, pe urmele lui J. Lukasiewicz, în cartea despre paradoxuri). Concluzia sa asupra evoluției logicii este aceeași ca în volumele pe care le-am amintit: eroarea formalismului logicii noi, calea de remediere fiind recâștigarea sensului ontologic al gândirii.

Ca recunoaștere a valorii lucrărilor sale, A. Dumitriu a fost ales membru plin al Academiei Mediteraneene din Malta (1969), al Centrului Superior de Logică și Științe Comparate din Bologna (1970) și al Academiei Marchese din Ancona (1980), precum și membru corespondent al Societății de Filosofie din Toulouse (1989). A făcut parte din conducerile științifice ale revistelor *International Logic Review* (Bologna), *Il Contributo* (Roma) și *Theoria* (Genève, San Sebastian).

În a treia perioadă a vieții, acceptând acum și „metafizica” aristotelică a identificării gânditorului cu gânditul, în actul intuiției primelor principii (de natură divină), A. Dumitriu ajunge la ideea unei filosofii originare a miracolului (*Philosophia mirabilis,* 1974), precum și a adevărului ca neuitare (*a-letheia*), asemenea mitului platonician al reamintirii (*Alétheia. Încercare asupra ideii de adevăr în Grecia antică,* 1984). Nesatisfăcut, se pare, de idealul uman propus de etica lui Aristotel, caută un sprijin la Socrate și la presocratici (iar confirmare, la filosofiile orientale) pentru înțelegerea persoanei înțeleptului, care se unește cu universul și realizează Ființa prin purificare, asceză și cunoaștere de sine (*Homo universalis,* 1990).

Din aceeași perspectivă, consideră că obiectul științei este Ființa și studiul delimitărilor ei universale (categoriile). Fundamentele științelor sunt principii (generale sau particulare) adevărate, dar nedemonstrate, iar metoda științei este demonstrarea necesității, prin silogisme științifice.

Totuși, trebuie spus că, întrucât contradictoriul implică falsul, dar necontradictoriul nu implică adevărul (necesar), ci cel mult posibilul, înseamnă (conform celor de mai sus) că principiul contradicției nu e (cum afirmă logicianul) un principiu al adevărului și al judecății mentale, ci al corectitudinii, deci al expresiei (iar o dată cu el, și logica, întrucât se bazează exclusiv pe necontradicție). Pe de altă parte, dacă în *Teoria logicii,* „gândirea gândirii” (care s-ar realiza prin intuirea primelor principii de către intelectul activ, după cum silogismul ar fi opera intelectului pasiv) i se pare posibilă, în *Alétheia* autorul recunoaște că aceasta ar duce la un cerc vicios și că nu se poate analiza decât expresia gândirii, ulterioară intuiției (ceea ce se acordă cu „postulatul actului”, enunțat de Camil Petrescu, în *Doctrina substanței*).

În concepția despre știință, pe care o extrage din corpusul aristotelic și pe care A. Dumitriu pare să o considere corectă și relativ completă, lipsește (așa cum am văzut) referirea la experiment, care introduce intuiții, certitudini și puncte de sprijin noi în șirul de raționamente, plecând de la adevărurile prime, astfel încât știința deductivă nu rămâne ca un pod suspendat, fixat doar la un capăt. În matematică, logicianul recunoaște lumea exterioară ca sursă posibilă de inspirație prin analogie, pentru obiectele create de matematician. Să fie acestea rezultatul activității doar a intelectului pasiv abstractiv, influențat doar de senzații și incapabil de intuiții? Cum reușesc să colaboreze în raționament cele două intelecte? Pare mai firesc să spunem că ele sunt doar două aspecte complementare ale aceleiași realități (intelectul unitar, în același timp intuitiv și sensibil), că intuiția poate avea ca obiect și lucrurile, nu numai gândirea, și că ea este multiplă, nu unică. Pe de altă parte, contopirea gândirii cu lumea sau cu esența ei, prin intuițiile intelectului activ, nu poate fi decât parțială: cât timp omul e viu și gândește, este totuși diferit de lume, iar când ajunge una cu ea, nu mai trăiește și nici gândirea nu mai e posibilă. Ea se poate perfecta doar treptat, pe cale socială, prin acumularea și aprofundarea evoluției istorice a cunoașterii. În actul practic al gândirii, nu numai obiectul ei se schimbă, ci și subiectul: omul se obiectivează, iar natura se umanizează.

În ultima parte a vieții (după 1974), pe urmele lui Heidegger, filosoful a acuzat civilizația europeană contemporană de pierderea sensului autentic al filosofiei și adevărului, precum și de lipsa unui concept de om ideal, așa cum au fost în antichitatea greacă înțeleptul (*sophos*), iar în Evul Mediu, sfântul și cavalerul.

Ulysse sau Cercul destinului aparține și el ultimei sale perioade, fiind publicat în volumul *Eseuri* (1986), ca o parte a acelei „arheologii a culturii grecești”, pe care A. Dumitriu o teoretiza și încerca să o realizeze în *Philosophia mirabilis, Alétheia* și *Homo universalis.* El caută să deslușească aici sensul libertății și destinului omului, înainte de tragicii greci, în poemul homeric. Interesul pentru libertate și destin și-l manifestase de mult. În *Mecanismul logic al matematicilor,* arăta că activitatea matematică este o îmbinare de necesitate (dată de armătura raționamentului silogistic) și de libertate (manifestată în creația obiectelor matematice, prin posibilitatea alegerii lor dintre toate cele posibile, adică necontradictorii), iar mai demult, în *Bazele filosofice ale științei,* distinsese (ca urmare a existenței diferitelor științe, cu domenii diferite) o diversitate ierarhică de determinisme, cu diferite trepte de libertate, care ar permite evoluția universului. Aici, destinul lui Ulysse e descoperit ca format, asemenea unei țesături, dintr-o „urzeală” fixă și o „bătaie” variabilă, care poate fi schimbată în anumite condiții, o concepție care, ca și cea a tragicilor greci (așa cum o descoperă Alice Voinescu) e mai aproape de ideile moderne decât rigida predestinare calvinistă.

Pentru filosof, Ulysse pare a fi un exemplu al acelui înțelept „purtător de adevăr” (*sophos*) pe care urmărea să-l readucă drept ideal uman, pentru civilizația europeană modernă. E ciudat cum autorul n-a observat (sau n-a vrut să observe) că această civilizație are totuși un ideal uman, după cum a ignorat idealul cetățenesc propus de Aristotel și n-a amintit de constituția redactată de Pitagora, primul dintre înțelepții pe care-i propunea drept exemplari.

Acest ideal modern este geniul creator, Faust, iar Ulysse, pe care grecii îl vedeau mai curând ca un erou (primul ideal uman al grecilor, așa cum, în Evul Mediu, cavalerul era alături de sfânt); „cel cu multe moduri de a gândi”, după cum interpretează A. Dumitriu, ar putea fi numit de aceea „ingenios” și, ca atare, văzut ca un precursor al geniilor moderne. Ceea ce îi lipsește Europei nu este idealul, ci, poate (în absența Divinității), un criteriu absolut de evaluare (și pe care Camil Petrescu îl găsea în direcția substanțializării). De aici decurge lipsa unei ierarhii canonizate a geniilor (precum aceea a sfinților), apariția neașteptată a unora noi și permanenta punere în discuție a celor deja acceptate (de care n-a fost scutit nici Evul Mediu creștin). E o libertate inconfortabilă, dar acesta este unul dintre riscurile libertății, pe lângă avantajele ei.

A. Dumitriu găsise în *hesycheia* (sihăstrie) cea mai apropiată întrupare a înțelepciunii arhaice iluminate, dar cum n-o putea propune pe aceasta, recomanda contemporanilor calea cultivării matematicilor, muzicii și „ascezei culturii”, pe care o urmase și care-l condusese spre acea superbă frumusețe și seninătate în care s-a sfârșit.

Creații ale matematicienilor români, valori ale matematicii universale

Eufrosina OTLĂCAN

În cei 150 de ani ai istoriei sale, Academia Română numără printre membrii săi (titulari, corespondenți, de onoare sau post-mortem) peste 60 de matematicieni.

Înainte de a-i prezenta pe scurt pe câțiva dintre aceștia, iată o listă de noțiuni care, purtând numele academicienilor–matematicieni români, sunt înscrise în mari enciclopedii ale matematicii mondiale și au fost citate de iluștri matematicieni străini.

Marele nostru profesor, academicianul Miron Nicolescu, ne spunea la ore că *suprema onoare care i se poate face unui om de știință este să i se scrie numele cu literă mică.* Noi, românii, trebuie să fim mândri că sunt recunoscute în știință astfel de „substantive comune" precum: *curbura Bacaloglu și pseudosfera Bacaloglu, curbele și rețelele Țițeica, suprafețele Țițeica, funcțiile Pompeiu, metoda Lalescu a incidentelor geometrice și metoda Lalescu-Eagle-Abason, teorema de descompunere a lui Stoilow, compactificarea Stoilow, suprafețele Iversen-Stoilow, dezvoltatea Picone-Nicolescu, teorema Tihonov-Picone-Nicolescu, teorema Vrănceanu, spațiile Barbilian și geometria Barbilian, suprafețele Bernoulli-Vâlcovici, metoda Vâlcovici-Birkhoff, metoda Onicescu de reducere a sistemelor de ecuații și formula Onicescu în geometria diferențială, teorema Moisil și algebrele Lukasiewicz-Moisil, operatorii iterați Pompeiu-Moisil-Teodorescu, metoda Onicescu-Mihoc și metoda Shultz-Mihoc, spațiile Marinescu* ș.a.

Cine au fost savanții români care au creat aceste valori mondiale, cum au trăit și cum au muncit, care a fost educația lor? Sunt întrebări care ne vin în minte în mod natural, dar la care un articol de sinteză ar putea încerca să dea unele răspunsuri doar în puține cuvinte. Citind cuprinzătoarea *Istorie a matematicii în România* a lui George St. Andonie (trei volume, Editura Științifică, București, 1965-1967), găsim astfel de date, iar unora dintre personalitățile care vor fi prezentate în cele ce urmează, alți autori le-au dedicat volume întregi. De cele mai multe ori, viața fiecăruia ar putea fi un roman captivant!

Ordinea cronologică a academicienilor la care vom face referire este aleasă cu intenția de a continua, în aceeași idee anunțată în titlu, cu academicieni-matematicieni ai generațiilor care au urmat, ajungând la ziua de azi.

Fără prea multe date biografice ale marilor noștri matematicieni, vom face totuși unele precizări legate de acele creații care au avut răsunet internațional, de aportul la dezvoltarea învățământului și a culturii noastre, de multidisciplinaritatea activității lor profesionale.

Cap de listă este Emanoil Bacaloglu (1830-1891), primul dintre matematicienii aflați pe lista membrilor Academiei Române, titular din 1879, al cărui nume este alăturat unor importante concepte intrate în istoria matematicii. A studiat fizica și matematica în Franța, la Sorbona, și chimia în Germania, la Leipzig. A publicat lucrări originale de fizică și chimie, dar numele său rămâne legat de geometria diferențială. Abia în 1935, la 44 de ani după moartea lui Bacaloglu, matematicianul italian A. Terracini publică în *Periodico di matematiche* o lucrare despre originile geometriei diferențiale și propune ca expresia pe care o obținuse profesorul român în 1859 pentru curbura suprafețelor să se numească *curbura lui Bacaloglu.*

Revistele de specialitate cu mare vizibilitate în lume, precum *Zeitschrift für Mathematik und Physik, Archiv der Mathematik, Annalen der Physik und Chemie, Comptes rendus de l'Académie de Sciences de Paris,* în care Bacaloglu și-a publicat lucrările, i-au asigurat păstrarea numelui în istoria științei.

Istoriograful matematicii în România, G.St. Andonie, ne explică de ce după 1863 Bacaloglu nu a mai publicat memorii originale de matematică: „Odată venit în țară, el nu a mai avut același climat pentru creația matematică, precum acela pe care-l părăsise la Leipzig și Paris, dar mai ales pentru că a fost acaparat de obligațiile de profesor, iar după 1863 și de cele de profesor universitar de fizică, domeniu în care totul trebuia organizat" (Andonie, vol. I, p. 185).

Chiar dacă nu o vom menționa de fiecare dată, această remarcă este valabilă și în cazul altor matematicieni români ale căror idei și lucrări au strălucit în străinătate în timpul studiilor, la sfârșit de secol XIX și în prima partea a celui de al XX-lea, dar care, venind în țară, s-au dedicat cu totul creării instituțiilor românești de învățământ sau școlilor de cercetare.

Pe matematicianul și astronomul Spiru Haret, membru titular al Academiei Române din 1892, românii îl cunosc ca reformator al învățământului prin legile numite *ale lui Haret,* iar astronomii au dat numele său unui crater de pe suprafața Lunii. În știință a fost citat, printre alții, de H. Poincaré, Andoyer și Tisserand, lucrările sale fiind publicate în *Mémoires de l'Observatoire de Paris.* Teza de doctorat a lui Spiru Haret i-a servit lui H. Poincaré ca punct de plecare al unui studiu aprofundat.

Despre Spiru Haret și despre toți ceilalți matematicieni–astronomi români, Neculai Culianu, Constantin Gogu, Ștefan Hepites, Nicolae Donici, Constantin C. Popovici, Gheorghe Demetrscu, Constantin Drâmbă, Călin Popovici și Constantin Pârvulescu, a scris Magdalena Stavinschi în cartea sa *Astronomia și Academia Română* (Editura Academiei Române, 2016).

David Emmanuel (1854-1941), membru de onoare al Academiei Române din 1936, a fost „stimat pentru știință și caracter", după cum scrie G.St. Andonie (vol. I, p. 228). Din biografia sa, e interesant să aflăm că în anii de liceu dădea meditații pentru a strânge banii cu care a plecat la Paris, fără bursă, ca să studieze matematica. Aici, la Sorbona, și-a dat doctoratul, în tot acest timp continuând să-și asigure întreținerea dând lecții elevilor veniți din toate colțurile lumii. Teza de doctorat a lui David Emmanuel a fost folosită de matematicianul francez Paul Appel într-un memoriu publicat mai târziu.

Aici trebuie spus că acești oameni creativi, minți strălucite, îndrăgostiți de matematică și cu înalt simțământ al datoriei față de patria lor, după studii și doctorate în străinătate, au venit să susțină munca grea din țară pentru construcția sistemului educației naționale.

Gheorghe Țițeica (1875-1939), membru titular al Academiei Române din 1913, a fost și vicepreședinte al Academiei Române din 1928 și secretar general al înaltului for în perioada 1929-1939. Recunoașterea personalității sale științifice a făcut să devină membru al unor societăți științifice din străinătate, precum Societatea de Științe din Liège și Societatea de Științe din Varșovia. A fost Dr. H. C. al Universității din Varșovia și Președinte al Comitetului Român al Institutului Internațional al Cooperării Intelectuale la Societatea Națiunilor de la Geneva. Este citat de *Enciclopedia franceză* de la Paris din 1957, ca și de mari savanți matematicieni străini. Etienne Guyon de la Școala Normală Superioară (E.N.S.) din Paris l-a numit „Patriarhul științelor matematice din România".

Dimitrie Pompeiu (1873-1954), membru titular al Academiei Române din 1934, este creatorul *funcțiilor lui Pompeiu* și al *derivatei areolare,* concepte care inspiră în continuare cercetări și aplicații, exemplu fiind și *operatorii iterați Pompeiu-Moisil-Teodorescu.* Pe Dimitrie Pompeiu marele matematician T. Levi-Civita îl recunoștea la începutul secolului al XX-lea ca fiind cel mai bun cunoscător al teoriei funcțiilor uniforme. Pompeiu a avut tot timpul o anumită afinitate pentru aplicațiile practice ale matematicilor, ceea ce și explică certificatul său de mecanică fizică experimentală, alături de cele de calcul diferențial și integral și de mecanică rațională, obținute în timpul studiilor la Sorbona.

Învingând greutăți materiale greu de imaginat, deja tată a 5 copii, Dimitrie Pompeiu își susține doctoratul în matematici la Universitatea Sorbona la 31 martie 1905. Teza sa, *Sur la continuité des fonctions complexes,* era o expunere originală generată de o gândire pregătită atât în domeniul funcțiilor analitice, cât și al teoriei mecanismelor. Rezultatele lui Dimitrie Pompeiu prezentate în teza sa de doctorat îi surprind pe mari matematicieni francezi, ruși, polonezi (Painlevé, Denjoy, Montel, Zoretti, Uryson, Kuratowsky), care apoi îl vor cita în publicațiile lor. Noțiunea de *distanță între două mulțimi închise* introdusă de Pompeiu i-a sugerat lui F. Hausdorff conceptul de „spațiu de mulțimi închise", cu aplicații în topologie.

Lui **Traian Lalescu** (1882-1929), membru post-mortem al Academiei Române din 1991, nume reținut de istoria mondială a matematicii prin metodele menționate în introducere, autor al *primei monografii din lume de teoria ecuațiilor integrale,* îi este recunoscătoare toată societatea românească pentru modul în care făcea cunoscută țara noastră, slujindu-i cauza la Paris, în primul an după Reîntregire, 1919. Operele sale, împreună cu *O privire contemporană asupra vieții și operei lui Traian Lalescu,* au fost publicate într-un volum în 2009 (editori S. Marcus, S. Lalescu, T.A. Popa, Editura Academiei Române). Solomon Marcus îl prezină pe Traian Lalescu ca pe „o culme a culturii românești", ca pe un „om al începuturilor" în cercetarea din mai multe discipline, între care ecuațiile integrale, un om al înnoirilor și modernizării în predarea matematicii în facultățile din țară. Preocupările lui Lalescu trec dincolo de matematică, la finanțe, sociologie, fizică, inginerie, lingvistică, istoria matematicii, filosofie. Dragostea pentru știință, matematică și nu numai și convingerea că avea menirea să fie dascăl al tineretului român, îl fac pe Traian Lalescu să nu-și drămuiască forțele. Întors doctor în matematici de la Sorbona, predă un timp la un gimnaziu din Giurgiu și la școli din București, este asistent la Școala de Poduri și Șosele și profesor suplinitor de analiză matematică la Universitatea din București. Urmează misiunea sa diplomatică la Paris, obținerea diplomei de inginer electrician, iar, în anii 1920-1929, organizarea Școlii Politehnice din Timișoara, la care este și primul rector.

Pe Traian Lalescu îl citează marea enciclopedie *Le matematiche nella istoria e nella cultura* de la Bologna, în 1938, dar și renumiți matematicieni precum E. Goursat, E. Picard, F. Klein, D. Hilbert, P. Janet, Vito Volterra, S. Mazurkiewicz, H. Steinhauss.

Simion Stoilow (1887-1961), membru titular al Academiei Române din 1945, dar și membru al Societății Matematice Franceze și membru onorific al Societății Matematice a Belgiei, își luase atât licența în matematici (în 1907) cât și doctoratul la Paris (în 1916). A făcut cercetări cu rezultate de excepție în domeniile topologiei funcțiilor analitice și ecuațiilor cu derivate parțiale, are numeroase citări în cărți și lucrări din străinătate și din țară, cel puțin trei concepte de bază din știința matematică purtându-i numele. Cunoscut și apreciat în lumea științifică occidentală în general și în mod deosebit în Franța, unde fusese recompensat pentru merite științifice cu Ordinul Legiunea de Onoare în anul 1928, Stoilow va funcționa ca ambasador al României la Paris între anii 1946 și 1948.

→

Știința, parte a culturii

Stoilow rămâne în istoria matematicii din România ca „un mare analist și primul nostru mare topolog" (Andonie, vol. II, p. 75). Institutul de Matematică al Academiei Române poartă numele lui Simion Stoilow.

Victor Vâlcovici (1885-1970), membru titular al Academiei Române din 1965, prezenta primele rezultate originale în geometria diferențială, premiate în anii 1906 și 1907, pe când era student la Facultatea de Științe a Universității din București. Va face apoi un doctorat strălucit în hidrodinamică la Universitatea din Göttingen. Teza sa, susținută la 30 iulie 1913, care uza de cele mai noi metode ale calculului diferențial absolut al lui Levi-Civita pentru a modela matematic mișcarea discontinuă a fluidelor, a avut ecou în lumea științifică de specialitate și o importanță practică deosebită pentru laboratoarele de aerodinamică. Pe baza calculelor lui Vâlcovici s-au refăcut tunelele aerodinamice, necesare studiului zborului avioanelor, la Göttingen și Paris, apoi s-a construit și la București un asemenea tunel. Însuși Levi-Civita va cita rezultatele lui Vâlcovici.

Victor Vâlcovici este creatorul hidrodinamicii și aerodinamicii teoretice românești, dar are contribuții și în mecanica analitică, în teoria elasticității și a rezistenței materialelor. În astronomie a elaborat o nouă teorie cosmogonică privind nasterea sistemului nostru planetar. A ținut cursuri de mecanică teoretică, hidrodinamică, teoria elasticității, teoria mulțimilor, geodezie, topometrie și filosofie a matematicii la universitățile din Iasi și București, la Școala Politehnică din București și la Politehnica din Timișoara, unde a fost rector între 1921 și 1930. A creat la București o valoroasă școală de mecanică.

Gheorghe Vrănceanu (1900-1979), membru titular al Academiei Române din 1935, absolvise în 1922 Facultatea de Științe, secția matematici, a Universității din Iasi, unde i-a avut profesori pe academicienii Al. Myller (membru de onoare al A.R. din 1938), S. Sanielevici (membru de onoare din 1948), Simion Stoilow, Victor Vâlcovici și pe valoroasa matematiciană Vera Myller-Lebedev. Doctoratul în matematici si l-a luat la Universitatea din Roma, la 5 noiembrie 1924, sub îndrumarea celebrului Tullio Levi-Civita. Atât în teza de doctorat cât și în lucrări anterioare, rezultatele publicate de Vrănceanu se ocupau cu probleme de mecanică generală, aplicând analiza matematică. Ideea de a interpreta geometric sistemele mecanice neolonome îl va conduce la zeci, chiar sute de rezultate remarcabile, a căror importanță va fi subliniată de mari matematicieni, precum Birkhoff, Veblen, Weil, E. Cartan. *Spațiile neolonome scufundate într-un anumit spațiu Riemann* „constituie creația proprie cea dintâi și una dintre cele mai importante ale lui Vrănceanu", ne spune G.Șt. Andonie (vol. II, p. 267) și pentru această creație este citat în *Histoire générale des Sciences* a lui René Taton. O teoremă publicată într-un articol din 1941 asupra echivalenței în geometrie, care rezolvă o problemă care poate fi considerată atât de analiză cât și de geometrie diferențială, va rămâne în istoria științei cu numele *teorema lui Vrănceanu.* Gheorghe Vrănceanu a creat școala de geometrie de la București.

Miron Nicolescu (1903-1975), membru titular al Academiei Române din 1955, președinte al înaltului for timp de 9 ani, din 1966 până la moartea sa, este citat de *Encyclopedic Dictionary of Mathematics* (M.I.T. Press, 1977, paginile 623-627) cu „dezvoltarea Picone-Nicolescu". Miron Nicolescu îmbogățește teoria funcțiilor cu teoria potențialului și cu ecuații funcționale. Spirit distins și nobil, lasă succesorilor săi și un model de comportament uman. În 1995, Etienne Guyon, director în funcție al E.N.S. Paris, referindu-se la foștii studenți ai școlii, spunea că „cel mai celebru dintre ei rămâne Miron Nicolescu, admis în 1925" și propunea fondarea la București a unui Colegiu „Miron Nicolescu" după modelul E.N.S. pentru tineri din sud-estul Europei. Fostul student al lui Miron Nicolescu, Ciprian Foiaș (Premiul N. Wiener pentru matematici aplicate în 1995), scria: „Cursul său de analiză matematică, operă originală în mare măsură, a fost, la acea epocă, unul dintre cele mai avansate din lume, de aceea studenții săi nu au asimilat matematici provinciale și caduce" (Revista *Academica* a Academiei Române, 1995).

Iar academicianul V.N. Constantinescu sublinia și alte elemente de profundă valoare ale preocupărilor lui Miron Nicolescu, precum filosofia istoriei și a limbii noastre, a literaturii române, al cărei bun cunoscător era.

Octav Onicescu (1892-1983), membru titular al Academiei Române din 1965, dar și membru activ și onorific al Institutului Internațional de Statistică de la Haga, în 1913 își luase două licențe la Universitatea din București, în matematici și în filosofie. Doctoratul în matematici l-a luat la Universitatea din Roma în 1920. Profesor la Universitatea din București, Onicescu a predat cursuri în cadrul mai multor discipline: calculul probabilităților, algebră modernă, mecanică generală, relativitate, mecanică statistică, analiză funcțională, topologie, funcții complexe, statistică stelară. S-a ocupat de logica epistemologică, de demografie, sociologie, geopolitică,

filosofie. În afara conceptelor matematice care-i poartă numele și care au fost amintite în introducerea prezentării, Onicescu a dat soluții statistice unor probleme, a creat un model demografic, a elaborat o mecanică originală (*Mecanica invariantivă*). Pentru valoarea creațiilor sale, Onicescu este citat de *International Statistical Review*, de *Enciclopedia franceză* din 1934, *Enciclopedia de Matematică* de la Milano din 1950 și în *Histoire générale des Sciences* a lui René Taton. Octav Onicescu ne-a lăsat nu doar cca 250 lucrări de specialitate, dar și trei frumoase volume literare: *Pe drumurile vieții* (1981) și *Memorii,* două volume (publicate în 1982 și 1984).

Gheorghe Mihoc (1906-1981) a fost membru titular din 1963, președinte al Academiei Române din 1980 până la decesul său survenit în anul următor. Doctor în științe statistice și actuariale la Universitatea din Roma în anul 1930 și doctor în științe matematice al Universității din București, a fost colaborator al lui Onicescu în domeniul teoriei probabilităților și al statisticii matematice, lor datorându-se „teoria lanțurilor cu legături complete". În afară de cele două metode citate în introducere, de la Mihoc ne-au rămas modele matematice demografice în care folosește ecuații integrale. Ca angajat al Casei Centrale a Asigurărilor Sociale, director al direcției pensiilor, s-a ocupat și de problemele financiare ale imigranților. Mihoc a încurajat cercetarea matematică în biologie, o serie de matematicieni făcându-și doctoratul în acest domeniu. Numele lui figurează în publicația *The Making of Statisticians,* Springer, New York, 1982 (Ed. J. Gani). Ca și Onicescu, este prezent în *Enciclopedia franceză* și în *Istoria generală a Științelor* a lui R. Taton. La Universitatea Sorbona, profesorul M. Fréchet îl citează în cursul său cu „metoda lui Schulz și Mihoc".

Dan Barbilian (1895-1961) a fost ales membru post-mortem al Academiei Române în 1991, atât ca matematician, cât și ca poet, Ion Barbu fiind inclus în istoria literaturii române. Cu studii matematice în Germania la Göttingen, Tübingen și Berlin, doctoratul în matematici l-a susținut la Universitatea din București în 1929. „Spațiile Barbilian" au fost botezate astfel de L.M. Blumenfeld, iar consacrarea numelui de „geometria Barbilian" pentru geometriile oscilante se datorează matematicianului american P.I. Kelly. Dan Barbilian a fost membru al Uniunii Matematice Germane din 1938. O serie largă de renumiți matematicieni i-au citat lucrările. Poetului îi datorăm și traducerea în limba română a dramei *Richard al III-lea* a lui Shakespeare. „Creatorul spațiilor Barbilian este în plus și primul matematician român de seamă al axiomatizării științelor deductive, în special al axiomatizării geometriei algebrice", scrie G.Șt. Andonie (vol. II, p. 309).

Grigore C. Moisil (1906-1973), membru titular al Academiei Române din 1948, își trecuse la Universitatea din București licența și doctoratul în matematici, având și studii (neîncheiate) la Școala Politehnică din București, după care a făcut studii la Paris și Roma. Aria lecțiilor pe care le-a predat la universitățile din Iași și București este impresionantă: analiză funcțională, geometrie diferențială, ecuații cu derivate parțiale, mecanică generală, relativitate, hidrodinamică, elasticitate, logică matematică, algebră modernă, teoria algebrică a mecanismelor automate, lingvistică matematică. O *teoremă a lui Moisil* o găsim în teoria grupurilor Lie finite, o altă *teoremă Moisil* în geometria riemanniană. Grigore C. Moisil a dezvoltat teoria logicilor tri- și penta-valente, a pus bazele logicii nonchrysippiene (1946), a creat teoria algebrică a mecanismelor automate, a descoperit modele ale logicii limbajului. Matematicianul francez Arnault Kaufmann, laureat al Premiului „Grigore Moisil" în 1992, îl consideră pe Moisil unul dintre creatorii matematicii fuzzy alături de Lotfi Zadeh, prin introducerea „raționamentului nuanțat", adăugând: „El era un inginer foarte înzestrat, un fizician și un filosof". Solomon Marcus nuanțează, scriind că istoria științelor românești va trebui să considere faptul că Moisil a fost o adevărată instituție a integrării culturale, polarizant al celor mai diverse preocupări ale creației științifice și artistice (*Academica,* nr. 8/1993). Editura Academiei Române a publicat în anul 2007 volumul *Grigore C. Moisil și continuatorii săi – Grigore C. Moisil and His Followers* (94 de articole).

Nicolae Victor Teodorescu (1908-2000), al cărui nume este alăturat numelor Pompeiu și Moisil pentru dezvoltările teoriei derivatei areolare inițiate de Pompeiu, a fost membru titular al Academiei Române din 1963. Își luase licența în matematici la Universitatea din București și doctoratul la Paris în 1931. Ca pe toată generația sa, îl caracterizează același spirit de universalitate în știință, ceea ce l-a dus la geometrizarea ecuațiilor cu derivate parțiale, la extinderea derivatei areolare, la rezolvarea ecuațiilor de echilibru în elasticitate și hidrodinamică. Este un creator de modele matematice în istorie și arheologie. Este citat în *Histoire générale des Sciences* din 1964.

Gheorghe Marinescu (1919-1987), membru titular al Academiei Române din 1974, și-a luat doctoratul în științe matematice la Universitatea din București; a ținut cursuri la Politehnică și la Universitatea din București, dar și conferințe la Liblice, Amsterdam, Budapesta și Londra. Cercetările sale au fost din domeniile analizei funcționale, teoriei măsurii, ecuațiilor diferențiale, calculului probabilităților, statistică matematică, geometrie diferențială, analiză numerică. Lui Gheorghe Marinescu i se datorează extensia diferențialei Fréchet de la spații Banach la spații topologice local convexe, ceea ce am numit *diferențiala Fréchet-Marinescu.* A publicat lucrări despre spații polinormate, inele cvasinormate, reuniuni pseudotopologice, operatori relativ complet continui. Profesorul Hans Jarchow din Zürich a continuat aceste cercetări, introducând și denumirea de *Marinescu Räume*.

În cele de mai sus am făcut referire doar la 16 matematicieni români cărora recunoașterea internațională le-a fost marcată și prin alipirea numelor lor de noțiunile cu care au îmbogățit știința universală. Am convingerea că această enumerare este incompletă, chiar dacă ne-am opri la anul 1980 și că avem datoria să căutăm sursele care ar completa lista. Dacă ne-am referi la citări în publicații de specialitate cu mare vizibilitate în țară și în străinătate, fiecăruia dintre matematicienii membri ai Academiei Române îi putem găsi numele și rezultatele în numeroase reviste și tratate.

Pentru toți acești matematicieni–academicieni și pentru toți profesorii din universitățile României, pentru toți truditorii la construcția școlii românești de matematică, recunoștință!

Dezbateri privind fundamentele matematicii (III)

Acad. Alexandru BOBOC

SCHOLZ: Dacă formalismul se prezintă ca schemă, atunci o propoziţie, dacă e corectă, este realizabilă deja în numărabil. S-ar putea spune că este de prisos să se treacă peste mulţimi numărabile, deoarece un sistem de axiome, dacă este în genere realizabil, poate să se realizeze deja în numărabil. Dar ce se întâmplă atunci cu puterea mai mare a numerelor reale asupra celor raţionale?

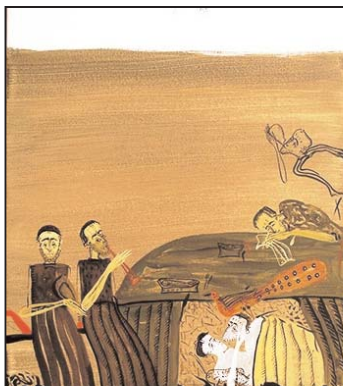
von NEUMANN: Dacă se aplică numai funcţii care se pot stabili pur logic, continuumul ca atare nu se poate număra. Această reproducere se poate stabili însă din afară, prin alte funcţii, ceea ce nu constituie o contradicţie.

HEYTING: Pentru mine, un rezultat important al acestei sesiuni constă în aceea că s-a clarificat pe deplin raportul dintre formalism şi intuiţionism. Pot să mă raliez total părerii lui von Neumann. Aşadar, cum arată acest raport? Ambele orientări sunt posibile în sine, ambele au un drept sigur la numele de matematică. Căci ambele au rezultat prin interpretarea altfel (*Umdeutung*) a matematicii clasice. Cuvântul „matematică" înseamnă, fireşte, o dată construcţie ideatică, altă dată un joc cu formule. Între cele două orientări există relaţii precise: formalismul are nevoie de intuiţionism cel puţin în mod parţial, atât cât priveşte numerele întregi, cât şi inducţia completă. Pe de altă parte, odată furnizată dovada de necontradicţie, atunci formalismul poate servi intuiţionsimului ca probă; căci semnele formale pot fi interpretate în mod intuiţionist ca date matematice. Faptul că această înţelegere este posibilă îşi are temeiul în aceea că matematica, înainte de a fi aplicată la natură, la realitate, este prezentă pentru ambele orientări. Aici se află şi cauza faptului că o înţelegere cu logicismul nu este încă posibilă. Pentru că ar trebui mai întâi să se clarifice cum se poate aplica matematica la realitate. Această chestiune nu este încă soluţionată complet. În construcţia matematicii, logiciştii nu vor să se dispenseze de a întrebuinţa încă conceptul de lume. De aceea, o clarificare definitivă nu este încă posibilă.

GÖDEL: După concepţia formalistă, la propoziţiile cu sens ale matematicii transfinite se adaugă enunţuri aparente de formă transfinită, care nu au în sine niciun sens, ci sunt menite numai să facă din sistem unul mai rotunjit, aşa cum în geometrie se reuşeşte un sistem mai cizelat prin introducerea punctelor infinit depărtate. Această înţelegere presupune faptul că, dacă se adaugă la sistemul *S* al propoziţiilor cu sens sistemul *T* al propoziţiilor şi axiomelor transfinite, şi o propoziţie din *S* e dovedită pe cale ocolită prin propoziţii din *T*, atunci şi această propoziţie este corectă din punct de vedere al conţinutului; aşadar, prin adăugarea axiomelor transfinite, nicio propoziţie falsă după conţinut nu este demonstrabilă. Se obişnuieşte a înlocui această cerinţă prin cea a necontradicţiei. Aş dori acum să arăt că aceste două cerinţe nu trebuie în niciun caz considerate ca echivalente. Căci dacă într-un sistem formal necontradictoriu *A* (cumva cel al matematicii clasice) o propoziţie cu sens *p* este demonstrabilă cu ajutorul axiomelor transfinite, decurge din necontradicţia lui *A* doar că *non-p* nu este formal demonstrabil *în interiorul* sistemului *A*. Rămâne posibil însă ca *non-p* să fie înţeles prin anumite consideraţii de conţinut (intuiţioniste), care formal nu se pot prezenta *în A*. În acest caz, în ciuda necontradicţiei lui *A*, ar fi demonstrabilă în *A* o propoziţie a cărei falsitate s-ar putea recunoaşte printr-o examinare finită. De îndată ce conceptul „propoziţie cu sens" se înţelege în sens suficient de restrâns (de exemplu, limitat la ecuaţiile de numere finite), ceva de acest fel nu se poate întâmpla. Dimpotrivă, dacă prin aceasta ar fi posibil, de exemplu, să se demonstreze, cu mijloacele transfinite ale matematicii clasice, o propoziţie de forma *(Ex) F(x),* în care *F* este o proprietate finită a numerelor naturale (negaţia ipotezei lui Goldbach are, de exemplu, această formă) şi, pe de altă parte, s-ar putea recunoaşte, prin examinări de conţinut, că toate numerele au proprietatea *non-F,* rămâne şi atunci încă posibil acel ceva la care chiar as dori să fac referire, dacă s-ar dovedi necontradicţia sistemului formal al matematicii clasice. Căci despre niciun sistem formal nu se poate afirma cu siguranţă că în el sunt reprezentabile toate consideraţiile ce privesc continutul.

von NEUMANN: Nu este stabilit că toate felurile de raţionament, care sunt permise în mod intuiţionist, să se poată repeta şi în mod formalist.

GÖDEL: Se pot indica (sub premisa de necontradicţie a matematicii clasice) chiar exemple pentru propoziţii (şi de felul ipotezelor lui Goldbach sau Fermat), care deşi corecte după conţinut, sunt însă nedemonstrabile în sistemul formal al matematicii clasice. Dacă se adaugă negarea unei asemenea propoziţii la axiomele matematicii clasice, se obţine astfel un sistem fără contradicţii, în care o propoziţie falsă din punct de vedere al conţinutului este demonstrabilă.

REIDEMEISTER: Aş vrea să închei discuţia cu câteva observaţii, care nu aduc nimic nou, ci mai degrabă vor să pună în evidenţă din dezbateri trei puncte, care, pentru clarificarea celor trei poziţii de bază, luate în relaţiile lor una cu alta, s-au dovedit a fi deosebit de importante.

1. Ce rol joacă axioma reductibilităţii în sistemul lui Russell? În schimbul de idei dintre von Neumann şi Hahn s-a arătat că aici se află o chestiune destul de concretă, care priveşte starea de fapt a teoriei logiciste gata elaborată. În literatura germană de specialitate această chestiune nu a fost elaborată cu suficientă claritate. Pot să comunic că pentru un prilej apropiat este avută în vedere o conferinţă despre aceasta. Vom avea totodată preocupare pentru aşa-numita teză a extensionalităţii.

2. Cum se comportă interpretarea de către Hahn a sistemului lui Russell faţă de interpretarea formalistă a acesteia? Şi formaliştii afirmă că interpretarea de conţinut pe care Russell a dat-o sistemului său nu se cuplează necondiţionat cu acest sistem, ci mai degrabă separă sistemul formal de semnificaţia sa. Cum se poate constitui, pornind de la un punct de vedere logicist, primul mijloc ajutător al unei asemenea interpretări, anume conceptul unui enunţ esenţialmente gol de semnificaţie? Cum este inteligibil pentru fiecare un enunţ gol de semnificaţie, care nu se sprijină pe punctul de vedere pur intuiţionist, după care logica este o parte a combinatoricii, iar din semne se pot construi propoziţii?

3. Care este semnificaţia unei propoziţii în sens intuiţionist şi în sens logicist? Mă refer la o observaţie făcută de Camap în discuţie, anume că am putea reuşi, având la îndemână o dovadă de necontradicţie, să aflăm o cale pentru felul în care s-ar putea da o semnificaţie unui sistem formalist. Ce înseamnă aici „semnificaţie"? În orice caz, nu ceea ce înţelege un intuiţionist prin semnificaţie. Faptul că cuvântul „semnificaţie" este atât de diferit considerat constituie poate cea mai importantă opoziţie dintre cele două tabere. Acest fapt nu a fost totdeauna destul de clar recunoscut de reprezentanţii punctului de vedere logicist; şi, de aceea, se impune o sarcină importantă, anume: de a trasa graniţe clare între aceste înţelegeri cu totul diferite ale conceptului de „semnificaţie".

Adaos, GÖDEL: Am fost invitat de redactorii revistei *Erkenntnis* să ofer o sinteză a rezultatelor studiului meu recent, apărut în *Monatsh. f. Math. u. Phys.* XXXVIII: *Über formal unentscheidbare Sätze der „Principia Mathematica" und verwandter Systeme,* care nu a stat la îndemână aici, la sesiunea din Königsberg. În această lucrare este vorba de două genuri de probleme, anume: 1. de problema completitudinii (definibilitatea deciziei) sistemelor formale ale matematicii, 2. de problema felului de necontradicţie pentru astfel de sisteme. Un sistem formal se numeşte complet, dacă fiecare propoziţie exprimabilă în simbolurile sale este formal decidabilă pornind de la axiome, adică: dacă pentru fiecare astfel de propoziţie *A* există un şir finit de concluzii decurgând după regulile calculului logic, care începe cu oarecari axiome şi sfârşeşte cu propoziţia *A* sau propoziţia *non-A*. Un sistem *S* se numeşte complet cu privire la o anumită clasă de propoziţii *R*, cel puţin dacă fiecare propoziţie din *R* este decidabilă pornind de la axiomele din *S*. Ceea ce se arată în lucrarea menţionată constă în faptul că nu există niciun sistem cu suficient de multe axiome, care ar fi complet chiar şi numai privind propoziţiile aritmetice. (De presupus că niciuna dintre propoziţiile aritmetic false, adică infirmabile, pe linie de conţinut, nu sunt demonstrabile pornind de la axiomele sistemului respectiv.) Prin „propoziţii aritmetice" sunt de înţeles aici acele propoziţii în care nu apar alte concepte decât +, x , = (adunare, înmulţire, identitate ş.a. referitor la numere naturale), iar, pe lângă acestea: legăturile logice ale calculului prepoziţional şi, în fine, cuantificatorul universal şi cel existenţial, dar numai raportabile la variabile al căror domeniu de desfăşurare îl constituie numerele naturale (în propoziţiile aritmetice nu se prezintă în genere alte variabile decât cele pentru numere naturale). Chiar pentru sisteme care au infinit de multe axiome există întotdeauna propoziţii aritmetice indecidabile, chiar dacă numai „reguli axiomatice" satisfac premisele certe (foarte generale). În mod deosebit, rezultă din cele spuse, că în toate sistemele formale cunoscute ale matematicii, de pildă, *Principia Mathematica* (inclusiv axioma reductibilităţii, a alegerii şi a infinitului), sistemul de axiome ale teoriei mulţimilor al lui Zermelo-Frenkel şi von Neumann, sistemele formale ale şcolii lui Hilbert, există propoziţii aritmetice nedecidabile. Privitor la rezultatele care se referă la dovada de necontradicţie, este de luat în seamă, înainte de toate, că aici e vorba de o dovedire în sens formal (hilbertian), adică: dovada de necontradicţie este înţeleasă ca o proprietate pur combinatorie a unor sisteme de semne şi a „regulilor de joc" valabile pentru ele. Fapte combinatorii pot ajunge însă la expresie în simbolurile sistemelor matematice (precum cele din *Principia Mathematica*). De aceea, enunţul: un sistem formal *S* este necontradictoriu, este adesea exprimabil în înseşi simbolurile acestui sistem (aceasta are valabilitate îndeosebi pentru toate sistemele menţionate mai sus). Ceea ce e de arătat constă în următoarele: pentru toate sistemele formale pentru care a fost afirmată existenţa unor propoziţii aritmetice nedecidabile, expresia necontradicţiei sistemului la care se referă ţine de propoziţiile nedecidabile în acest sistem. Adică, o dovadă de necontradicţie pentru un astfel de sistem *S* poate fi introdusă numai cu ajutorul modurilor de raţionament care nu sunt formalizate în *S* însuşi. Pentru un sistem în care toate formele de demonstrare finite (adică, ireproşabil din punct de vedere intuiţionist) sunt formalizate, o dovadă finită de necontradicţie, aşa cum o caută formaliştii, ar fi în genere imposibilă. Dacă unul dintre sistemele prezentate până aici (cumva cel al *Principia Mathematica*), este aşa de cuprinzător (respectiv, dacă în genere există un asemenea sistem cuprinzător) pare, fireşte, problematic. (Sfârşit)

Dialoguri esențiale

De vorbă cu generalul Victor Atanasie Stănculescu (I)

Ilie CIURESCU

Ceea ce urmează este transcrierea unui interviu cu generalul Victor Atanasie Stănculescu (10 mai 1928 – 19 iunie 2016), realizat în octombrie 2007, la aproape 18 ani de la evenimentele din 1989 (și încă nedifuzat). Aceasta este una dintre celebrele și mult așteptatele casete video lăsate de general.

În transcriere am respectat cele convenite „off record", după ce am vizionat împreună materialul înregistrat, anume:

1. să public interviul numai după trecerea sa la cele veșnice;
2. să operez (la cererea expresă a domniei sale) toate modificările stilistice și de fond pe care le consider potrivite din punct de vedere profesional;
3. să negociez cu deplina autoritate pe care mi-a conferit-o toate condițiile, formatul și durata (integral sau parțial) publicării interviului, cu exclusivitate sau în mai multe mijloace mass-media;
4. să precizez, așa cum o fac prin această notă introductivă, că în punctele de vedere exprimate în acest interviu pot interveni ulterior modificări și completări, în raport cu care actuala variantă favorizează ceea ce a apreciat generalul, anume că, citez, „se vor putea face paralele între ce v-am spus acum și ce va urma".

A fost o convenție inspirată, întrucât, în anul 2016 au apărut noi interviuri acordate de „generalii Revoluției" Victor Atanasie Stănculescu și Iulian Vlad. Cum se știe, s-a și redeschis controversatul dosar al Revoluției Române 1989, ceea ce permite „paralele", posibil interesante.

Ilie Ciurescu: Domnule general, sunteți în continuare sub acuzații foarte grave, care se referă la acțiuni împotriva statului român, împotriva cetățenilor. Ne puteți spune care este acuzația juridic exactă?

Victor Atanasie Stănculescu: Omor deosebit de grav. Sunt omul care nu a avut o armă în mână în perioada aceea. Și, doi, omul care nu a dat niciun ordin să se tragă un foc.

IC: La ce se referă această acuzație? Sau la ce loc? La București sau la Timișoara?

VAS: La Timișoara. Și, mai precis, la localul Comitetului Județean de Partid unde m-am aflat un timp cu dl general Ion Coman.

IC: Au trecut 18 ani. Ce știți că s-a întâmplat la Timișoara? A fost o revoltă pentru apărarea pastorului László Tökés care ar fi declanșat evenimentele, o revoluție-răscoală populară împotriva conducerii de partid și de stat, date fiind nemulțumirile accumulate în anii 1980, sau o lovitură de stat?

VAS: Să spunem așa cum se zice câte odată în popor: a fost un potpuriu, un *mixtum compositum.* Folosindu-se momentul Tökés pentru a iniția acțiunea celor care veniseră suplimentar, din afara țării, să vadă cum o mai duc Timișoara și România, au început să mai agite lumea care era și așa agitată și suprasaturată de ultimii ani ai regimului Ceaușescu.

IC: Când ați dat răspunsul ați folosit termenul „pentru a iniția". Cine a inițiat?

VAS: Hai să ne întoarcem puțin înapoi, cu câteva clipe care înseamnă luni. Când în Malta s-au întâlnit cei doi mari lideri ai lumii de atunci, Bush și Gorbaciov. Una dintre temele discutate atunci a fost „Hai să-l dăm jos și pe Ceaușescu. Prea se ține tare și face pe omul cu putere și cu influență în țara lui. Să demonstrăm că nu este adevărat."

IC: Dar, după acea întâlnire, a avut loc și o alta, Ceaușescu – Gorbaciov…

VAS: Da, Ceaușescu – Gorbaciov. În care Gorbaciov a zis: „Ar fi cazul să pleci în liniște". Bineînțeles, răspunsul a fost: „Cum o să plec când sunt iubit de întregul popor?!"

IC: Există date certe? Sunt confirmări ale acestui dialog?

VAS: Vorba prietenului nostru comun, Cristoiu, care a stat mult timp în Academie și a văzut multe documente. Cred că a găsit diverse stenograme, chiar convorbiri care au fost reținute de martori prezenți la aceste treburi. Nu este o problemă inventată la mine aici pe scaun, ca să răspund la întrebare. Este ceva concret.

IC: M-aș întoarce la acuzația care vi se aduce și care este – se poate spune – încă în exercițiu…

VAS: Este bătută în cuie, cum se zice. Cum să nu fie bătută în cuie dacă pe 4 iulie anul acesta (2007), s-a dat condamnarea după rejudecarea procesului în care au fost alți martori și atâtea întrebări. Răspunsurile au fost cam aceleași. Că Stănculescu nu a dat comenzi. Nu a tras, nu a făcut nimic. Și pe 4 aprilie s-a citit sentința de către judecătorii de la secția penală. Era un complet de 3. A fost, de fapt, o fotografie fără xerox a sentinței trecute, din prima condamnare, care a fost casată de Curtea Supremă în plenul ei, ca urmare a recursului făcut de Joița, care era procuror în perioada anterioară acestui moment.

IC: Vedeți, domnule general, vreo subtilitate, vreun interes special în această sentință?

VAS: Depinde cum o luăm. Vreți să vorbesc de ultimii ani sau după ce ministrul Stănculescu nu mai era nici ministrul Apărării, nici al Industriilor? Sau după ce Guvernul Român a căzut? Atunci au început primele anchete mici și foarte interesante.

IC: Dar câtă vreme ați fost ministrul Economiei și Industriei?

VAS: A fost așa: 28 decembrie – 18 februarie ('89-'90) ministrul Economiei. De fapt, a fost transformarea CSP-ului în Ministerul Economiei.

Eu studiasem mult Ministerul Economiei Franței și am încercat să-l aduc pe zona noastră. De la 18 februarie până la chemarea insistentă a dlui Iliescu, care de trei ori mi-a zis: „Vino înapoi, te rog, la Ministerul Apărării Naționale". A treia oară dialogul nu a mai fost cu „vino". A fost cu „veniți". Că m-a chemat prim-ministrul Petre Roman la el. Era la Marea Adunare Națională, actualmente Palatul Patriarhiei. A adăugat: „L-am chemat pe Militaru la ora 18.00. L-am obligat și a semnat demisia. Vă întreb încă o dată: Vreți să fiți ministrul Apărării Naționale?" I-am zis: „Am fost întrebat de două ori și am zis nu. Nu pot să schimb nuanța răspunsului. Este tot nu." Și zice: „Da, dar deja m-am înțeles cu dl Coposu și cu dl Câmpeanu, cei doi șefi de partid, lideri ai opoziției. Și am semnat decretul. Pentru mâine dimineață am ordonat generalului Ionel să adune în sala fostei Adunări Naționale cadre de vârf ale armatei și să vă prezinte ca nou ministru al Apărării." A durat până la 30 aprilie anul următor, 1991.

IC: Deci ați avut un „lung" ministeriat la Economie...

VAS: Nu, cel mai scurt.

IC: Nu ați apucat să schimbați nimic?

VAS: Dacă mă uit așa în istorie, mai adaug câteva cuvinte legate de Ministerul Economiei. La un moment dat, când era prim-ministru dl Văcăroiu, care la Ministerul Economiei fusese secretarul de stat pentru finanțe, ne-am întâlnit. Era cu el dl Năstase. Cred că în Parcul Tineretului. Într-o iarnă. Era de Crăciun.

IC: Era o întâlnire conspirativă?

VAS: Nu, cu totul întâmplător și veneam din două părți: „Ce faceți? Ce bine ar fi dacă ați reveni, dacă ați reînființa Ministerul Economiei." Și i-am zis: „Domnule prim-ministru, îmi pare rău. Să-l reînființeze cei care l-au desființat."

IC: Și nu ați apucat să privatizați nimic?

VAS: Ba da, am privatizat Luxtenul. Era înainte o întreprindere mică… (ah! ce înseamnă lapsusul!). Nu știam nimic despre Luxten.

IC: V-aș ajuta, dar nici eu nu știam…

VAS: Nu, nu, un mic amănunt… Cumpărând o cană (în drum spre Brașov) din târgul ăla din afara orașului Sinaia, am reținut ce scria despre semnele vârstei. Cu cât avansezi în vârstă uiți nume, uiți figuri și la urmă uiți să închei pantalonul cu fermoarul. Se pare că sunt la faza unu. Să revin la ce spuneam, am trecut peste moment. Cea mai lungă perioadă a fost interimatul la Apărare. A fost mai solidă. La 30 aprilie anul următor am trecut la Ministerul Industriilor, până când, cu „ajutorul" minerilor, Guvernul Român a căzut. În noaptea aceea celebră, când după ce Guvernul fusese zguduit și declarat căzut, am fost chemat la Palatul Cotroceni, unde era dl Iliescu, împreună cu cei doi președinți de cameră, Bârlădeanu și Marțian, cu Petre Roman și Adrian Severin. Am să fac legătura și revin la Adrian Severin. El scria și căuta să aranjeze comunicatul pentru a fi pe placul tuturor de la masa respectivă. Stătea la o masă din partea stângă a președintelui. Eu, stând în picioare și nemaiavând loc la masa respectivă, am stat puțin și apoi am zis să mă așez. În biroul președintelui mai era o măsuță cu două fotolii. Discutau cum să se formuleze: dacă Guvernul a căzut sau a fost demis? Erau cei 6 sau 5.

IC: Și concluzia?!

VAS: Așezându-mă pe scaun, acesta s-a prăbușit și eu am căzut. Am spus de jos: scrieți, domnule, că a căzut.

IC: Asta ar fi partea nostimă. Dar dumneavoastră ce credeți că s-a întâmplat?

VAS: Incompatibilitate între cele două palate. Probabil că atunci existau alte metode de soluționare a conflictelor – acum se rezolvă mai greu, dar pe căi... democratice.

IC: Să fie un blestem cu incompatibilitatea asta?

VAS: Nu știu, dar se poartă în politica românească.

IC: Să revenim la privatizare.

VAS: Revin la privatizare, adică la dl Severin. A fost însărcinat în perioada respectivă să facă privatizări și a ales trei întreprinderi. Nu mai știu care, dar una dintre acestea era Luxten – nu mai țin minte cum se chema în vechea denumire. Și am zis: „Hai să o privatizăm. Din acestea trei, hai să o privatizăm pe asta și particip și eu. Cu un grup de oameni care mai sunt și acum în conducere." Așa am reușit să facem prima privatizare din România. Am fost director executiv la Luxten.

IC: În perioada dintre interimatele ministeriale, dumneavoastră ați găsit timp și pentru un exercițiu de director.

VAS: Da, l-am făcut după ce am terminat cu cele trei ministere. Pentru că am participat la această privatizare, mi s-a dat această recunoaștere.

IC: Revenim la Timișoara. Cum ați ajuns acolo, domnule general? Ați primit un ordin? O sarcină de partid? Cine v-a trimis și cu ce statut?

VAS: A fost o problemă foarte interesantă. Varianta care a circulat peste tot era că am fost trimis de Ceaușescu. Varianta reală: eram șef la Departamentul Înzestrării Armatei și prim adjunct la Ministerul Apărării Naționale. Nu știam nimic din ce se întâmpla la Timișoara. Generalul Milea nu a spus nimic celorlalți. Mi se pare că a fost chemat la Ceaușescu pe 16-17. În zilele respective, pe 17, m-am dus la el cu darea de seamă a departamentului, care însemna producția din țară, exporturile, importurile și balanța finală. Trebuia predată pentru Consiliul Suprem al Apărării din luna ianuarie.

IC: Consiliul Suprem suna foarte bine când era vorba de luarea deciziilor incontestabile. Era chiar așa?

VAS: A precizat că am îndatoriri și să plec la Timișoara, pentru lucruri grave acolo. (S-a întâmplat exact ca în povestea soldatului neinstruit din Stan și Bran, care a stat „pe front", mâncând conserve, 10 ani după terminarea războiului.) Mi s-a spus că la Timișoara s-a început o *lucrare*. Sunt mișcări. Nu știm care este substratul. Ne apărăm de „ceva" din afară? S-a întâmplat ceva în interior? Ai acolo opt zile pentru diverse lucrări pentru armată. Opt zile cu opt comisii militare. Asta înseamnă un ofițer comandant și subofițeri care făceau recepția produselor, calitatea acestora pentru armată. Atunci am întrebat: dar, acolo, eu ce fac?

IC: Asta voiam să vă întreb și eu…

VAS: Mi-a zis: „Te rog, pentru că am foarte puține informații de la Securitate, de la ai mei. Sunt tot felul de informații care nu se potrivesc. Am nevoie de tine. Este o mișcare acolo, am informații care se bat cap în cap. Că avem străini și au făcut niște mișcări, că s-a folosit momentul Tökés." „Bun. Și când trebuie să plec?" „Aaa, păi, plecați!" „Păi, zic, nu am cu ce să mă schimb." Eram în ținută… „Păi nu-i nimic, nu ai valiză, raniță de alarmă? Te duci la birou, o iei și te prezinți la aeroport"… Așa am plecat la aeroport. Acolo, la raportul de îmbarcare, m-au întrebat: „Ce căutați?" „Păi, domne, m-a trimis ministrul." „Ce misiune v-a dat?" „Uite asta și asta." Le-am spus ce v-am spus și dumneavoastră. Să aflu mai multe știri de la uzine prin intermediul comisiilor militare.

IC: Și ați aflat, domnule general, ceva?

VAS: Da, imediat vă spun ce am aflat. Am aflat puțin. De fapt, și Ion Coman m-a întrebat: „Tu ce cauți?"

IC: Erați subordonatul dumnealui, într-un anumit fel, pe linie de partid?

VAS: Nu chiar. El fiind secretarul CC pentru Justiție, Interne și așa mai departe, era o oarecare subordonare. Cu partidul nostru în frunte... Răspunzând la întrebare, i-am spus că raportez în avion. Și cu asta s-a terminat partea întâi: plecarea. Nu exista om trimis de Ceaușescu, pentru că nici Coman nu-i avea decât pe cei de pe listă, mai puțin subsemnatul. Adică de la Interne, de la Apărare.

IC: Deci ați avut o misiune strict informativă?

VAS: Da.

IC: Cum s-a ajuns atunci de la această misiune informativă la ideea că dumneavoastră ați ordonat o anumită acțiune?

VAS: Asta nu există. Nici la vechiul proces nu s-a dat sentință. O să citiți recursul. Joița spune clar că nu aș fi făcut aia și aia. Acum partea a doua. Cum am ajuns la Timișoara; de la armată la partid. Eram la prima informare pe aeroport, la sosire. Mi s-a spus că a început focul în oraș. Că a fost atacat Comandamentul diviziei.

IC: Erau morți?

VAS: Nu. Au murit când eram noi pe drum. Prima dată, la Comandamentul Diviziei 18.

IC: Erați pe drum de la aeroport?

VAS: Trebuia să ne ducem la Comandamentul diviziei. Ni s-a dat o rută ocolitoare, pentru că nu se putea merge direct. Si ne-am oprit la batalionul de transmisiuni al diviziei, că în jurul diviziei se trăgea. De ce? Gușă a vorbit cu cel care era la comandă și a aflat că au fost atacați din lateral, unde era Casa Armatei, zid în zid cu Comandamentul diviziei. Se foloseau cocteiluri Molotov. Erau incendiate niște mașini ale ofițerilor. Și garda a ieșit și a început să tragă.

IC: S-a confirmat, s-a demonstrat că a fost un atac al civililor?

VAS: Da, al civililor. Am reușit, după ce primele focuri s-au mai liniștit, să intrăm prin spate. Acolo, când ne-am așezat, Gușă a început să se informeze. Se uita pe hartă să vadă care e situația, unde și ce unități s-au mișcat. În general, unitățile se mișcaseră din ordinul generalului Milea, dat direct comandantului diviziei.

IC: Domnule general, scuze că vă întrerup. Aici este o chestiune foarte importantă. Când se ia o asemenea măsură se stabilesc amplasamente, dispozitive, capacități?

VAS: Cooperări, diversele forțe din zonă…

IC: Care era măsura cea mai dură care trebuia să devină ordin de tip militar? Nu asa, orice idee. Hai, băi, să facem asta și asta!...

VAS: Primele au fost simple. Să blocăm anumite direcții, ca masele care au apărut să nu se miște. Să nu se adune către o anumită direcție, spre sediul Comitetului Județean de partid.

IC: Acestea erau acceptabile?!

VAS: Da. Acum, doi. Forțele cu care cooperam, de la Interne, să rețină pe cei care sunt în fruntea acestor grupări, pentru a potoli puțin mișcarea.

IC: Erau date cu privire la existența unor instigatori?

VAS: Erau date de genul că în această perioadă în Timișoara, în alte orașe, în Capitală, circulau mai multe mașini Lada de fabricație rusească. Cu câte trei-patru bărbați în fiecare. Din totalul mașinilor, 4000 au intrat pe la frontieră. O documentare foarte bună are Sergiu Nicolaescu, care s-a ocupat de capitolul acesta în timp ce eu eram în guvern. El a adunat date și a făcut niște liste, anexe la cartea lui *Revoluția în direct*. Principalul lucru era că acești oameni nu erau văzuți. Nu puteai să îi arăți cu degetul. S-a concluzionat că nu trăgeau cu arma. Singurul incident armat a fost cel de care v-am spus: în fața Comandamentului diviziei. După aceea au fost presiuni spre Comitetul Județean. Dar, către noapte. Coman dă telefon și îl anunță pe Gușă: „Băi, Gușă, vezi că începe teleconferința secretarului general cu primii secretari de județ. V-ați dus toți la divizie și m-ați lăsat singur." Vă rog să rețineți. Gușă zice:

„Tovarăşe Coman, eu nu pot să plec, eu sunt trimis să conduc aici armata."

IC: Știți că exista un ordin expres în această privință? Că se transfera conducerea unităților locale de la comandanții respectivi la…

VAS: Era o regulă cunoscută în armată, în regulamentul de cooperare. Pe timp de pace, orice personal superior care se ducea într-un județ pentru o acțiune trebuia să-l informeze pe primul secretar. Făcea misiunea lui militară. După aceea se prezenta la primul secretar și prezenta concluziile. Am constatat asta. Armata noastră așa a făcut. Și să aprecieze dacă trebuie ajutat (primul secretar) sau nu.

IC: Asta era o misiune de constatare sau prelua și comanda?

VAS: Nu. Doar în stare excepțională. Nu era declarată, dar sistemul începea să se lege. Se căuta legătura între Ministerul de Interne și cel de Apărare. Mulți de la Interne trecuseră deja la armată. De aceea s-a spus că a tras armata. Erau și ei în dispozitive, îmbrăcați la fel ca armata. Asta nu înseamnă că a tras și armata. Nu primise ordin. Foarte interesant a fost faptul că Coman l-a chemat pe Gușă să rezolve asta. Atunci îi spun lui Gușă: „Domn'e, eu tot nu am ce face, trebuie să vorbesc cu cei de la uzine. Nu îi chem la Comandamentul diviziei. Îi chem la Comitetul Județean. Lasă că mă duc eu." Și așa am luat inițiativa și m-am oferit voluntar. Am întrebat cum ies de aici. Un ofițer a zis că mă duce el cu mașina. Era timișorean. Am luat-o pe căi ocolite și am ajuns la comitet. M-am dus la Coman și i-am spus că am venit eu.

IC: Ce v-a găsit să vă duceți acolo?!

VAS: Vorba aia, când îți vine inspirația proastă sau bună. Prima inspirație proastă a fost aici. A doua inspirație a fost bună, la București, și a treia inspirație iar proastă. Că după ce l-am terminat pe Ceaușescu, i-am lăsat pe alții să rezolve problemele economice și politice ale țării.

IC: Deci considerați că nu trebuia lăsați?

VAS: Da, am zis asa: rău, bine, rău. Acestea sunt elemente ale vieții.

IC: Deci, care a fost primul rău?

VAS: Când m-am dus la Coman și am devenit complicele lui de acum înainte. Îmi zicea mereu: „Dacă se întâmplă ceva, stai aici". Eu am dovada că n-am fost în acest „complex", direct. Când a avut întâlnirile cu Dăscălescu și Bobu, care au venit și ei la Timișoara, nu m-a chemat. Și când au venit primii reprezentanți ai revoluționarilor, pe mine tot nu m-a chemat.

IC: N-ați fost la întâlnirile astea?

VAS: N-am fost.

IC: Dar când au plecat?

VAS: Da, am fost acolo. Da, am fost când Dăscălescu și Bobu au întrebat: „Ce facem, pe unde ieșim?" Atunci i-am spus eu lui Coman: „Lasă-mă, că îi scot eu pe geam". Și i-am scos pe geam prin spate, lateral. Și i-am pus într-un camion cu prelată al unității militare.

IC: Deci aveați dispozitivul bine studiat, ca să știți, cum se zice, ieșirile de incendiu pentru cazuri forțate.

VAS: Da.

IC: Domnule general, aici este o chestiune neclară și numai Dumnezeu știe dacă se va clarifica. Ordinul de a se trage la București cine l-a dat?

VAS: La București? Ceaușescu! Lui Milea și lui Postelnicu, iar ei au dat mai departe. Milea s-a opus și a spus: „Tovarașe secretar general, în regulamentul militar nu se spune că armata trage în civili". Atunci i-a dat soluția. A zis: „trageți la picioare". Pe asta a preluat-o Milea. Și s-a tras la picioare.

IC: La picioare nu mai sunt civili?!

VAS: Dacă tragi la picioare înseamnă că vrei să îi scoți din luptă, cum se spune. Să îi scoți din agitația respectivă. Dar de aici și pericolele, pentru că orice glonț care lovește o suprafață tare ricoșează în sus.

IC: Deci s-a dat ordinul aici (la București). Acolo cine l-a preluat? Gușă, Nuță, cei doi?

VAS: Nuță, care reprezenta Internele.

IC: Era ordin comun și pentru armată și pentru Interne?

VAS: Separat s-a dat, la fiecare.

IC: Dar același?

VAS: Același.

IC: De ce era condiționată comanda „trageți la picioare"?

VAS: Dacă la semnalul „opriți-vă, nu mai înaintați!", grupul de oameni refuză.

IC: Se aplica regulamentul? Avertismente repetate, tras în aer și după aceea tras în…

VAS: Da. Dar în noaptea respectivă, de 17-18, nu s-a mai tras cu avertisment, că era soldatul nostru, care 80 de zile fusese la muncile agricole. Iar acuma era „luptător".

IC: Deci era răcan, începător…

VAS: Da.

IC: Domnule general, dar dispozitivele au fost făcute conform celor ce s-au stabilit de comandamentul creat acolo, nu?

VAS: Între armată și Nuță. Au stabilit locuri și cu ce forțe participă fiecare.

IC: Deci garda Internelor nu s-a coordonat?

VAS: Mai mult, Coman nu avea nimic pe hartă. La un moment dat, zice: „Ce facem, că noi nu știm ce se întâmplă?" Și atunci iar am o inspirație. „Mă duc eu la armată și aflu. Mă duc și la Interne și vă pun eu pe planul orașului. Vă arăt care sunt dispozitivele." Am fost la armată și i-am spus lui Gușă că Coman nu știe. Gușă a dat ordin colonelului și a pus toate guguloaiele pe hartă. M-am dus la Interne, și era Nuță, și i-a dat ordin unui colonel, nu-l mai țin minte, iar ăla a pus guguloaiele lui. M-am dus și i-am zis lui Coman: „Uite, domnule comandant, asta e: Armata și Internele pe orașul Timișoara". De aici a rezultat, la primul proces, așa au crezut, că eu am făcut harta de coordonare între cele două forțe de represiune care s-au unit.

IC: Unde a fost situația cea mai grea?

VAS: La Comitetul Județean.

IC: Cum s-a produs ocuparea Comitetului Județean?

VAS: Nu s-a făcut pe 17, s-a făcut pe 16. Noi nu veniserăm.

IC: Și cum a fost „eliberat" Comitetul Județean?

VAS: S-au retras oamenii. Au făcut praf ce au putut pe acolo și au plecat.

IC: Pe 16 au fost victime?

VAS: Nu.

IC: Dar represiune, bătaie serioasă și…

VAS: Bătaie, bătaie!

IC: Probabil rețineri?

VAS: Rețineri! În total, după câte țin minte, au fost arestați cam 800 de oameni, dintre care și tineri și oameni maturi. Mulți copilași, 16-17 ani, care nu aveau nicio treabă. Veneau și ei pe stradă, hai să…

(Va urma)

Cărți și autori

Miorița sub semnul lui *de-a fi să (fie)*

Marian NENCESCU

În 1950, când în țară se pregătea sărbătorirea centenarului tipăririi *Mioriței,* în ziarul *Bucovina,* de la *Cernăuți* (toate cele trei cuvinte erau interzise în România acelor ani!), atmosfera culturală nu era deloc favorabilă unei dispute așezate de idei. Din contră, sintagma „spațiul mioritic", asociată cu un anume specific românesc al resemnării în fața morții, promovată de Lucian Blaga în cartea sa omonimă, era privită, oficial, prin glasul secretarului cu propaganda al Partidului comunist, Leonte Răutu, drept „o calomnie cosmopolită la adresa poporului român", o încercare de a îndeplini cu conștiinciozitate „o comandă socială a hitleriștilor" și, nu în ultimul rând, o formulă prin care „filosoful burghez la modă înaintea Primului Război Mondial – Lucian Blaga, evident – a contribuit la pregătirea atmosferei politice propice pentru înscăunarea dictaturii fasciste" (cf broșurii *Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului în științele sociale,* publicată în 1949). Semnificativ, acest tip de idei radicale le întâlnim și la un scriitor onorabil, convertit și el la ideile vremii, Victor Eftimiu, care, într-un articol publicat în 1948, aparent pe o temă banală – un caz de sinucidere casnică – cerea, public, nici mai mult nici mai puțin, decât eliminarea *Mioriței* din manuale, pe motiv că ar cuprinde „o monstroasă lecție de lașitate, de renunțare". Alegația sa îi viza, se pare, deopotrivă pe... moldoveni (baciul „vrâncean" – deh!), dar ținta sa era, fără îndoială, Eugen Lovinescu, critic ale cărui schimbări de opinie, „revizuiri" în limbajul vremii, s-ar datora „blestemului mioritic". Concluzia, evident literară, a lui Victor Eftimiu era aceea că: „blestemului mioritic îi prefer cele douăzeci și patru de măsele ale juvetelui" (*Amintiri și polemici,* Cultura Românească, 1942).

În aceste condiții, nu e de mirare că disputa privind caracterul *defetist* al baladei a ajuns și în forurile academice, tema fiind abordată într-o ședință, din 1952, a Institutului de istorie literară și folclor, „la punctul doi", cum precizează scrupulos Ion Filipciuc (*Miorița și alte semne poetice,* Bucovina, Câmpulung, 2012, p. 132). În context, George Călinescu insista pe faptul că balada în discuție ar trebui să exceadă cadrului etnografic și să fie tratată ca „un obiect de artă". Indirect, „divinul critic" pleda pentru scoaterea *Mioriței* de sub incidența constrângerilor ideologice, urmând să rămână exclusiv în sfera creațiilor artistice, teză ce contravenea flagrant cu afirmațiile tendențioase ale ideologului comunist deja menționat. Mai mult chiar, se sugera că *Miorița* ar ilustra inclusiv o „atitudine pozitivă" în fața morții, întrucât „resemnarea nu este propice edificării unei societăți noi" (*ibidem*, p. 133). Teza călinesciană este preluată „constructiv" și de etnologul și folcloristul Ion C. Chițimia (1908-1996) care observă, deîndată, că „în epoca noastră suntem tentați să luăm în considerare materialul folcloric de orientare socială, chiar dacă nu are valoare literară..." Drept urmare, propune elaborarea unei antologii de folclor, bazată pe o metodă „critico-analistă de alegere a textelor" și cere ca „literatura și literații, când se referă la folclor, să ia în considerare doar producțiile realizate artistic". Cu alte cuvinte, ar trebui ca și în cazul *Mioriței* să lipsească, la analiză, referiri la *lupta de clasă, conflictele regionale,* și să predomine referirile stricte la poziția pe care o ocupă balada în calitatea sa de „operă de artă" (v. *Studii și cercetări de istorie literară și folclor,* II, București, 1953, pp. 252-253).

Pornind de la această poziție, cu totul corectă și profund științifică, s-a născut ideea publicării, de către Adrian Fochi (în 1964, după îndelungi dispute politico-ideologice), a „monumentalei" antologii *Miorița,* „o piatră de hotar între două epoci și două ideologii", cum corect observa și Ion Filipciuc (*Miorița, op. cit.*, p. 134). Cărturărește, Adrian Fochi (1920-1985) a procedat impecabil, extinzând aria geo-folclorică a motivului „mioritic" dincolo de granițele statale vremelnice și, renunțând la paradigmele analizei exclusiv pastorale, a adăugat o serie de elemente culturale „flotante", din literatura universală, obligatorii pentru înțelegerea sensului baladei. De altfel, demersul lui A. Fochi nu a fost singular în epocă, el fiind încurajat și de publicarea de către Leo Spitzer al studiului *L'archetipe de la ballade Miorița et sa valeur poetique* (În *Cahiers Sextil Pușcariu,* an II, 1952, Seatle, Washington), o pledoarie pentru abordarea exclusiv de pe poziții estetico-literare a acestei creații folclorice, iar nu în paradigma social-ideologică. Raportându-ne la anul 1950, ca moment de referință al „bătăliei pentru *Miorița*", nu putem să nu observăm și câteva aspecte, aparent disparate, dar care „au deschis fereastra spre capodopera neamului" (Filipciuc, *op. cit.*, p. 132). Este vorba, în principal, de apariția, la Moscova, în 1953, a antologiei *Moldavski Folklor,* și la Budapesta, în 1954, a unei antologii similare, *Moldvai Csango Nepballadak,* ambele dovedind că *Miorița* nu e doar a românilor, și că nu este, cum se susținea la București, o „calomnie cosmică la adresa poporului român", ci un element cultural comun al arcului carpatic.

CLAUDIU BACIU MARIUS DOBRE (coordonatori)
MIORIȚA ÎN CUMPĂNA VREMURILOR
PERSPECTIVE FILOSOFICE
EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

În plus, sub impresia profundă produsă de moartea, la Sighet, în 1953, în condiții suspecte, a istoricului Gheorghe Brătianu (un adevărat „asasinat moral", va susține Mircea Eliade în *Jurnal*, vol. I, 1941-1969, Humanitas, 1993, pp. 435-437), Eliade scrie celebrul său articol *Miorița* (inițial în românește, tradus ulterior de Vintilă Horia în franceză, pentru *Enciclopedia Hachette*). Dincolo de raportarea baladei la elementele magico-religioase primare, idee susținută azi deopotrivă de istorici, folcloriști și filosofi, Mircea Eliade face și câteva observații fundamentale referitoare la „teroarea istoriei", vorbind despre „încercările deznădăjduite ale creatorilor și cărturarilor români de răsturnare a acestui *nenoroc istoric* (s.n.), continuând să creeze și să creadă în cultură ca și când istoria n-ar exista, gata să-i sfărâme și să-i anihileze". Referitor la teza dacă balada e *pesimistă*, iar ciobanul un *laș* și un *contemplativ,* Eliade constată că, în acest caz nu e vorba de *pesimism*, și nici măcar de „cine știe ce filosofie înaltă", ci e doar o expresie a „apărării de morți și de strigoi", *o afirmare a vieții* (s.n.). Ciobanul știe că *va muri,* orice ar face, și de aceea privește „cu senină resemnare" chipul destinului. Concluzia istoricului religiilor este că avem de-a face cu o „liturghie cosmică", unde moartea este văzută „ca o nuntă" (v. *Mioara năzdrăvană* în *De la Zalmoxis la Genghis Han, Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei,* București, Ed. Enciclopedică și Științifică, 1980, p. 248).

Ulterior, Mircea Eliade își va mai nuanța opiniile, într-o pagină din *Încercarea labirintului* (ed. a II-a, Humanitas, 2006, p. 80) precizând că „răul istoric se putea, dacă nu justifica, cel puțin explica rațional... Dacă evenimentele istorice sunt golite de orice semnificație transistorică, dacă ele nu mai sunt ceea ce au fost pentru lumea tradițională... atunci avem de-a face cu ceea ce numesc eu *teroarea istoriei*". În cazul concret al *Mioriței* avem de-a face cu un text istorico-profan, care, la origine, a fost *probabil* (accentuează Mircea Eliade) un *mister sacramental.*

Recapitulând, constatăm că, dacă acceptăm teza că epocile culturale ale unui popor sunt delimitate de cărți, în cazul *Mioriței,* studiul lui Blaga *Spațiul mioritic* (1936), articolele lui Eliade din antologia *De la Zalmoxis la Genghis Han* (Paris, 1970) – chiar dacă sintagma „teroarea istoriei" nu este azi unanim acceptată – și monografia omonimă a lui Adrian Fochi, din 1964, reprezintă cele mai convingătoare răspunsuri ale specialiștilor români, raportate la prima aniversare a centenarului publicării baladei. Cu atât mai mult, la mai bine de șase decenii de la consumarea acestor evenimente se impunea o abordare modernă, un răspuns al noii generații de gânditori români la *eterna problemă a identității românești.* În acest sens, lucrarea coordonată de Claudiu Baciu și Marius Dobre, ambii cercetători la Institutul de Filosofie al Academiei (*Miorița în cumpăna vremurilor. Perspective filosofice,* București, Editura Academiei, 2016, 242 p.), reprezintă o continuare a dezbaterilor stârnite în spațiul cultural (în acest caz, cu accente predominant filosofice), despre valoarea și înțelesul *Mioriței,* dar și o reiterare a modului cum „ne-am constituit o imagine de sine ca popor și ca indivizi" (*Notă introductivă, op. cit.,* p. 8). Fără intenția de a elabora „un volum sistematic" – aceasta în ciuda modului cvasi-complet de abordare a temei – cartea se vrea mai degrabă „o culegere de texte", rod al unor discuții dintre cercetătorii Institutului de Filosofie, dar și al unui „dialog" peste timp, cu diferiți interpreți ai baladei. În acest sens, însuși titlul culegerii trimite (voalat) spre un volum noician (*Spiritul românesc în cumpătul vremii,* Ed. Univers, 1978), cu precizarea că termenul „cumpănă", mai potrivit cu esența folclorică a baladei, este total distinct de „cumpătul" noician. Meritul principal al cărții este acela de a reuni, direct și indirect, aproape toate opiniile semnificative ale cercetătorilor, din varii domenii, care s-au pronunțat asupra *Mioriței* în ultimii ani, puținele, notabile, absențe fiind suplinite de ample referiri, direct în comunicări, la contribuția lor (v. Mona Mamulea, *Teme filosofice în cultura populară românească*, Ed. Academiei, 2015, ori Alexandru Bulandra, *Tainele Mioriței și Masca păcurarului,* Ed. Paideia, 2010), singura absență, oarecum nemotivată din acest excurs cărturăresc, fiind cartea lui Petru Ursache, *Miorița. Dosarul mitologic al unei capodopere* (Ed. Eikon, 2015), cu siguranță un document care își va găsi curând locul în amplul „concert" al interpretărilor exegetice.

De la început, vom remarca „îndrăzneala" celor mai mulți dintre autori de a nu ocoli „cărările spinoase" ale tezei privind „marea idee a poporului român – lăsarea în voia destinului", asta și în speranța, susține Marius Dobre, că „dacă nu am mai contesta anumite indicii clare, adică cele privind existența fatalismului românesc secular, ar fi mai bine să găsim și conotații pozitive termenului de fatalism, în varianta românească" (*Fatalismul românesc și Miorița, op. cit.,* p. 206). Altfel, studiul lui M. Dobre, într-un fel emblematic pentru modul cum ar trebui înțeles azi așa-zisul fatalism, cu toată cohorta de trăsături negative care i-au urmat, este și un îndemn la o „atitudine creatoare", identificată de Mihai Ralea cu noțiunea de „adaptabilitate", o valoare, susține sociologul interbelic, „interioară", un „armistițiu" cu mediul, o acceptare, până la un punct, a supunerii în fața universului. De altfel, însăși credința în destin, iar nu abandonarea în fața lui, au salvat poporul român în istorie sau, cum observa Eliade, față cu „teroarea istoriei" nu există apărare politică ori militară eficace. În acest sens, recursul la „boicotul istoriei" reprezintă „înțelepciunea vitală a strămoșilor noștri, darul cu care am fost binecuvântați odată cu frunza verde" (L. Blaga, *Spațiul mioritic,* în *Trilogia culturii,* Ed. pentru Literatură Universală, București, 1969, p. 303).

În esență, negând mitul fatalismului *Mioriței,* nu înseamnă că ne izbăvim cu totul de acest păcat. Sau, cum ar spune Emil Cioran, „Nu ne rămân, oare, doinele care să întregească tabloul?", sau expresii precum „N-a fost să fie", „Ce-o vrea Dumnezeu", „Să nu dea Dumnezeu să fie mai rău" etc., totul culminând cu costinianul „Nu e vremea sub om, ci bietul om sub vremi", o maximă cu valoare de simbol, până la urmă, „cheia destinului nostru" (Cioran, *Schimbarea la față a României,* Humanitas, 1993, p. 68).

Pornind, la rândul său, în explorarea fatalismului românesc, prin interpretarea observației lui Mircea Eliade, anume că „în loc să se apere, păstorul se adresează mioarei și îi transmite ultimele dorințe" (*Oaia năzdrăvană, op. cit.,* p. 234), Claudiu Baciu constată, într-un consistent eseu despre *Miorița și extazul posibilului,* că termenul însuși de *fatalism* comportă la noi două dimensiuni, cea vizată de Vasile Conta în *teoria (filosofică) a fatalismului,* care a afirmat caracterul predominant al proceselor, în absența liberului-arbitru, și credința în *fatalitate*, respectiv inutilitatea oricărui efort al omului de a-și impune voința.

→

În acest sens, *Mioriţa* ar trebui privită prin „credinţa în ineluctabilul realităţii" (*op. cit.*, p. 176), o formulă, susţine şi Dumitru Drăghicescu, sinonimă cu „tradiţionala noastră nepăsare... desăvârşita noastră lipsă de încredere în noi înşine" (*Din psihologia poporului român,* Bucureşti, Ed. Leon Alcalay, 1907, p. 473). Din fericire, observă Claudiu Baciu, lucrurile par a fi salvate de noicianul *„de-a fi să/ de va fi să fie*, una din trăsăturile fundamentale ale omului recent şi, implicit, ale noastre, ale românilor" (Claudiu Baciu, *Mioriţa şi extazul..., op. cit.,* p. 180). În acest context, nu putem decât să regretăm că gânditorul de la Păltiniş nu s-a aplecat cu mai multă aplicaţie asupra *Mioriţei*, aşa cum a procedat cu *Basmul fiinţei – Tinereţe fără bătrâneţe* (Humanitas Multimedia, audiobook, 2009, lectura Gabriel Liiceanu), căci ar fi putut valorifica mai mult *condiţionalul,* care poartă în sine „aura inefabilă a posibilului multiplu" (C. Baciu, *op. cit.*, p. 181). Mergând pe linia speculaţiilor noiciene, Claudiu Baciu observă că „posibilul deschide universul gândului, iar saltul în posibil înseamnă experienţa plenitudinii inteligibilului". Cu alte cuvinte, *posibilul* este cheia spre „firea" proteică a lucrurilor, poarta pe care omul modern a deschis-o spre un alt tip de experienţă mundană, este un câştig fundamental pentru întreaga tradiţie de gândire occidentală, un soi de *celulă stem* care se transformă într-o multitudine de alte tipuri de celule, putându-se integra în ţesuturi diferite. „Deschizând orizontul posibilului prin *de-a fi să...*, ciobanul se plasează într-o altă experienţă a lumii sale, în care frumuseţea peisajului ne apare ca fiind *stranie* (în sens freudian, de amestec între familiar şi nefamiliar)", susţine Claudiu Baciu şi concluzionează: „Păstorul s-a însurat, într-o nuntă cosmică..., experienţa imediată este resemnificată, este pusă în contextul mirific al nunţii cosmice" (*ibidem*, p. 184). Concluzia, cu adevărat surprinzătoare a acestei proiecţii de tip noician în „neantul structurant", este aceea că „viziunea nunţii cosmice a ciobanului se apropie de condiţia unui extaz, de potenţarea până la pragul halucinaţiei, a gândului care vede principiul ontic al metamorfozei ca nutrind chiar principiul ontic al formei (*op. cit.*, p. 186).

Pe cu totul alte planuri ideatice se plasează Gheorghiţă Geană (*Paradigme ale confruntării cu destinul: Oedip, Hamlet şi Păstorul mioritic),* ori Oana Vasilescu, care ne oferă *O lectură „necanonică" a Mioriţei*, stabilind o analogie între „cazul" ciobanului (paradigmatic pentru cultura occidentală, susţine autoarea) şi cel al lui Socrate, mergând chiar mai departe, până la identificarea budismului Zen, privit în acelaşi timp ca „o doctrină a salvării şi o *maieutică* socratică". Stabilind unele elemente de analogie recognoscibile între budismul Zen şi stoicismul senecan („dimpreună cu fundalul său maieutic socratic"), Oana Vasilescu identifică, cu „o oarecare adecvare hermeneutică", o relaţie cu problema morţii a protagonistului baladei *Mioriţa,* constatând cu uimire că ciobanul nostru nu e vreun stoic, ori vreun budist fervent, ci doar un „creştin autentic, eventual un credincios al lui Zamolxis", care îşi asumă „atitudinea specifică a poporului român în problema morţii" (*op. cit.*, p. 172).

Cu regretul că spaţiul nu ne permite o analiză adecvată a tuturor opiniilor cuprinse în lucrare (studii substanţiale mai adaugă şi Titus Lateş, Mihai Popa, Marius Augustin Draghici, Ştefan-Domnic Georgescu, alături de „veteranii" Nicolae Georgescu, Ion Filipciuc, ori Viorel Cernica), vom semnala şi fundamentalele luări de poziţie ale acad. Alexandru Boboc (*Mioriţa şi „lumea mioritică" în perspectiva filosofiei culturii*), un studiu care pune accent pe caracterul de *operă deschisă* al baladei, conducând spre ideea că respectiva capodoperă „aduce în paralel un complex valoric inegalabil de adâncime ideatică şi frumuseţe poetică" (p. 41), şi, cu precădere, cel al acad. Alexandru Surdu (*Semnificaţia pentadică a morţii în Mioriţa*), o „aplicaţie" a metodei de studiu propusă în *Pentamorfoza artei* (Ed. Academiei, 1993), parte componentă a *Filosofiei pentadice* (Ed. Academiei, 3 vol., 2007), un model de lucru care propune analiza operei de artă după o dialectică *pentadică,* având ca punct de plecare pentada pitagoreică. Aceasta, pentru că, susţine profesorul Al. Surdu, „mecanismul de îmbinare a pentamerilor (...) l-am găsit bine ilustrat în *Legenda Mănăstirii Argeş,* dar nu şi în *Mioriţa,* căci aici confruntarea forţelor opuse nu are loc şi, ca atare, nu se produce o desfăşurare a evenimentelor, ci doar *presupunerea* (s.a.) unei eventuale finalităţi funebre, bine marcată prin versul *Şi de-o fi să mor...*" (*op. cit.,* p. 13). În consecinţă, mecanismul dialectico-speculativ generat de context, respectiv, opoziţia dintre real şi imaginar, conduce spre două situaţii *ipotetice,* dar totuşi congruente, cu o singură excepţie, cea a mamei care nu poate fi amăgită. Din bogata demonstraţie reţinem doar *teza nr. 4,* şi anume că „semnificaţia cosmică a nunţii împărăteşti pare fără limite. Mireasa este a întregului univers. (...) Elevaţia poeziei marchează punctul culminant, fiind un fel de *oglindă a fericirii* (s.n.)..., o „nuntă în cer", asemeni logodnei de Dragobete... (*op. cit.,* p. 17).

Ca o concluzie finală, discuţia despre *Mioriţa* este departe de a fi epuizată, recenta carte fiind doar un îndemn la continuarea demersurilor. Şi, cine ştie dacă, la cel de-al doilea centenar al publicării, vom avea nu doar corpul de texte, ci şi exegeza completă a capodoperei.

Semn(al) - aniversar - de carte

Luna aceasta, doi mari seniori ai culturii române îşi serbează ziua de naştere: scriitorul total Radu Cârneci (n. 14 februarie 1928, Valea lui Lal-Vrancea) şi acad. Vasile Tonoiu, filosof, profesor, scriitor (n. 3 februarie 1941, în Corbeni-Argeş). Poemele care urmează (primele două, *sonete albe*) sunt reluate din *Scrisorile către Dorador/Lettres à Dorador* (am folosit aici ediţia româno-franceză publicată în 2010 la Editura Poètes à vos plumes, Paris, în traducerea Paulei Romanescu), respectv (al treilea), din *Numai clipele ucid* (Editura SemnE, Bucureşti, 2014), prilej pentru a le ura din inimă LA MULŢI ŞI BUNI ANI celor doi prieteni ai revistei.

Rugă

Numai această iubire! şi toamna
poate veni... O, ce oboseală aurie!
Acum, către Parce, ca Hölderlin mă tângui:
sosiţi-mi, zile de vară, chipul său!

(Iată-mă, deci, la mijlocul zodiei:
ca un zeu dăruindu-mă:
câmpii dansează munţii înfloresc
dar în minte un geamăt sub cântec)

Numai această iubire, rogu-vă
îngăduiţi sufletului să ardă: aurindu-se
drumul meu se sfârşeşte, o, Parce, binecuvântaţi-mă!

Pentru aceasta, încununaţi-mi-o, regină
peste oboseala de timp, şi cântecul său frumuseţe
din durere-i! Numai această iubire, şi apoi...

Începutul de taină

Arborele torturat de miresme
niciodată nu-l voi uita. Începutul de taină.
Sus, astrele în crugul etern lunecând –
timpul tău aştepta, o, Dorador!

(Floarea-bărbat – floarea-femeie, unică zbatere
peste noi apleca închipuirile sale. Oraşul
se făcu bun primindu-ne între
zidurile sale. Fără de somn clipele)

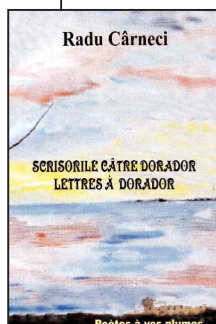
Zeu peste îndoielile tale, coroană purtam
şi, înfrunzind, sufletul meu trecu în arbore:
atunci cuvintele răcoare efluviind...

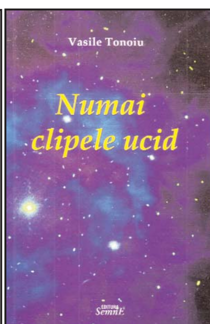
Chinuiţi de frumos! La începutul de timp
îndemnându-ne către piscul de jertfă;
înfloream! Tu, topindu-te tainei...

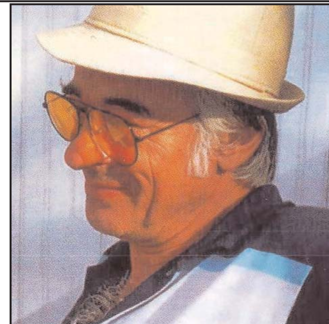
Cum de-a putut Ea să moară?

Fără de leac rănite
braţele mele mi-s.
Ele-au rămas, în mine,
până deunăzi,
cioturi întinse
în care se vindecaseră
şi fierăstrăul
şi mângâierea
şi dorinţa şi resemnarea
şi reculegerea-n sine
şi bucuria întinsă altor braţe.
Ce ştiu braţele din născare
e să îmbrăţişeze.
Ea s-a sustras,
şi de-aia-s rănite braţele mele;
în fel şi chip a făcut-o:
ba de-a dreptul cu mâinile ei
subit vânjoase şi dârze
– rană de stâncă –,
ba prin fente dibace
deghizate-n hârjoană,
în joacă – de-a v-aţi ascunselea,
aşa-i zicea –
la care eu cu-adevărat
nici nu participam:
ea singură se ascundea
de ea în ea
în tot ce născocea
mintea ei
şi pe loc se-ntrupa
– rană de urzică râzând,
patină înfiptă în umbră,
împleticire rezolvată-n tornadă,
nadă sumbră sieşi pusă
ştie ea unde şi când –,
ba o făcea pretextând
că-i târziu, hai fii cuminte
m-aşteaptă acasă
la masă...
– rană de minciuni şi prudenţe
care nu murea toată
în braţele mele descurajate
să o-mbrăţişeze,
căci le lăsa mereu
un şovăielnic mâine.

Apoi, cum ni se-ntâmplă,
Viaţa ne-a despărţit.
Diferite ne-au fost
Calea şi Adevărul.
Ea altuia,
mai cumsecade poate,
mai bogat, mai vesel,
mai plăcut alor ei,
cine ştie, s-a dat,
hărăzită prăsirii şi tihnei,
cu copii şi nepoţi
împlinită. Ce mai,
tacâm complet...
Eu, voit exilat
în vreo Legiune străină
şi apoi textier şi dresor
la un circ ambulant.

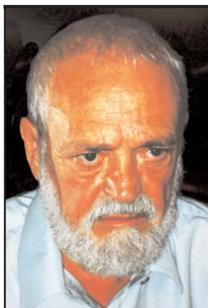

Braţele-mi sunt rănite *fără leac*
de când am aflat că Ea a murit.
De-atunci
statuile ce suie fără braţe
tăcerea în piatră şi-o întorc
vin să viseze-n mine
o gură de grai,
şi eu le-mbrăţişez
cu cioturile-acele
fără ca ele
să se împotrivească.
Şi mă trezesc atunci,
numai atunci,
când visul dă-n cuvânt
pe care-l uit.
Voinţa şi neputinţa recuperării
mă smulg.
Cu braţele-fantomă
îndurerate
mă cuprind
în echivocul
îmbrăţişării-ntr-o doară
ca de glumă
care sugrumă.
Cum de-a putut Ea să moară?

Cărţi şi autori

Adevărul poeziei lui Vasile Militaru

Adrian Niculae RADU

Când vorbim despre Vasile Militaru, avem puţine date biografice. Ultima perioadă a vieţii i-a fost ostilă. Multe decenii a cunoscut aprecieri glorioase, iar în final a avut parte de o înfrângere totală, nemeritată.

Spicuind din prefaţa semnată de Tudor Nedelcea la volumul, apărut postum, *Poemele Nemuririi,* Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1995, aflăm: *Sentinţa Nr. 390 din 20 iunie 1959 a Tribunalului Militar din Craiova condamnă pe inculpatul Militaru Vasile la… 42 de ani de detenţie şi confiscarea totală a averii personale, pentru crima de uneltire contra ordinei sociale şi delictul de deţinere de publicaţii interzise!* Poetul avea atunci 74 de ani. Dacă nu murea după 18 ani de la pronunţarea sentinţei, ar fi ieşit din închisoare în anul 2001, la venerabila vârstă de 116 ani. De atunci ar fi urmat să-şi trăiască tot restul vieţii reeducat în disciplină nouă, comunistă.

Nu putem aprecia că a fost un poet „vioara întâi" şi nici să arătăm aici ce înseamnă martir, căci două generaţii am trăit cu toţii – în diferite forme – teroarea regimului comunist. Dorim doar să punem în lumină adevăratul om Vasile Militaru, prin poezia sa, corectând în primul rând neavenita apreciere a lui George Călinescu, care nu vedea în el decât „autorul unor fabule triviale… de un succes extraordinar" (*Istoria Literaturii Române,* Ed. Minerva, Bucureşti, 1986, p. 937).

Fiu de plugar, născut în anul 1885 în comuna Dobreni din judeţul Ilfov, încă de mic atras de mirajul Bucureştiului, ca fiii de ţărani din romanele de mai târziu ale lui Marin Preda. Avea 9 ani şi apucase să termine-n satul lui doar două clase primare. Debutează cu versuri în revista *Literatură şi Artă Română.* Este remarcat repede de oameni de elită din cultura timpului, ca Barbu Delavrancea, Alexandru Vlahuţă şi Duiliu Zamfirecu. Acesta din urmă a notat că-i mândru de descoperirea noului talent şi şi-a propus să-l ajute pe drumul afirmării. Devine repede cunoscut printr-o serie de fabule publicate în revistele *Universul, Drum Nou* şi *Porunca Vremii.* Scrie mult, abordând o tematică largă, dominată de patriotism, de cugetare filosofico-religioasă şi de condamnare a deprinderilor inumane. Abordează o sumedenie de subiecte care au fost, încă mai sunt şi vor rămâne mereu repere importante pe parcursul vieţii.

Între 1918-1944 îi apar, găzduite în diferite publicaţii din capitală, în afară de articole şi versuri, nu mai puţin de 20 de volume distincte, dintre care unele vor fi reeditate la diferite intervale. În timpul războiului publică un volum de versuri patriotice semnat *Radu Bardă*, care conţinea şi poezii antisemite. În perioada interbelică devine unul dintre cei mai populari şi îndrăgiţi oameni ai scrisului din ţară. Se spune că nu exista om care ştie să citească fără să aibă-n casă, pe etajeră, o carte de-a lui Vasile Militaru.

În vasta sa activitate literară nu şi-a clădit o eşafodare prin polemici despre crezul său artistic. Nu-şi făureşte stilistica din pariuri prinse cu alţi pătimiţi ai condeiului, cum se defineşte, încet, dar sigur, simbolismul lui Ion Minulescu din tangenţa cu opinia-n temă a lui Topîrceanu – ori cum au fost disputele dintre Sadoveanu şi Henric Sanelievici despre semnificaţia baladei *Mioriţa,* polemică ce ne-a adus ca argument în biblioteci romanul *Baltagul* – giuvaer al literaturii române. Întreaga operă a lui Vasile Militaru e, prin excelenţă, originală şi doar a lui. Foloseşte un verb uşor accesibil, limpede, aşezat cu o măiestrie rar întâlnită în idei mature. Formularea, uneori special facilă, cucereşte prin logica unui umanism profund, plin de-o înţelepciune specifică strămoşilor noştri. Chiar şi-n fabule, unde încearcă să-l mărginească pe nedrept George Călinescu, sesizăm nuanţa unei stilistici cu entitate bine definită şi plină de coloratură, care atestă un talent de neconfundat. Marele critic nu poate ocoli câteva citate:

Saxofonul la o stână, dus de-al soartei sale val,
S-a fost întâlnit odată, faţă-n faţă c-un caval…

Ori:

În pădurea lor odată, la un bal
În „Carnaval"
Bal cu tombolă bogată,
Dat pentru ajutorarea puilor orfani de tată,
S-a-ntâlnit o făzăniţă c-o pupăză democrată!

Priza la lecturare este imediată şi toată atenţia, încântată, e dirijată spre tâlcul final. Deşi îşi face intrarea şi rămâne în memoria românilor mai mult prin fabule, ele reprezintă doar o mică parte din tot ce a scris. Aproape întreaga sa operă e scrisă în versuri, cu izul nostalgic al unei morale filosofice, de părintească sfătoşenie, aşa cum a deprins să cugete când era copil la şezătorile din lumea satului.

Dacă stâlp ce ţine casa este tatăl, luaţi seama:
Pentru cine vede bine, coperişul este mama!

Sau întâlnim, asociate la creştinism, părţi din metempsihoza gândirii brahmane:

După moarte, nesfârşită, te va cere iarăşi viaţa.
Cum, după ce adormi noaptea, deschizi ochii dimineaţa.
Iar în viaţa viitoare vei avea sau nu dureri,
După binele sau răul săvârşit în viaţă ieri!

Plină de atmosferă creştină, uneori poezia sa îşi propune să ne atragă atenţia la noile spaţii ale durerii cauzate de abaterile amare de la ordinea firească a Genezei. Autorul e conştient că, mai mult ca oricând, în prima jumătate a secolului XX, oamenii îşi consumau existenţa terestră machiavelic. Niciodată dictonul *Scopul scuză mijloacele* nu s-a identificat mai bine cu verbul *a supravieţui!* Abruptele răsturnări politico-sociale au creat o seamă de tulburări care tulburau adânc. Tot insul se zbătea chemat de *a fi,* îşi punea problema sensului existenţei şi aştepta revelaţii. În acest context, speranţa în Dreptatea Divină apărea ca nevoia pâinii cea de toate zilele pe masa omului sărac. Căutând să identifice răul, revelaţia lui Vasile Militaru este profundă, ca răsturnarea într-o lumină lucidă, unde adevărul apare limpede, în tot firescul său:

Pentru niciun bun din lume, deci măcar nici pentru oi,
Lupii – lupii! – niciodată între ei nu fac război.
Deci, cu mierea fericirii, doritori să-şi umple stupii,
Oamenii făcând războaie sunt mai răi decât sunt lupii!

Sau:

Toţi cei josnici şi cu şerpii au asemănări adânci:
Atât unii cât şi alţii se târăsc mereu pe brânci.
Iar când stai să le faci bine, singur te-ai închis în cuşcă,
Fiindcă şarpele e şarpe! Dacă-l bagi în sân, te muşcă!

Omul trebuie înţeles ca ultima şi cea mai frumoasă creaţie a lui Dumnezeu. Dar gândirea lui Vasile Militaru nu este cea a creştinului smerit care ia cunoştinţă de cele sfinte doar la slujbele duminicale. Pentru poet, a fi drept nu-i o virtute. Dreptatea şi binele sunt privite ca un firesc al firii, care trebuie să existe mereu în noi. Răutatea e o abatere nefirească şi stârneşte nedumerire. Cităm din volumul *Vorbe cu tâlc:*

Câinelui ce-mi stă-n ogradă îi arunc de azi pe mâine,
Pentru paza lui cinstită, câte-un colţ uscat de pâine.
Şi de câte ori mă vede prin ogradă sau în prag,
Câinele, cu-a lui privire, îmi arată-atâta drag,
Încât grai de om să aibă, şi iubirea lui fierbinte,
Mai duios nu ar fi-n stare să mi-o spună prin cuvinte.
Un argat ţinut din milă şi sătul numai de bine,
Cu nespusă vrăjmăşie caută mereu la mine.
Şi din două animale căror astfel le dau pâine,
Mă întreb în toată clipa, care-i om şi care-i câine.

Creionând tarele societăţii sau ale insului, poetul îndeamnă omul, prin întreaga sa operă, să-şi regăsească forma nativă a spiritului, aşa cum i-a fost dăruit de Dumnezeu:

Spunem cui pe cui se scoate. *Dar, din omeneasca fire,*
Ura n-o stârpim prin ură, o stârpim doar prin iubire.
Asta frate ţi-o spun ţie, şi tu altora s-o spui.
Când e vorba despre ură, nu se scoate cui pe cui.

Iar în alt catren notează:

Poţi regăsi când ai pierdut: un ac în aria cu grâu,
Un cal sălbatic în pustiuri, un peştişor scăpat în râu,
Un corb în noapte când pe cer nu ard nici stelele, nici luna,
Dar cinstea ta când ai pierdut, pierdută-i pentru totdeauna!

În gândirea lui Vasile Militaru credinţa purifică orice urmă de îndoială şi oferă, în schimb, încredere şi optimism. Religia are explicaţii pentru orice fenomen. Spre exemplu, contrar părerii gânditorului Petre Ţuţea, care susţinea că rugăciunea aparţine doar oamenilor, Vasile Militaru e convins că toate fiinţele vii, de vreme ce sunt creaţiile lui Dumnezeu, îşi au forma lor de rugăciune. Cităm din poezia *La rugăciune tot Pământul:*

Un suflet care nu se roagă lui Dumnezeu nicicând,
Nu poate fi decât acela al unui animal de rând.
Şi cine ştie dacă însuşi asemeni animal ce tace,
În chiar tăcerea lui sub soare, aprinse rugăciuni nu face…
Ia seama la rumegătoare, în ale vieţii tale zile.
Tu, omule, mereu ia seama, la boi, la oi şi la cămile,
La capre şi la iezi asemeni, la mieii toţi dup-a lor cină:
Nu par că-n rugăciuni adânci, sub cer, lui Dumnezeu se-nchină?
Când toate-n ochii lor adună o albă-străvezie ceaţă,
Privind de dincolo de lucruri şi parcă-n dincolo de viaţă.

Capacitatea gândirii şi a visării la Vasile Militaru emoţionează şi prin adânca nevoie de a cerceta tainele întregului univers. În poezia *Colind prin stele,* fără să egaleze geniul lui Eminescu, atinge totuşi sfera meditaţiei sale din *Luceafărul* sau din *Scrisoarea I:*

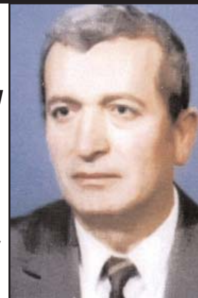
Când somnul pe-ale mele pleoape aşterne tainic lespezi grele,
Cu ochi nesăţios eu caut să sorb în ei ce văd sub stele…
Colind prin nesfârşiri albastre şi pretutindeni am în faţă
Planete noi, nemaivăzute, pe roţi de sori şi roţi de ceaţă.
Şi toate se-nvârtesc într-una, fără o clipă de repaus,
Urmându-şi drumul de milenii şi fără abatere din haos.
Asupra lor îşi poartă ochiul un Ins, dar nu se vede cine.

Şi totuşi cineva le mişcă, şi totuşi cineva le ţine…
Gigantice – şi fiecare, plutind, îşi are astfel chipul,
Şi-atât de multe sunt la număr, pe cât în mări nu-i tot nisipul.
Asemeni unor stropi de apă, ce toţi dintr-o cascadă curg,
Un Demiurg le-aruncă-n spaţiu şi toate ard sub Demiurg.

→

Sensibilitate și dăruire lirică

Ion C. ȘTEFAN

Citesc de mai mulți ani cărțile semnate de **Victoria Milescu,** una dintre cele mai active și talentate poete contemporane.

Ea este regăsită în reviste de cultură binecunoscute, prezență luminoasă în cenaclurile literare bucureștene, invitată în țară și în străinătate la diferite simpozioane literare și lansări de cărți. O întâlnești pretutindeni cu același zâmbet blând și parcă îndatoritor, sugerându-ți că se bucură de prietenia ta: „Am crezut că suntem prieteni/ am crezut chiar că ne iubim/ cu o iubire desăvârșită/ am crezut că putem să ne destăinuim fără sfială/ slăbiciunile ce ne apropie/ și ne fac mai buni de nimic sau de orice” (*Am crezut,* p. 62).

Victoria Milescu este o poetă dintre cele mai admirate în peisajul cultural românesc, autoare a numeroase volume de versuri, dintre care amintim: *Slefuitorul de lacrimi, Izbânda furată, Zâmbet de tigru, Ecoul clipei, Dreptatea învingătorului, Cenușa verii, Cununa de aur* și altele, tipărite la edituri diferite: Cartea Românească, Fiat lux, Eminescu, Anamarol, Criterion, Tipo Moldova; tradusă în engleză, franceză, maghiară, albaneză, georgiană; cuprinsă în antologii literare, culegeri tematice, încât am putea afirma că a devenit o figură culturală centrală, solicitată, ca o culoare într-un tablou de Nicolae Grigorescu, ori, mai bine zis, ca un zbor de pescăruș, într-o zi senină de vară, între cele două oglinzi azurii – a cerului și a mării.

După cum afirmă eminescologul Nicolae Georgescu, în cuvântul înainte la recentul ei volum *Deriva sentimentelor* (Editura Betta, București, 2016), inspirat intitulat: „Poezia ca pătrundere în cauză”, „Poezia este, pentru Victoria Milescu, o stare de grație, de imponderabilitate – în segmentul dintre limitele vieții-ca-zăbavă-între-margini-mișcătoare” (p. 5), adevăr confirmat cu sinceritate și de autoare: „Poeții nu se nasc oriunde, oricând/ nu-i recunoști ușor, nici repede/ seamănă oarecum cu noi/ dar ochii lor văd mereu altceva/ glasul lor sună altundeva/ ei râd și cântă și privesc moartea în ochi/ beau cu ea o cafea, un șprit/ zilnic fac o tură dincolo de orizont” (*Ploile sunt lacrimile poeților,* p. 18).

Tabloul biobibliografic de prezentare generală, de la finalul volumului ocupă vreo opt pagini. Vă recomand să-l citiți chiar înainte de a-i parcurge cartea, fiindcă autoarea se autodefinește prin cuvintele de apreciere ale celorlalți: critici literari, confrați și oameni de cultură, ca o scriitoare aflată în derivă, dăruindu-se cititorilor săi cu risipă de lumină și sensibilitate, în aceste poezii moderne, existențiale, de-o profundă expresivitate. „Legea care domină în mesajul poeziei Victoriei Milescu este cea a dorinței de a schimba cursul nefiresc al lumii, de reîntoarcere la esența bucuriei, a dragostei” (Ioan Țepelea, *Unu*, 3-4, 2001, Oradea). Parcă într-un ecou peste timp și spațiu, poeta se autodefinește: „Voi trece pe lângă trupul meu/ risipit în iarba înaltă spunând/ Doamne, mult ai muncit la mine/ numai tu știi când” (*Ea*, II, p. 27).

Recunosc însă că eu, dintr-o prea mare curiozitate de-a merge la izvoarele prime, am procedat invers: am bătut direct la inima sensibilă și neliniștită a poetei, rugând-o să ni se dezvăluie în tainele ei de feminitate expresivă, călătorind printre cuvinte, într-un nesecat dor de sine, am căutat să străbat odată cu ea traseele unor gânduri înalte, parcă într-un zbor al îndepărtării de sine: „Bolnavă iar de dor, de frumusețe/ iar leacurile mă îmbolnăvesc mai mult/ bolnavă iar de tine, de tristețe/ și nu vreau să mă vindec, nici să mor” (*Cântec*, p. 139).

Prima impresie ne poartă într-o rememorare activă, readusă la parametrii prezentului, regăsindu-se parcă diferită, căutându-se ca o nevăzătoare, care nu și-a zărit niciodată frumusețea chipului într-o oglindă de cristal – și atunci, puțin derutată de minunea de a fi altfel decât se știa, adică o poetă unică, ea și-a dat seama că trebuie să se îndepărteze puțin de sine, pentru a se reciti în oglinda sufletului său, fermecată de frumusețea cuvintelor pe care le rostește și le scrie, atât de uimită în această trăire deplin dăruită frumosului.

În realitate, e neliniștită și chinuită până la lacrimi, care devin, pe neașteptate, o ploaie de rod pentru viitorii săi cititori: „Mă ridic din așternutul cald/ să scriu/ altă meserie nu știu, mamă/ altceva nu m-ai învățat/ zeii pe care i-am slujit/ și-au luat din mine cât au putut să ducă/ fiecare a vrut să fiu când bună, când rea/ când maiestuoasă, când umilă/ găsindu-mi ca vină a respira, a merge, a scrie” (*Locuind aici,* p. 102).

Cine este, de fapt, Victoria Milescu, această ființă suavă, înflorită pe ogorul înlăstărit al culturii universale? O armonie liniștitoare te întâmpină de pe fiecare filă a cărților sale! O sete de dragoste absolută, ca un zbor de luceafăr eminescian, care ar fi dorit să renunțe la nemoartea lui, pentru a avea parte de-o iubire cufundată în farmecul unui trup de pământeană: „Brusc îți iese în cale/ iubirea vieții tale/ o recunoști de departe, strigi/ dar ea se uită în altă parte/ grăbindu-se la rândul ei/ spre cineva, spre ceva nevăzut, amestecându-se în mulțime, topindu-se/ în forfota orașului” *(Grăbire*, p. 15).

Cu cât își dă seama că nu se poate ajunge la o astfel de trăire, decât prin sacrificiul de sine, Victoria Milescu se dăruiește total numai cuvintelor care o exprimă și o dezvăluie, o împacă până la amăgire. O sete de dragoste absolută, ca un traseu de Luceafăr spre Demiurg, ca să-i spună (ce i-ar putea spune Poeta, dacă ea însăși înțelege că dragostea nu-i este accesibilă decât prin poezie?) – să-i spună s-o mântuiască de acest chin al creației, pentru a-i da răgazul unei viețuiri liniștite, de ființă îndrăgostită de absolut.

O dragoste de viață nestăpânită, până la hotarele morții, ca șoaptele unui izvor subteran, dornic de-a ieși la lumina soarelui, pentru o strălucire care i se cuvine.

Nu ce simte, nici ce vrea să ne comunice la un moment dat, ci, mai ales, cum spune, contează cu prioritate.

Fiindcă Victoria Milescu este conștientă de unicitatea sa, atât ca trăire, cât și ca exprimare.

Iar această stare, atipică, parcă o obsedează, de aceea încearcă să-și liniștească atât emoțiile, cât și bătăile inimii, îndreptându-și zborul gândurilor spre o eternitate dorită: „descheiat la piept, la inimă/ strigă spre editorul postum: nu, nu mă tipări/ lasă-mă să fiu citit/ de pe buzele cerșetorilor de iluzii” (*Efemer și perpetuu,* p. 19).

Dar, neregăsindu-se întotdeauna în acest efort total, așa cum ar fi dorit să fie, ea se află într-o continuă, chinuitoare dăruire. Și chiar în acest zbor se dezvăluie toată frumusețea poeziilor sale.

În încheiere, reproduc o poezie în tema Crăciunului, *Noaptea sfântă,* definitorie pentru întreaga operă a lui Vasile Militaru. Am descoperit-o în anul 1988, în ziarul românesc *Lumea liberă* din New York. A fost pentru mine o revelație și am copiat-o în sute de exemplare ca s-o fac cunoscută oamenilor din diaspora românească.

Când pe cer văzut-au Magii stea nemaivăzută încă,
Strălucind pe-a omenirii de păcate noapte-adâncă,
Înțeles-au că e steaua unui Împărat ce vine,
Lumea toată să-l slujească și pe veci Lui să se-nchine.

Și-ncărcând pe-a lor cămile daruri scumpe, cum anume
Magii n-au mai dus niciunui împărat din larga lume,
Au pornit în căutarea celui care-avea să vină
Sufletele să le umple de cereasca Lui lumină!

Pe când însă împărații au palate aurite,
Împăratul omenirii se născu-ntr-un țarc de vite.
Și-naintea frunții celui care-avea să poarte spinii,
Mai întâi îngenuncheat-au mieii, boii și asinii.

Din câmpii trimiși de îngeri, ce veneau cântând de sus,
Au intrat apoi păstorii să se-nchine lui Iisus.
Și-n genunchi [??] cei trei Magi căzură-n urmă,
Ca să-nchipuiască astfel toată-a omenirii turmă.

Mieii, boii și asinii erau, astfel, însăși Firea.
În păstori – îngenunchiată – era toată omenirea.
Iar în Magi era știința, sau întreaga-nțelepciune
Ce venea cu umilință, lui Iisus a se supune!...

Aducând la noi iubirea, care nu cunoaște ură,
El venea să năruiască idolii cu mută ură;
Celor urgisiți în temniți să le fie soare-n prag;
Istoviților – odihnă; slăbănogilor – toiag;

Stâncă celor în vâltoare; reazem celor buni și blânzi;
Însetaților fântână; azimă, la cei flămânzi;
Deznădejdea să mângâie; lacrimile să usuce;
Când știa că, pentru toate, răstignit va fi pe cruce!...

Astfel, când veni din ceruri mila Lui fără măsură,
Pe pământ născu-mpotrivă-i cea mai ne-mpăcată ură.
Ură care-n veci nu iartă. Ură mai presus de fire,
Ce-a dospit mereu în inimi, pân' la crunta răstignire!

Iar de-atunci – deși milenii, anii lumii trec mereu –
Cei ce n-au sădit în suflet până azi pe Dumnezeu,
Duși de marea lor trufie – aur adunând comoară –
Pe Iisus Mântuitorul îl ucid a doua oară!...

Cărți și autori

Nicolae Dabija și roiul fluturilor

Maria VAIDA

Scriitorul Nicolae Dabija ne arată că istoria e ca un tăvălug care distruge vieți și destine, e un adevărat un maestru al vieților noastre, de la care nu putem învăța nimic, deoarece repetăm la infinit greșelile precedente. Sau, cum spunea Jean Jaurès: *Nu-i înveți pe alții ceea ce vrei, nu-i înveți ceea ce știi, îi înveți ceea ce ești.* (p. 28) Romanul *Tema pentru acasă* (Ed. pentru Literatură și Artă, Chișinău, 2015) e o istorie risipită într-un șir de capitole care împreună creează veridic tabloul unor vremuri întunecate. Academicianul Nicolae Dabija ne atenționează că istoria ne dă o temă pentru acasă în fiecare zi, dar nu totdeauna reușim să o facem, ba uneori o rezolvăm după câteva decenii. Frescă a vieții inumane din gulagurile rusești, cartea aduce în fața lectorilor o viziune realistă, profundă și temeinică. Cartea este un joc al vieții și al morții în deșertul de zăpadă, o alegorie tandră a iubirii unice și eterne dintre Maria și Mihai. Imaginea căutării ființei iubite în infernul de zăpadă, în locuri unde protagoniștii sunt privați de orice element al libertății, trăindu-și povestea de iubire într-o zi cât alții într-un an, este dantescă, iar rodul nuntirii dintre cei doi este Mircea, copilul protagoniștilor, el însuși simbol al speranței, iubirii, viitorului trăit în libertate – astfel, volumul devine o meditație asupra existenței și libertății.

Cartea lui Nicolae Dabija se ivește din adâncurile ființei sale fragile și delicate, implicit pune întrebări și primește răspunsuri, mai mult sau mai puțin perceptibile, creează o galerie de personaje, majoritatea din lumea pestriță a închisorilor, călăi și brute, ființe fragile care nu rezistă regimului concentraționar, o faună a lumii infracționale amestecată în devălmășie cu lumea intelectualilor de valoare, cu lingviști care dețin secretul limbilor moarte, cu sacerdoți care mereu dau un recital biblic pentru a-și păstra puterea și luciditatea minții. Căzând din vârful unei stânci, autorul a văzut această carte în fracțiuni de secundă, apoi, pe măsură ce trecea timpul, cartea i se releva, filă cu filă, ca și cum niște personaje necunoscute și-ar fi povestit viața în evenimente petrecute înaintea nașterii autorului...

Prin volumul *Tema pentru acasă*, Nicolae Dabija se înscrie în linia marilor povestitori ai literaturii române: Neculce, Cantemir, Creangă, Sadoveanu. Eminesciană în fond, tema romanului readuce în mintea lectorilor imaginea lui Toma Nour prin ghețurile siberiene, așa cum Mihai Ulmu evadează din închisoare, încercând să-și împlinească iubirea alături de Maria Răzeșu, care-l caută după arestare, asemeni unei Poesis, simbol al iubirii, artei, patriei.

Bazată pe tehnica pluriperspectivismului și a introspecției, cartea devine originală și faptele relatate credibile, verosimile. Ivită din ființa românească a poetului și eseistului Nicolae Dabija, cartea vorbește explicit despre libertatea și supraviețuirea ramurii basarabene a neamului românesc în contextul unei istorii nedrepte. Din acest punct de vedere, romanul lui Nicolae Dabija este un document testimonial, mărturisind pentru viitorime drama intelectualității române din toate timpurile, pentru că, așa cum spune cronicarul, oamenii sunt sub vremuri, iar acestea sunt potrivnice adesea. Fascinanta Siberie este un topos ideal pentru marile descoperiri, dar și un spațiu concentraționar punitiv pentru oamenii cinstiți, care nu au încetat să se opună comunismului în tot ce avea el mai malefic pentru umanitate. Concizia unor stop-cadre se îmbină cu tehnica detaliului, conferind aspectul verosimil al acțiunii, narativitatea rezumativă completează perspectivele multiple ale romanului.

Privită din perspectiva tinerilor de azi, cartea pare desprinsă din romanele lui Dostoievski, prin suferința eroilor, prin forța lor morală, prin lupta lor pentru iubire, căci despre iubire este vorba, o iubire care rupe toate lanțurile opresiunii, care triumfă mereu, care duce ființa dragă până la capătul lumii, după cum ne-o demonstrează Maria, cea îndrăgostită de Mihai Ulmu. Originalitatea narativă se îmbină cu expresivitatea regală, cu realismul exotic, dar și cu poetica ideatică ori textuală. Tema romanului răspunde unor întrebări fundamentale pe care protagoniștii și le pun: cine suntem, de unde venim, ce rol avem, ce este dincolo, ce căutăm în acest loc? Prinși în plasa acestor interogații existențiale, eroii vor să iasă din grota primitivismului comunist, care formează fundalul acțiunii romanului, a cărui narațiune este polifonică și voit autobiografică: unii dintre noi au câte o rudă mai apropiată ori mai îndepărtată ale cărei oseminte zac în nesfârșita Siberie, știute doar de bunul Dumnezeu, iar eu îmi amintesc de unchiul Niculaie, fratele bunicului meu, pomenit doar în sărindarele duse la biserică de măicuța mea, dar uitat de istorie. În roman este prezentă meditația creștină, iar rugăciunea este o formă de evadare mentală din spațiul concentraționar (așa cum întâlnim la Nicolae Steinhardt, la Vasile Voiculescu sau Radu Gyr) al Gulagului și atrocităților sale, o legătură care stabilește puntea dintre două lumi: *intra* și *extra muros*, dar și dintre om și Dumnezeu, prin personajul simbolic Iuiun, vorbitor de limbă iugrină, pe care i-o împărtășește lui Mihai, ca să nu se piardă.

Unică și originală, cartea va dăinui peste timp, aducând mărturie despre dramele și tragediile umane din Gulag și constituind un apel pentru pace, împotriva dictaturilor de orice fel; este o meditație *asupra destinului individual, care nu se poate împlini decât împreună cu destinul celuilalt.* (Dan Mănucă); *o nouă treaptă de evoluție spirituală pe care a atins-o omenirea prin suferințele crunte și generalizate ce le-a îndurat* (Corin Bianu); *o construcție contrapunctică de anvergură simfonică, debutând într-un concret efemer, chiar dacă poetic* (*Și era miercuri și ploua*) *și încheindu-se militant-misionar* (Gheorghe Păun). Întrebarea stăruitoare, incitantă și tulburătoare rămâne în mintea lectorului: A fi om – o artă sau un destin? Nu știu cum se poate rosti mulțumirea noastră către autor pentru acest roman al sacrificiului, un roman total, cu străluciri diamantine, dar acolo sus, Dumnezeu știe...

Un istoric literar de azi despre un genial precursor

Ion DODU BĂLAN

Munca talentatului critic și istoric literar Aureliu Goci pentru elaborarea lucrării *Mircea Eliade – spațiul ancestral și tipologia urbană* (Editura Zodia Fecioarei, Pitești, 2016) a fost, neîndoios, dificilă și cutezătoare, întrucât despre marele scriitor și nuvelist – *În curte la Dionis, La țigănci,* precum și autor al romanelor *Izabel și apele diavolului, Maitreyi, Noaptea de sânziene* și altele – dar și despre același ilustru istoric al religiilor care a scris *Istoria religiilor și credințelor religioase, Aspecte ale mitului, Comentarii la legenda meșterului Manole,* s-a scris relativ puțin în România, atât în epoca comunistă cât și după aceea, de fapt, din același motiv politic, fără legătură cu opera literară.

Cu toate acestea, despre impunătoarea personalitate eliadescă s-a scris mult și competent în mai toate țările lumii. S-au elaborat cuprinzătoare eseuri, monografii și teze de doctorat la mari universități. De aceea, te întrebi ce se mai putea aduce nou cu privire la opera respectatului scriitor român. Lectura lucrării lui Aureliu Goci ne dă răspunsul. E nouă, mai întâi, viziunea sa românească modernă, analiza mai aplicată a creației privitoare la teme de la noi, precum și asupra românismului scriitorului cu valoare universală.

Capitolele „Câteva rădăcini românești ale lui Mircea Eliade”, cu referiri la *Autobiografie, Jurnal* și *Memorii,* precum și a altor astfel de forme de confesiune, pun în evidență concluzia că pentru Mircea Eliade cultura românească a constituit dominanta formativă a conștiinței lui. Aceasta se dezvăluie și în capitolele „Conștiința românească a spațiului identitar” sau „Filosofia teritorialității sufletești” în care Aureliu Goci susține, cu argumente convingătoare, teoria spațiului-matrice și a timpului flexibil, teorie în care gândirea mitică a lui Eliade se asociază cu creația lui Brâncuși, cel care a încifrat în operele sale câteva idei, credințe și mituri esențiale, la fel ca și marele istoric al religiilor.

Contribuții originale aduce Aureliu Goci prezentând, foarte doct, relațiile cu realitatea bucureșteană, precum în capitolul „Cetatea lui Bucur – de la Nicolae Filimon la Mircea Eliade”, în care precizează că „Mircea Eliade a fost unul dintre marii îndrăgostiți de Marele Târg misterios și balcanic, nu s-a dezis niciodată de sentimentele sale față de acest oraș, ba chiar l-a ridicat la rang de scenariu pentru multe din scrierile sale și i-a făcut cunoscute în lumea întreagă unele cartiere (cazul Mântuleasa), cu parfumul lor de început de secol XX”.

Eseul lui Aureliu Goci relevă convingător specificul lumii românești, așa cum rezultă din scrierile *Pe strada Mântuleasa, În curte la Dionis, Noaptea de sânziene* sau *La țigănci,* sau altele, mult mai puțin vizibile, cu ecouri din folclorul nostru analizat cu strălucire în comentariile la *Legenda meșterului Manole.* Sunt unele accente, noutăți pe care niciun cercetător străin, oricât de avizat, nu le-ar fi putut sesiza și ne referim la cele din „Meditația temporală și bucureștinismul universului interior”, „Cioran și Eliade”, „Doi maeștri filosofi și comilitoni: Petre Țuțea și Mircea Eliade”, „În umbra marelui Socrate (Mircea Eliade despre Nae Ionescu)”.

Astfel de teme se întâlnesc rar și timid în exegezele apărute în alte țări despre Eliade, în care se ignoră adesea, din motive obiective, referirile la perioada formării personalității eliadești, pe care Aureliu Goci o analizează în evoluția ei pe orizontală, de la *poietica autenticității* jurnalului, la *tehnica balzaciană, ficțională,* a lumilor care la un moment dat ies din cotidian și se revarsă în fantastic.

Autor al mai multor studii de critică și istorie literară, a câtorva eseuri de estetică și al unor monografii de referință, Aureliu Goci își dă măsura talentului, seriozității și competenței sale în domeniul cercetării științifice, oferind culturii naționale și publicului cititor o lucrare originală, bine scrisă și judicios gândită, care contribuie la cunoașterea uneia dintre personalitățile creatoare ale culturii române și universale.

Măria noastră cea măiastră

Paula ROMANESCU

Era fără de pereche. […] Venea de foarte de departe, din adânc de timp, din sufletul românesc. Era început și sfârșit de cânt. (Gaby Michailescu)

S-a născut printre flori și verze în Livada cu Duzi din Dealul Piscului, nu departe de Parcul Carol din Cetatea lui Bucur. Era anul 1913.

După o zi-lumină de muncă, tatăl său, Ion Coandă Tănase, florar și legumicultor, spre a-și trage sufletul lângă cea mai frumoasă floare apărută în livada care-i era suflet, își lua pe genunchi copila, bălăioara aceea cu ochi mari și verzi care purta numele Maria și care începuse, chiar înainte de a vorbi în propoziții închegate, să deprindă cântul ascultând melodiile îngânate de lucrătorii pământului din lumea aceea familiară ei:

Frunză verde, frunză galbenă,
Tu mă poartă, tu mă leagănă…

Și frunza cea din viersul românesc a tot purtat-o cu fiecare primăvară când prin seve „adâncul își trimite-n ’nalt fiorul” și-n tot ce-i viu parcă se simte „dorul pământului de-a fi mai lângă cer…”, cu fiecare toamnă când frunzele învață să zboare căzând, cu fiece dor, cu fiecare of al omului, muritorul acela care știe măcar să cânte din frunză dacă de moarte n-are cum scăpa.

Și *era frumoasă* Măria *ca-n povești* și tot ca-n povești talentată la cânt cât n-aveau să fie câtu-i hăul alte codane care-și îngânau fiorul dintâi al dragostei prin universul acela din Livada cu Duzi care nu promitea încă să ajungă umbră…

Au trecut anii copilăriei și, în adolescentă, providențialul folclorist Harry Brauner a auzit-o cântând, iar astfel Maria Tănase (căci despre ea e vorba!) a înregistrat primul ei disc, *Nuntă țărănească,* și primul ei succes de public.

Alt Tănase – Constantin – a adus-o în trupa lui de varietăți de la „Cărăbuș”, dar cum maestrul revistei din perioada interbelică socotise că „doi Tănase pe aceeași scenă era cam mult”, i-a schimbat Mariei numele de familie, ba a umblat chiar și la prenumele ei, de nu mai aducea acesta deloc cu… frunza verde de acasă.

Dar n-am să vă povestesc acum întreaga traiectorie a celei mai profunde voci din cântecul popular românesc.

Despre recunoașterea ei internațională aș vrea să amintesc.

După ce Casa de Discuri Columbia a trimis-o la Viena pentru înregistrări, Mironel Soarec (acompaniatorul lui George Enescu) și Jacques Thibaud au urmat-o pe toate drumurile care duceau spre oameni din Moldova, Muntenia și Transilvania, oameni cărora ea le aducea mai aproape de suflet cântecul românesc, convinsă în marea sa generozitate că „Nu avem cu adevărat decât ceea ce dăruim celorlalți”.

Când a ajuns la Londra, ar fi vrut să ia lecții de canto de la un universitar muzician care, după ce a ascultat-o cântând, a înțeles că A-Toate-Creatorul o înzestrase cu toate darurile interpretative și că el n-ar fi mai avut ce s-o învețe (decât numai dacă și-ar fi propus să strice creația Lui!).

Un „rege” al aluminiului, pre numele lui Ben Smith, s-a topit de tot în fața talentului Măriei noastre, fiind gata să-i pună la picioare toate marile scene ale lumii (cât îl ținea aluminiul lui!), cu infima clauză de a-i fi primită și inima…

Maria avea o inimă. Ce avea să facă ea cu două, cea de împrumut sunând strident a aluminiu!...

Arevenit acasă, la izvoarele dorului, de unde pleca din când în când prin lumea largă: la New York (ca să afle și Roosvelt cât de bine alcătuită anatomic este lelița cu catrința… dar și Costache Hobițeanul să vadă ce coloană fără de sfârșit poate cântecul ei să înalțe spre cerul sub care fâlfâie drapelul cel cu cincizeci de stele!), la Ankara, la Istanbul (ca să învețe și turcaleții cum se leagănă maneaua când sufletul tremură ca vergeaua de doruri dulci-amare precum aburii cafelei împletiți cu fumul de narghilea… ar fi plătit-o-n mahmudea să stea la ei prin cel Bosfor și să le cânte din… folclor!), la Paris (ca să știe și franțuzul ce blestem îl paște pe „celui qui trahit l’amour” și *să se cutremure ca plopii când ramuri bat în geam…*).

La toate propunerile, Măria avea un singur răspuns agrementat cu un surâs irezistibil: Ba!

În 1944, postul ABC Paris o aștepta pentru o serie de spectacole care urmau să fie înregistrate. Au așteptat-o degeaba. Era război prin lumea care-și spunea *monde* și Mondialul acela încă mai avea de făcut victime.

Casa de Discuri Pathé Marconi a fost norocoasă: i-a înregistrat în 1958 patru cântece în traducerea Sandei Sachelarie (cumnata ei): *Cine iubește și lasă* (*Celui qui trahit l’amour* sau *Malédiction d’amour*); *Uhăi bade* (*Danse montagnarde*); *Iac-așa!* (*Tiens, tiens, tiens!*); *Doina din Gorj* (*Doina*).

Vocea ei a cucerit simandicosul Occident.

Au fost unii critici care au comparat-o cu Edith Piaf.

Eroare!

„Vrăbiuța” aceea genială ieșise din trotuarele Parisului. N-avea rădăcini adânci, dar știa să zboare dincolo de cenușiul lumii, în plină lumină, preschimbând tristețea unor *filles de joie* în ardere pe rugul de stele mereu verzi... (necoapte adică pentru iubire curată).

Maria Tănase era măiastra redusă la esența zborului, făptură de lut cu duh de azur, ieșită din străfunduri de suflet românesc, cu rădăcini până-n miezul fierbinte al pământului cu brazi și păltinași, cu *păsărele mii și stele făclii,* cât încă se vor roti în ceruri astri *întru veșnica pomenire a acestui soare și-a acestui pământ.*

În Cartea care ține înscrisurile toate, anul 1963 consemna întoarcerea Mariei în cerul de unde ne fusese trimisă ca să vedem și noi, Românii, cât de frumos ne este sufletul.

Doi ani de la plecarea ei, Academia Charles Cros din Paris acorda cântecului Mariei Tănase *Grand Prix du Disque* (și când te gândești că în franceză doar 4 cântece ale sale își revărsaseră preaplinul de sensuri și farmecul ei interpretativ *negrăit de dulce!*).

De-ar fi fost întregul ei repertoriu tradus în engleză, ce-ar mai fi măturat glasul ei toate vreascurile de pe calea regală a mergătorilor spre podiumul de premiere care poartă numele inventatorului dinamitei gândită de acesta ca o binecuvântare întru eliberarea omului de foarte greul trudei sale dar, vai!, devenită cumplit blestem când „la raison du plus fort” e de fapt „la raison de plus fou”, iar viața omului nu mai face nici cât o para chioară!

Cum să-i dăm noi de veste Mariei – Măria Noastră – că a fost totuși premiată în Franța. Ori poate ea știa cu mult înaintea noastră?...

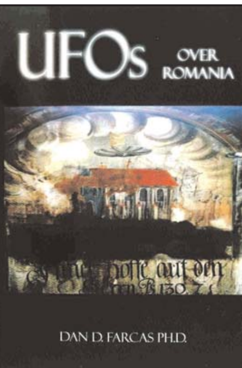
Când vom mai auzi un glas de copilă cântând *Frunză verde, frunză galbenă/ Tu mă poartă, tu mă leagănă* să fim foarte atenți: poate e fetița din Livada cu Duzi ajunsă umbră (livada!), întoarsă printre noi să ne amintească de vechiul blestem care-i pândește pe cei care-și lasă graiul de dragul unui *ubi bene* de-mprumut.

Semn(al) de carte

Marian Nencescu, *Respirația lecturii,* Editura Detectiv Literar, București, 2016

O nouă colecție de *consemnări obiective* este și această *Respirație (a) lecturii,* fatalmente fragmentară. În paginile sale, stau alături, firesc, personalități de diverse orientări, autorul fiind departe de spiritul „listelor” preferențiale. Conviețuiesc, în cele 30 de texte selectate dintr-un repertoriu publicistic mult mai larg, nume *mari,* de la Antim Ivireanul la Nicolae Dabija și de la Nicolae Bagdasar la Alexandru Surdu, fără a fi ocoliți nici *clasicii:* Eminescu, Blaga, Mircea Eliade ori Ioan Maiorescu ș.a. Dintre autorii străini, remarc paginile consistente despre Hume ori Galtung. Cu totul, cartea, în ansamblu ei, este un *amalgam cultural* (studii, eseuri, medalioane), o oglindă a culturii contemporane la zi, scrisă de un împătimit al cititului profesionist, un cărturar care trăiește lectura ca pe o *respirație secundă.* Poate nu întâmplător, volumul lui Marian Nencescu se deschide cu eseul *Spirit local, spirit național,* o pledoarie pentru profesionalism în cultură. (Theodor Codreanu, în Prefață)

Dan D. Farcaș, *UFOs over Romania* (*OZN-uri deasupra României*), Editura „Flying Disk Press”, Anglia, 2016

Dan D. Farcaș este președintele Asociației pentru Studiul Fenomenelor Aerospațiale Neidentificate (ASFAN) din România. Lucrarea este prima dedicată exclusiv cazurilor de la noi, publicată în afara țării noastre. Ea conține o istorie a observațiilor OZN în România, ca și o istorie a ufologiei din România. S-au evocat cazuri semnalate de Ion Hobana, Călin Turcu, Adrian Pătruț și alții, dar și cazuri – multe inedite – investigate de autor. Cartea conține observații vechi, începând din sec. XVI, obiecte și lumini observate pe cer ori ieșind din apă, observații făcute de aviatori militari, întâlniri de gradul III (prima, detaliată, din 1939), răpiri, dar și conexiuni cu fenomenele folclorice și religioase. Un capitol este consacrat ipotezelor care ar putea explica aceste apariții. Sunt incluse circa 50 de ilustrații.

Cartea, editată de ufologul veteran Philip Mantle, a primit aprecieri favorabile din partea unor ufologi precum Nick Pope (UK), John Hanson (UK), Albert Rosales (USA), Irena Scott (USA), Brian Allan (UK), A.J. Gevaerd (Brazilia), Timo Koskenniemi (Finlanda) etc. Apariția a fost comentată în ziarul *TheSun,* ca și în mai multe publicații și siteuri de profil. Lucrarea poate fi cumpărată pe rețeaua Amazon.

Vecina mea, Africa

B'wana[1] Trump

Nicolae MELINESCU

La începutul drumului său de președinte al Statelor Unite, Donald Trump are, pe lângă multiple șarade interne de rezolvat, elaborarea unor direcții de acțiune în domenii majore ale politicii externe americane. Relațiilor de tip nou – sugerate în campania de anul trecut – cu parteneri sau adversari, cum sunt China sau Rusia, li se adaugă reconstrucția și nu doar reabilitarea relației cu Israelul, relație subminată de recomandarea predecesorului democrat ca Israelul să revină între granițele de dinaintea războiului din 1967 și de rezoluția de la sfârșitul lui 2016, de la votarea căreia Statele Unite s-au abținut, prin care Consiliul de Securitate ONU îi cerea premierului Netanyahu să stopeze construirea de noi așezări evreiești în teritoriile palestiniene și de cartiere în Ierusalimul de Est. Orientul Mijlociu va consuma energie și inventivitate diplomatică dacă administrația ține la un *statu-quo* fragil, dar de neînlocuit deocamdată.

Alte teme vor încărca ordinea de zi a președintelui, între care se află terorismul internațional, relațiile din clubul Pacificului, Europa într-un an electoral cu proiecții surprinzătoare, parte generate de însuși succesul neașteptat al lui Donald Trump nu doar împotriva contracandidatei democrate, dar și împotriva mass-mediei americane și a partidului republican din rândurile căruia a provenit, cel puțin teoretic. Dat fiind că aproximativ 12 la sută din populația Americii aparține categoriei cu origini afro, apare firesc întrebarea: cum va pune Donald Trump ordine în vitrina cu trofee africane, unde are două rafturi; unul este cel afro-mediteraneean, aparținând culturii arabe și islamismului, și unul, mult mai complex, al zonei sub-sahariene, de o mare diversitate (aproximativ o mie de etnii și peste optzeci de confesiuni consolidate)?

Profesorul Peter Vale de la Institutul de Studii Avansate din Johannesburg prezicea încă din noiembrie anul trecut: „Este foarte posibil ca Africa să alunece spre limita inferioară a listei de priorități în politica externă a administrației Donald Trump" (2). Un motiv firesc de îngrijorare, care vine din partea unui cercetător remarcabil, stabilit în Africa de Sud, țară-pivot pentru relațiile Americii cu restul continentului negru. Îngrijorarea, însă, poate fi diluată de câteva constante și de numeroase variabile de studiu. 30 la sută dintre refugiații care ajung în SUA, mulți pe căi ilegale, provin din Africa sub-sahariană. În plus, din diversitatea confesională, evocată anterior, mai mult de un sfert de miliard de locuitori ai zonei sub-sahariene trăind la sud de Maroc, Tunisia, Libia și Egipt sunt musulmani. La linia de întâlnire cu creștinii, aceștia au provocat ciocniri habotnice în Sudan, în Africa centrală, în Ciad sau în Nigeria, ceea ce a provocat sau a acutizat instabilitatea regională, revărsându-se și în Congo și chiar în Kenia.

Tema migranților ilegali, abordată abraziv în campanie de actualul președinte, i-a adus sprijinul unei părți a electoratului și nu numai a celui alb, ci și al foștilor migranți naturalizați între timp. Poziția severă față de nou veniți a fost desăvârșită de proiecte categorice: arestarea și deportarea ilegalilor. La fel de categorică a fost și rezolvarea propusă de candidatul republican de atunci, președintele în funcție din prezent pentru cazul musulmanilor: închiderea granițelor, scanarea celor admiși deja și izolarea jihadiștilor sinucigași. Iată de ce este posibil ca aceste două constante să mențină Africa sub-sahariană în atenția lui Donald Trump.

În sfera variabilelor, abordarea amenințărilor depinde în continuare de interesele proprii în zonă și de cursul politic și economic al fiecărei țări în parte. Acest ultim aspect este ilustrat prin diversitatea nuanțată a reacției unor state cu aspirații prioritare în dialogul cu cel care astăzi este al 45-lea locatar la Casa Albă. Cotidianul britanic *The Guardian* a compilat un inventar al reacțiilor africanilor (3). Interesant este și gradul de entuziasm față de victoria electorală a lui Donald Trump, entuziasm proporțional cu vulnerabilitatea politică a celor care s-au manifestat public de la înălțimea unor demnități primordiale în stat. Congolezul Joseph Kabila, președintele unui regim politic paternalist, a transmis o scrisoare plină de efuziune, prin care a subliniat, potrivit sursei citate, și valoarea respectării demnității statelor africane de către noul președinte și de către guvernul său. Președintele Piere Nkurunziza din Burundi, o țară mică, frământată de un prelungit și sângeros conflict intern, aprecia că Trump a dobândit un succes pentru toți americanii, ceea ce oferă o rampă de lansare a unor relații reciproce mult îmbunătățite, o formulare evidentă de solicitare a unor ajutoare americane mai consistente. Cum era de așteptat, reacția din Zimbabwe a fost ceva mai temperată, pentru că țara se află sub embargou încă din 2001, în urma confiscării abuzive a fermelor albilor și a încălcărilor repetate și grave ale drepturilor omului. Robert Mugabe, la cei 92 de ani de viață și 36 de ani de conducere ca prim-ministru și, ulterior, de președinte, l-a lăsat pe ministrul său de Externe să formuleze un salut oficial, pătruns de speranța (neîmpărtășită) a reluării unor relații mai apropiate. Cotidianul britanic a observat în mod deosebit atitudinea președintelui ruandez, generalul Paul Kagame. La ceva timp de la genocidul din 1994, încheiat cu asasinarea a peste opt sute de mii de tutsi (4), dintr-o populație de aproximativ 12 milioane de oameni, el a fost primit la Casa Albă de republicanul George W. Bush junior (în 2008). În campania prezidențială din 2016, fostul colonel de contrainformații Kagame s-a declarat un susținător înfocat și pătimaș al contracandidatei democrate, sperând ca dăruirea sa să-i aducă fonduri suplimentare americane cu care să-și consolideze regimul absolutist. Când s-a dovedit că a mizat neferícit, s-a refugiat într-un mesaj personal protocolar, prin care recunoștea victoria binemeritată a lui Donald Trump. Nu mai era loc de un entuziasm cosmetizat. Cel mai generos în elogii, constata *The Guardian,* a fost Idris Déby, președintele Ciadului din 1990, care l-a caracterizat pe Donald Trump drept un strălucit lider și un om de stat cu calități excepționale. Déby a fost inspirat de propria-i vulnerabilitate, decurgând din menținerea sa la putere mai mult de un sfert de veac prin manevre obscure și ilegale și de nevoia obținerii sprijinului american la Banca Mondială, în vederea finanțării unor proiecte ciadiene de modernizare a infrastructurii reclamată de dezvoltarea tinerei sale industrii petroliere.

Dincolo de această corală polifonă, Donald Trump se confruntă cu o provocare de imagine. Preocupate de schimbările geopolitice din Europa Centrală și de Est și din fostul spațiu sovietic în ultimul deceniu al secolului trecut, Statele Unite au fost depășite ca influență africană de China. Cu un sprijin financiar enorm din partea regimului comunist, companiile chinezești au acționat pe două direcții. Prima a fost asigurarea accesului la materii prime, în primul rând la petrol și gaze în Angola, Uganda, Ciad, de litiu în Zimbabwe, de diamante în Botswana, de uraniu în Niger. A doua direcție a fost captarea bunăvoinței autorităților din țările respective prin ignorarea convulsiilor naționale provocate de nerespectarea drepturilor civile individuale și colective și prin construirea de școli, spitale, stadioane și drumuri, toate donate din partea poporului prieten chinez. Rezultatele nu au întârziat și China își asigură în prezent între 20 și 30 la sută din materiile prime din Africa sub-sahariană, ajungând din 1995 până în 2005 la schimburi comerciale de aproximativ 200 de miliarde de dolari (5).

Implicarea profundă, multilaterală a Chinei în Africa sub-sahariană nu este doar un proces evident, este și o confirmare a faptului că acest continent nu se află și nu va rămâne la periferie, chiar dincolo de *rimland*-ul descris de Nicholas Spykman. „Asistența sporită, anularea datoriilor și o extindere masivă a comerțului sino-african, cu o concentrare strategică a Chinei spre importul de petrol, s-au dovedit acțiuni mutual avantajoase. Prin oferta de asistență fără precondiții China a prezentat o alternativă atractivă față de ajutoarele occidentale condiționate și a obținut un sprijin diplomatic prețios în apărarea propriilor sale interese internaționale" (6).

Asemenea date și concluzii au mobilizat America, începând cu inițiativa *Millennium Development Goals,* urmată de măsuri legislative și investiții directe, conform unei legi din 2000, *African Growth Opportunity Act.* În 2012, Guvernul federal a alocat aproape opt miliarde de dolari pentru asistența bilaterală în Africa, din care pentru creștere economică 15 la sută, pentru pace și stabilitate 6 la sută, pentru guvernanță și democratizare 5 la sută. În plus, administrația Trump a moștenit un program de electrificare în Africa cu valoarea de șapte miliarde de dolari (7).

O altă provocare pentru Donald Trump care-l va face să-și întoarcă privirea spre Africa sub-sahariană este interesul militar. Statele Unite au plasat echipamente și personal în peste 50 de locații africane, deși Comandamentul Africom este amenajat la baza Kelly de lângă Stuttgart, în Germania. Baza Le Monier din Djibouti este practic un oraș cu capacitate de monitorizare tot-azimut. O nouă bază în valoare de 50 de milioane de dolari este în curs de construire în Niger, al patrulea producător de uraniu (7,5 la sută din producția mondială, aproximativ 20 de tone material pur în zece ani) (8).

Persistența acțiunilor destabilizatoare ale jihadiștilor din gruparea nigeriană Boko Haram, afiliată organizației ISIS, a teroriștilor somalezi din Al Shabaab, fideli declarați ai Al Qaeda, a nenumărate facțiuni care mai supraviețuiesc prin zone izolate, inaccesibile și necontrolate, menține pericolul terorismului internațional. Valul migraționist dinspre centrul Africii, pe căile din vestul continentului spre Europa, dar și spre coastele Americilor aduce cu sine nu numai victimele unei uriașe drame umane și provocările sociale care o însoțesc, ci și amenințări enorme pentru ordinea de drept a Europei și a Americii. Iată de ce, chiar dacă nu îl atrage în mod deosebit, Donald Trump este chemat, în interesul securității propriului stat și al aliaților și partenerilor săi, să contribuie la securitatea și democratizarea Africii. Direcțiile imediate de acțiune ar fi consolidarea administrației civile în Nigeria – principal furnizor de hidrocarburi (10 la sută din importul SUA). Se adaugă stabilizarea Etiopiei, cel mai important și mai puternic aliat de pe coasta estică, țară sechestrată de starea de urgență declarată după demonstrații antiguvernamentale violente și sângeroase. Republica Democrată Congo, un vast bazin de materii prime, a parcurs o etapă zbuciumată după prelungirea ilegală a administrației lui Joseph Kabila cu un al treilea mandat prezidențial neconstituțional. Violența politică și instabilitatea pun în pericol nu numai starea de fapt din Africa sub-sahariană, ci însăși stabilitatea Statelor Unite ca axă a uni-multi-polarismului universal.

Văzută din perspectivă politică, dar și personală, Africa sub-sahariană poate să facă mai acceptabil și finalul de mandat prezidențial al lui Donald Trump, fie el în 2020, sau în 2024. Istoria recentă îi dezvăluie șansele unei ieșiri triumfale de la Casa Albă. Și George W. Bush junior și Tony Blair și-au încheiat rolul cu exuberante și multicolore băi de mulțime sub soarele fierbinte al Africii. Nu i-au ajutat prea mult, dar, cel puțin, la nivel emoțional, au îndulcit amarul ieșirii din cercul puterii naționale și internaționale. Nu uita, b'wana Trump!

Note

1. B'wana/bwana/buwana, cuvânt din swahili care înseamnă „domn", „stăpân", *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language,* Gramercy, New York, 1983, p. 203.

2. http://edition.cnn.com/2016/14/Africa/the-conversation-trump-foreign-policy-africa/, accesat la 26 decembrie 2016.

→

Isfahan, giuvaierul Persiei

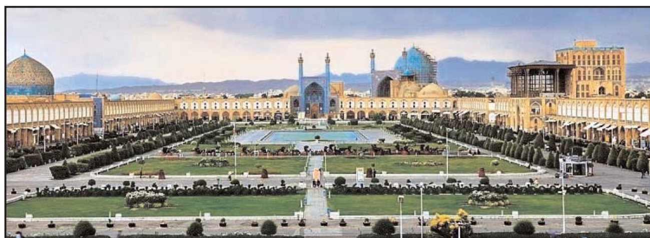
Ion PĂTRAȘCU

Am ajuns și în Isfahan, unul dintre cele mai vechi și frumoase orașe, nu doar din Iran, dar și din lume, care, prin secolele XVII-XVIII avea renumele de Nesf-e Jahan (Jumătate din lume). Aceasta însemna că vizitatorul acelor timpuri găsea la Isfahan jumătate dintre frumusețile și minunățiile lumii. André Malraux întreba: *Cine pretinde că a văzut cel mai frumos oraș din lume, fără să fi fost la Isfahan?* Eu tocmai acolo mă aflam, după ce colindasem ani buni prin cele patru zări. Când deschizi ochii în acel Isfahan numit și *Muzeu în aer liber* sau *Oraș al Edenului,* ai o senzație greu de definit: mirare, chiar uluire, dar și o liniște binefăcătoare. Primul impuls este spre meditație, însă vizita avea timpul ei bine drămuit. Deci, meditația mai spre final. Pentru mine, era o ocazie minunată ca, după cele citite sau auzite despre Isfahan, să admir monumente unicat ale unui oraș, care își avea rădăcinile prin Epoca Elamită, adică cu vreo 4000 de ani în urmă. Este orașul care a fost ales de două ori capitală imperială. Prima dată, în timpul Imperiului Selgiucid (1038-1199), iar apoi în Dinastia Safavidă (1502-1736).

Isfahan a renăscut de mai multe ori din propria-i cenușă, precum pasărea Phoenix. Doar moloz și cenușă au rămas după invaziile mongole, conduse de Genghis Han (1231) și Tamerlan (1386). Acesta din urmă, printr-o metamorfoză curioasă, devine în final musulman șiit, iar expediția lui a rămas în istorie drept *pelerinajul distrugerii.* Istoricii l-au numit *cel mai mare măcelar al lumii,* pentru milioanele ucise de el și, nu în ultimul rând, pentru ordinul dat trupelor sale de a strânge 70.000 de capete ale victimelor din Isfahan pentru a ridica minarete cu ele. Orașul a mai suferit, apoi, sub regele Muhamed Khan Qajar cel Crud, din Dinastia Qajar (sec. XVIII), care a dispus măsuri iraționale de demolare (parțială) a orașului, însă odată cu monumentele distruse dispare și renumele de *Jumătate din lume.* Și nu era totul. La aceste momente de răscruce din istoria orașului, s-au adăugat daunele majore produse de luptele neîntrerupte dintre diferitele grupări religioase musulmane. Una dintre ele (nu mai contează care) a deschis chiar porțile orașului pentru hoardele mongole, în speranța că va dobândi un aliat puternic. Mongolii, însă, nu și-au ales victimele.

Este adevărat că s-a distrus foarte mult, însă orașul și-a păstrat linia arhitectonică și o adevărată colecție de monumente istorice fără egal. Ele erau legate de numele celui care a fost numit părintele acestui oraș, Șahul Abbas I (1588-1629) din Dinastia Safavidă, cel care a mutat capitala la Isfahan în anul 1590, iar apoi a început opera de ridicare a ei la nivelul strălucirii pe care voia să o dea curții sale regale. Numit și patron al artelor, el a reușit acest lucru cu ajutorul celor mai experimentați arhitecți și meșteri ai imperiului, care, în marea lor majoritate, erau armeni. Armenilor, în număr impresionant (cifrele variază de la 150.000 la 450.000, în funcție de surse), aduși de el din zonele unde erau oprimați de turci, li s-a permis să-și construiască propriul cartier (numit *Julfa Nouă*), cu biserici, catedrală, să-și păstreze propriile tradiții și obiceiuri. În scurt timp, *Julfa Nouă* a ajuns cartierul cel mai europenizat, cel mai elegant și mai bogat. Monumentele admirate astăzi de o lume întreagă, inclusiv moscheile cu minaretele lor maiestuoase, s-au plămădit cu mâinile creștinilor armeni. Totul se încadra într-un normal al epocii, unul tolerant, când Isfahan era un adevărat caleidoscop de limbi, religii și obiceiuri.

Ceea ce trezește și astăzi interesul și admirația specialiștilor este planificarea riguroasă a întregului proiect, la o vreme (sec. XVI-XVII) când orașele apăreau în mod natural în jurul catedralelor, castelelor sau moscheilor, cum este cazul Parisului sau al Istanbulului. Însă, Isfahanul șahului Abbas I era o excepție. Pentru a pune în operă imaginea unei capitale strălucite, el a avut la îndemână matematicieni de renume mondial, ingineri, arhitecți și decoratori, care au ridicat acel *Paradis al Iranului,* devenit rival al Parisului și Londrei. Prin secolul al XVIII-lea, Isfahan era apreciat de cavalerul francez Jean Chardin (care, ajuns ulterior la Londra, devine Sir John) *cel mai mare și mai frumos oraș din tot Orientul,* care, spunea el, prin anul 1666 avea 162 de moschei (astăzi, 200, n.a.), 48 de madrase (școli coranice), 182 de caravanseraiuri și 173 de băi (*Journal du voyage du chevalier Chardin en Perse, 1673-1677*). Iar, pentru Pietro della Vale (1586-1652), compozitor și scriitor italian, care a călătorit și prin Asia, orașul Isfahan era ca o *Nouă Romă.*

Ajuns în unul dintre cele mai fabuloase orașe ale lumii, aflat pe onoranta listă UNESCO a Patrimoniului Umanității, am încercat să urmez și eu îndemnul unui ambasador iranian de la București: după ce ai citit și ascultat, mergi să și vezi. Și așa am început să iau la pas (parțial, desigur) acest oraș-grădină, aflat la altitudinea de 1575 de metri. La început, am parcurs doar o parte din marele bulevard-promenadă (de 6 km), cu numele de *Chahar Bagh* (*Cele patru grădini*), care, într-adevăr, este flancat pe ambele părți de patru grădini, într-un complex armonios, în care se reflectă atât vechile grădini persane, cât și *Paradisul* din Coran. Același Jean Chardin numea bulevardul-promenadă *Marea Alee, cea mai frumoasă pe care eu am văzut-o vreodată,* și care, adăugăm noi, fusese construită cu o sută de ani înainte de Champs Elysées. Pentru orice vizitator străin, acel oraș-grădină era și este un adevărat miracol în mijlocul deșertului, explicabil, însă, în mare parte, prin prezența râului Zayandeh Rud, cel mai mare curs de apă interioară de pe platoul iranian. Dar, la grădinile paradisiace ale Isfahanului vom mai reveni cu o ocazie viitoare. De data aceasta urmează să trecem în revistă doar câteva piese de rezistență (din păcate prea puține) ale acestui giuvaier iranian, cu numele de Isfahan.

Am ajuns și la cele mai importante monumente istorice ale orașului, care sunt grupate pe cele patru laturi ale Pieții Centrale sau în vecinătatea acesteia. Piața, numită și *Maidan-Imam* (Piața Imamului) sau *Maidan Shah* (Piața Șahului), cunoscută și ca *Maidan-e Naqsh-e Jahan* (Imaginea lumii), a fost construită la început de secol XVII. Cu o suprafață de 80.000 mp, este a doua din lume ca mărime după Piața Tiananmen din Beijing și de două ori mai amplă decât Piața Roșie din Moscova. În plutonul fruntaș al celor mai mari piețe din lume cred că ar trebui inclusă și Piața centrală din Mexico-City. Le-am văzut pe toate patru, însă Marele Maidan din Isfahan, apreciată unanim drept perlă arhitectonică a orașului, încadrată și în gama principalelor grădini persane, etalează în fața vizitatorului, într-o armonie perfectă, unele dintre cele mai reprezentative monumente ale orașului. De aceea, piața cu zid etajat și arcade este ea însăși o operă de artă, înscrisă pe listele UNESCO ale Patrimoniului Umanității. Și, așa cum orice lucru iranian are simbolistica lui, piața reprezintă principalii piloni ai puterii, dispuși pe două axe: *axa regală,* Est-Vest, pe care se află *Palatul Ali Qapu,* având în față, pe latura opusă, moscheea *Masjid-e Șeic Lotfollah,* precum și axa populară, cu pilonul economic – Bazarul acoperit și pilonul religios – *Masjid-e Imam* (Moscheea Imamului). Apoi, pe lângă simbolism, printr-o stranie magie, piața îți dă iluzia unui spațiu liber, fără sfârșit, unde te simți foarte mic.

Pe axa populară, ne-am oprit la una dintre cele mai frumoase și impresionante edificii din lume, numit *Masjid-e Imam* (înainte de 1979, *Masjid-e Shah,* Moscheea Șahului sau Moscheea regală). În ciuda nerăbdării părintelui orașului, șahul Abbas I, construcția ei a durat 26 de ani (1612-1638), însă rezultatul a fost un exemplu greu de imaginat al măiestriei omenești. Este renumită nu numai pentru mozaicurile sale în șapte culori și inscripțiile caligrafice, dar și pentru cupola ornată cu gresie și marmură policrome, menite să dea privitorului senzația prezenței divinității. Moscheea este expresia unei experiențe persane de peste o mie de ani în construcția de moschei și, totodată, întruchiparea stilului arhitectonic somptuos al Epocii Safavide.

Trecând pe axa regală a pieței, am admirat o altă perlă a arhitecturii religioase, considerată printre cele mai frumoase din zonă, Moscheea *Șeic Lotfollah,* construită la început de secol XVII, în onoarea unui mare șeic libanez. Este minionă, cu decorațiuni rafinate, în care predomină culorile turcoaz, albastru și roz. Cupola este ornată cu plăcuțe policrome de marmură, având în partea interioară un element decorativ special: un păun a cărui coadă este formată de razele soarelui, care intră printr-o deschizătură din plafon. Ea este unicat, în felul ei, pentru că nu are curte interioară și nici minarete, fiind mai degrabă o capelă privată a familiei regale și nu un lăcaș public de cult.

Aflându-ne pe axa regală, am intrat și în *Palatul Ali Qapu* (construit în anii 1592-1598), pe care contemporanii l-au apreciat drept cea mai înaltă clădire din Iranul acelor timpuri, un fel de prim bloc turn (avea 48 de metri). Am urcat pe scări întortocheate, până la etajul al șaptelea. Ne-am oprit doar în câteva dintre cele 52 de săli, mai ales în cele destinate întâlnirilor și dineurilor protocolare, unde oaspeții străini și locali admirau delicatețea frescelor de pe pereți, finețea covoarelor scumpe pe care călcau, dar și tacâmurile de aur și argint de la masă. Ulterior, la nivelul etajului patru, a fost adăugat un balcon, practic o terasă generoasă (cu 18 coloane, înalte de 10 metri), prevăzută cu draperii din mătase și aur. De acolo, suveranul și suita lui urmăreau jocurile de polo călare (dar și exerciții de călărie, specific persane, în care șahul excela), diverse manifestări și parade și, nu în ultimul rând, acele caravane nesfârșite de pe celebrul *Drum al Mătăsii* (șahul redirecționase această rută de contact Est-Vest prin Isfahan, pentru a putea controla mai bine circuitele economico-culturale ale acesteia). Cât despre faza finală a vizitei noastre în palat, trebuie spus că la ea nu s-au încumetat prea mulți să o atace, pe acea scară în spirală, îngustă și aproape verticală, cu 94 de trepte, pe care urcușul te pune la grea încercare. Însă, a meritat efortul. Am ajuns în sala de muzică, adăugată și ea ulterior, care se remarcă prin decorațiuni sofisticate și, mai ales, prin proprietățile ei acustice.

(În figură: Marele Maidan, cu Palatul Ali Qapu, în dreapta, Moscheea Imamului în față și Moscheea Seic Lotfollah, în stânga)

3. http://www.theguardian.com/world/2016/nov/23/donald-trump-is-a-gift-to-africa-dictators-opposition-groups-fear, accesat la 26 decembrie 2016
4. Roméo Dallaire, *Shake Hands with the Devil,* Da Capo Press, Cambridge MA, 2003, p. 420.
5. Chris Alden, *China in Africa,* Zen Books, London, New York, 2007, p. 117.
6. Denis M. Tull, „China's Engagement in Africa", în John W. Harbeson & Donald Rothchild (eds.), *Africa in World Politics*, Westview Press, Boulder CO, p. 323.
7. http://fas.org/sgp/crs/row/R41840.pdf, accesat la 29 decembrie, 2016.
8. www.world-nuclear.org/information-library/country-pfofiles/countries-g-n/niger.aspx, accesat la 29 decembrie 2016.

La curtea epigramei

Omagiu nemuritorilor

Elis RÂPEANU

Am reluat mai jos, desigur, cu acordul autoarei, secțiunea finală a masivului volum (aproape 650 de pagini) *Nemuritorii și Epigrama. Antologie și opinii privind epigrama. Omagiu Academiei Române la 150 de ani în serviciul Națiunii,* Editura SemnE, București, 2016. (Nota Red.)

Pe Academicieni – marii oameni de știință și cultură care fac cinste neamului nostru, care au creat opere durabile pentru noi și pentru generațiile viitoare, e bine să-i sărbătorim în fiecare zi, nu numai la date aniversare, la rotunjirea cifrei de ani sau la alte evenimente și festivități. Vor fi sărbătoriți de fiecare dată când veți lua în mână această carte. Chemarea de a dezvălui un aspect al spiritului și sensibilității Nemuritorilor a venit parcă din instinct, din prețuirea față de acești oameni care au lăsat urme de lumină pe bolta neamului și și-au revărsat seninul și asupra speciei literare pe care o slujesc cu pasiune atâția scriitori dotați de Dumnezeu cu un talent aparte. Da, e vorba despre epigramă. Destinul mi-a fost favorabil: am cunoscut asemenea personalități – reprezentanți ai culturii, dar, în paginile din această lucrare m-am oprit asupra celor care, cu înțelegere sau/și cu prețuire, s-au aplecat asupra acestui „prâsnel“ al literaturii române. E vorba de cei care au încercat să-i descifreze resorturile, să se încânte de spiritualitatea lui. Nu pe puțini i-am auzit citând epigrame reținute din lecturi sau din circulația orală. Alții au abordat ca autori valoroși acest produs literar care, după cum am afirmat, și-a găsit adăpost în literatura română de mai bine de un secol și jumătate. Și aceste minți luminate, hărăzite pentru fapte și acțiuni excepționale, chiar și sporadic, acordă atenție acestui „spirit și înțelepciune concentrată în pilule“ (Radu Voinea). Sperăm ca această lucrare să trezească și interesul altor mari personalități ale culturii, precum și criticii literare care e datoare să cunoască adevărata epigramă, cea valoroasă, și nu numai încercările fabricate de cei dornici de afirmare imediată. În felul acesta, criticii și istoricii literari avizați n-o vor mai privi cu un ochi de sticlă. Pentru că există, într-adevăr, epigrame antologice care merită apreciere.

Cum nicio lucrare nu poate fi considerată completă și finită, nici această lucrare nu poate fi considerată astfel. Cu siguranță se pot adăuga date și informații care ne-au scăpat sau la care n-am ajuns, dar cu fiecare rând scris, cu fiecare informație adunată pe fișe, cu fiecare formulare, am simțit necesitatea de a scrie, de a scoate în evidență atenția pe care acești corifei o acordă epigramei și ne-am adunat puterile să aducem un recunoscător omagiu Academiei Române și Academicienilor, care n-au exclus-o din preocupări, onorând, nu de puține ori, cu prețuire, epigrama – creație literară căreia i-am închinat, ca autor, istoric și critic literar, anii deplinei mele maturități.

Practic, tema nu poate fi epuizată. Mereu se găsesc aspecte noi, date care nu ne-au stat la îndemână. De fapt, ceea ce am dorit să demonstrăm este deschiderea omului de spirit spre cel mai spiritual produs literar. *Fulgerare de spirit, domnișoară a literaturii, armă inofensivă, nobilă inutilitate, rod al spiritului în acțiune, copil buclucaș al literaturii, Cenușăreasa literaturii, clenci inteligent, replică scânteietoare, picătură de rouă în literatura română, sanitar al societății, strănut literar, formă ageră a spiritului, arta ingeniozității etc.,* epigrama piscă, înțeapă, ciupește, uneori taie, dar fără să curgă sânge; ea ține de istețime, ingeniozitate, e gustată, înviorează gândirea și determină atitudini atunci când e la ea acasă și nu în vecini... Și, când iese în lume, are sclipiri în ochi, e frumos aranjată, nu în zdrențe, cu pantofi scâlciați și murdari de noroi.

Elis Râpeanu

NEMURITORII și EPIGRAMA

Antologie și opinii privind epigrama

Editura SemnE

Faptul că Academia Română – forul tutelar a tot ce se cheamă știință și cultură în România – printr-un impresionant număr al membrilor ei, acordă atenție epigramei, prin studii, cronici, articole și chiar prin practicarea ei, constituie o recunoaștere și o încurajare a acestei specii literare, fapt ce-i onorează și pe epigramiști, dar îi și obligă. Ei sunt datori să demonstreze că sunt demni de această apreciere, dând creații valoroase, respingând maculatura și orice formă de veleitarism. Numai în felul acesta putem afirma că epigrama – produs eminamente românesc la ora actuală – se poate înscrie în tezaurul cultural al Europei, alături de doină, romanță ș.a.

De altfel, însuși N. Iorga (în *Istoria literaturii românești, Introducere sintetică,* Ed. Minerva, 1977, p. 166) e de părere că epigrama a prins foarte bine în literatura noastră, că are un „neprețuit element de vioiciune, care lipsește foarte adeseori din celelalte literaturi. Ea nu aleargă după spirit, dar este străbătută toată de un umor special care nu se întâlnește aiurea, (...) este totdeauna un ușor zâmbet de îndoială chiar și în jurul credinței noastre cele mai puternice. Nu suntem un popor fanatic și, în loc să atacăm cu violență pe adversari, facem o glumă și gluma aceea adeseori lovește mai departe la țintă și rănește mai adânc decât orice îngrămădire de cuvinte pasionate. Suntem un popor de mehenghiu. I se pare cuiva că spunem una și, de fapt, spunem alta, iar cine nu ne cunoaște nu-și poate da seama întotdeauna de ce nu am vrut să spunem. Acesta este fondul dominant în literatura noastră. (...) Nu ne codim să luăm ce vine de aiurea, ba ne ducem puțintel înainte în descoperirea de forme pe care mai înainte nu le cunoscusem, dar ne rezervăm fondul acesta al nostru care este ca o comoară ascunsă în sufletul neamului. Nu o punem în teorie, fiindcă e un lucru atât de complex și de gingaș, dar, în practidă, el vine din instinct.”

Nu cunoaștem altă specie literară căreia să-i dea atenție un număr atât de mare de Academicieni și mari personalități ale științei și culturii. Acest lucru demonstrează impactul pe care-l are asupra spiritelor alese. Alături de alte scrieri umoristice, epigrama îmbogățește literatura română. Se impune, așadar, ca în Uniunea Scriitorilor din România să ființeze și o Secție de literatură umoristică.

Academicienii – cei din trecut și cei de azi – sunt lumini care se aprind lângă noi, pentru noi și pentru alții, au fost și sunt încă făclii arzânde pentru cauze nobile. Sunt oameni ai ideilor și realizărilor care nu sunt la îndemâna oricărei persoane, chiar cu pregătire, realizări puse în slujba țării, a generațiilor prezente și a celor care vor veni. Oameni sortiți să rămână în eternitate prin opera lor științifică, literară, pedagogică, artistică, muzicală – cultură în deplinul înțeles al cuvântului. Sunt Nemuritori. Dorința de a-i aduce mai aproape, de a sublinia deschiderea lor spre umor, în general, spre epigramă în special, rezultă nu numai dintr-o chemare veche, ci și din datoria de a asterne, pe hârtie, alăturarea de noi, epigramiștii. A unora dintre cele mai înalte minți românești. Insist asupra faptului că acești oameni, prin muncă, cunoastere și creații și-au cucerit libertatea interioară și un loc privilegiat în cinstirea oamenilor. Toți au o lumină iradiantă pe față, în suflet, în spirit. O lumină cu care s-au născut și au intensificat-o în ani și ani de acumulări, pentru a o revărsa și asupra altora. Și-au înmulțit „talanții“. Căci talentul, harul, necultivat, nedezvoltat e ca o floare care, neudată, nesăpată, se ofilește și se usucă.

→

Cât despre pilonul economic, Bazarul acoperit, acesta a fost un element de mare interes. Văzusem multe bazaruri orientale, însă cel de aici mi s-a părut a fi cel mai reprezentativ pentru o țară, un adevărat puls și oglindă a vieții economico-sociale și culturale a orașului. Însă, nu am poposit prea mult acolo, preferând să respir aerul curat al Marii Piețe, cu spațiul său generos. M-am despărțit de acest punct central al vieții din Isfahan, făcându-i turul într-o șaretă cu un cal și un birjar tare cumsecade.

În afara perimetrului Marelui Maidan, am vizitat *Palatul Chehel Sutun* (Palatul celor patruzeci de coloane), construit de șahul Abbas II ca parte a complexului de palate regale, pentru a-i servi drept sală de recepții. Ca și la Palatul Ali Qapu, pereții sunt decorați cu fresce pe teme istorice specifice. Cât despre coloane, ele sunt numai douăzeci (înalte de 12,8 m), dar, reflectate în bazinul de apă din fața palatului, devin patruzeci. Bazinul, la rândul lui, are în cele patru colțuri statui cu îngeri (simbol al protecției divine) și lei (simbol al puterii). Simboluri și iar simboluri, doar ne aflăm în Iran. Cifra patruzeci nu este nici ea întâmplătoare. În limba persană veche, ea mai înseamnă și *mulți* sau *infinit.* La acestea se adaugă și unele semnificații religioase, provenind din iudaism, creștinism, islam sau budism.

Și, în finalul primei etape a vizitei în Isfahan, să facem o mică incursiune și la cea mai veche moschee a orașului, *Masjid-e Jamé* (Moscheea de Vineri), aflată nu departe de Piața Centrală. Construită cândva la granița dintre secolele XI și XII, este nu doar cea mai mare din Iran (în suprafață de 23.000 de mp, cu 16 săli de rugăciune și o curte enormă de 65/76 m), însă, din punct de vedere al experienței persane în construcția de moschei, ea este astăzi oglinda a 14 secole de arhitectură religioasă, cu adevărat un documentar arhitectural, un prototip nu doar pentru Iran, dar și pentru întreaga lume islamică. La acest capitol, al arhitecturii de cult, trebuie amintită și cupola moscheilor, considerată una dintre cele mai importante realizări ale inginerilor și arhitecților persani. Ei au fost cei care, pentru prima dată, au convertit o structură pătrată într-una circulară, deci o geometrie nouă, la care au fost adăugate ornamentații măiastre, cu arabescuri și caligrafie sacră, în simfonii de culori. Nu am nicio îndoială că cea mai impresionantă cupolă rămâne cea de la Moscheea Imamului (amintită mai sus), cu albastrul ei parcă luat de la penele Păsării Paradisului. Din vârful cupolei se revarsă o cascadă de arabescuri, peste o mare de turcoaz. Pe tamburul din jurul cupolei, de un albastru mai întunecat, sunt inscripționate versete sacre, caligrafiate în alb, cu caractere arabe. Acestea sunt câteva dintre rațiunile pentru care cupola, prin simetria, abstractul și geometria ei, este considerată o culme a artei, care etalează un câmp vizual unitar, simbol al unicității divinității. Tabloul ar fi incomplet fără minaretele maiestuoase, cu ornamentații la fel de fine și impresionante, care au apărut în Persia cu mult înainte de epoca islamică. Numele provine de la cuvântul *nar,* foc, probabil acel foc sacru, veșnic, al zoroastrienilor, care înseamnă și lumină. Lumină desigur, pentru că, pe lângă rolul de turnuri de observație și supraveghere, ele luminau calea caravanelor deșertului, care poposeau în orașele de pe Drumul Mătăsii. În perioada islamică, forma minaretelor va progresa continuu din punct de vedere arhitectonic și estetic, chemându-și credincioșii la rugăciune.

Am încheiat prima etapă a vizitei noastre în Isfahan, însă, nu ne putem despărți de el înainte de a ne opri mai îndelung în grădinile sale paradisiace, care își au rădăcinile cel puțin în timpul domniei lui Cirus cel Mare, adică cu peste 25 de secole în urmă. Însă, despre grădini și alte minunății ale Isfahanului, în numerele viitoare.

Marele filtru

Dan D. FARCAȘ

În articolul precedent, continuând căutarea unui răspuns la întrebarea de ce nu primim niciun semn de la vreo altă civilizație cosmică, am discutat ipoteza după care toate (sau aproape toate) civilizațiile ajunse în stadiul nostru se autodistrug.

Cred că este util să trecem în revistă, încă o dată, lista pericolelor care amenință existența omenirii, pe firul unei lucrări de sinteză și de popularizare, din 2005, a lui Joel Levy, tradusă în românește sub titlul *Cartea Apocalipsei, scenarii pentru sfârșitul lumii* (2010).

Autorul consideră, pe bună dreptate, că pericolele naturale sunt foarte puțin probabile și, chiar dacă ele ar opri evoluția noastră, nu ar extermina omenirea. Căderea unui supermeteorit, sau explozia unei supernove se petrec în medie odată la o sută de milioane de ani, sau chiar mai rar, deci este extrem de improbabil ca așa ceva să se întâmple în viitorul apropiat. Dar Pământul a suportat astfel de catastrofe și în trecut și, deși urmările au fost dramatice, viața s-a refăcut până la urmă.

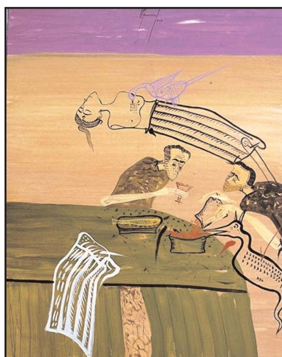
Inversarea polilor magnetici ai Pământului, un fenomen care se produce în medie o dată la 250.000 de ani, dar altminteri extrem de neregulat, deci impredictibil, ar deruta probabil o mulțime de specii care se orientează magnetic. Efectul cel mai grav ar fi că, pentru circa 1000 de ani, ar dispărea centurile „Van Allen” care ne înconjoară globul. În lipsa acestui scut, toate formele de viață ar fi expuse radiațiilor nocive venite din Cosmos. Ar dispărea multe specii, ar crește foarte mult numărul de malformații și de cancere, dar civilizația în ansamblu nu ar fi distrusă.

Autorul găsește că, în privința amenințărilor naturale, cel mai mult ar trebui să ne temem de erupția unui „supervulcan”. Ultima astfel de erupție, cea a supervulcanului Toba din nordul insulei Sumatra, a avut loc acum 73.500 de ani. Efectele sale s-au simțit timp de 20.000 de ani; între altele, ele au blocat dramatic evoluția strămoșilor noștri. La sfârșitul acestei perioade, pe tot globul pământesc nu mai rămăseseră decât câteva mii de exemplare ale speciei Homo Sapiens Sapiens.

Dar – asta e și opinia lui Joel Levy – pericolele cele mari, capabile să amenințe specia umană cu extincția, provin din activitățile omenești. Abuzul de antibiotice va crea superbacterii față de care nu avem leac; ingineriile genetice scăpate de sub control ar putea duce la pandemii, ca și la multe alte nenorociri. Substanțe chimice sau nanotehnologii, pe care le credem azi folositoare și sigure, introduse în medicamente, cosmeticale, alimente, suplimente, produse de uz curent etc. și-ar putea manifesta efectele nocive, ireversibile, peste ani, ori peste generații, așa cum s-a întâmplat cu DDT-ul sau cu thalidomida.

Levy nu uită nici de pericolele inteligenței artificiale scăpate de sub control, ori de experimente de tipul celor care – așa cum cred unii – ar putea fabrica, într-un superaccelerator, o gaură neagră care să înghită apoi Pământul. Opinia sa este însă că aceste pericole sunt relativ mici.

Există, în schimb, procese insidioase, mult mai periculoase. Este posibilă o „apocalipsă ecologică” prin otrăvirea încetul cu încetul a planetei, prin contaminarea apei, a aerului, a solului, cu gunoaie, îngrășăminte, pesticide etc. Efectele vor fi deșertificarea, schimbările climatice, ploi acide care distrug vegetația, sărăturarea solurilor, o alimentație tot mai nesănătoasă, criza apei potabile ș.a.m.d. Observăm deja scăderea populațiilor de pești din mări, dispariția multor specii de vertebrate terestre, reducerea suprafețelor împădurite etc.

Un efect special asupra planetei noastre îl are creșterea cantității de dioxid de carbon în atmosferă, ca urmare a activităților omenești. Un rezultat îngrijorător este „încălzirea globală”, prin „efectul de seră”. Din această cauză, în ultimii 30 de ani, temperatura medie pe glob a crescut cu 0,5 grade. Previziunile pesimiste spun că dacă procesul va continua, creșterea va fi de 2,7 grade până în 2100. Ca urmare, va crește numărul de uragane distrugătoare, de zile cu temperaturi extreme, se va reduce stratul de ozon, va scădea biodiversitatea etc. Topirea completă a calotelor glaciare ar putea duce la creșterea nivelului oceanului global cu până la 115 metri. În aceste condiții, Bucureștiul, Buzăul, Craiova sau Timișoara ar fi înecate sub ape, iar Ploieștiul, Aradul sau Oradea ar deveni porturi la mare. Un efect al sporirii cantității de dioxid de carbon în atmosferă ar fi și creșterea acidității oceanelor, care va absorbi o parte din acest gaz. Rezultatele ar fi catastrofale: dispariția recifelor de corali, a vietăților cu cochilie ș.a.m.d.

Joel Levy nu putea omite, desigur, nici combinația explozivă dintre creșterea demografică, tendința tuturor locuitorilor globului de a avea acces la „un nivel de viață occidental”, politica sferelor de influență, interesele industriei militare și fanatismul religios, care, împreună, vor duce (așa cum spunea el în 2005) la războaie și la migrații de proporții monstruoase, ca și la multiplicarea atacurilor teroriste.

Ceea ce autorul nu a luat însă în considerare (poate i s-a părut prea speculativ) a fost evoluția într-o perspectivă mai îndepărtată a tuturor acestor factori distructivi. Secolul XX a inventat antibioticele, care au produs superbacterii; a inventat bidoanele de plastic, iar ele sufocă azi chiar și oceanele; a inventat ingineria genetică, ducând la alimentele modificate genetic; a inventat îngrășămintele artificiale, iar azi fântânile sunt poluate cu nitrați și nitriți; a inventat bomba atomică și rachetele intercontinentale, pentru a le „livra” acolo unde poftește cutare dictator ș.a.m.d. Dar „joaca” aceasta „de-a inventatul” nu a ajuns, câtuși de puțin, la capăt. Mă întreb ce minunății asemănătoare vor mai fi create de-a lungul secolului XXI, ca și în secolele care îi vor urma. Ce noi amenințări la existența omenirii – desigur, mult mai serioase – vor mai apărea în urma acestor invenții? Îmi pun, așadar, întrebarea dacă există vreo șansă ca, în secolele care vin, omenirea, în ansamblu – de la cei mai puternici politicieni și bogătași, până la ultimul fanatic religios – să se înțelepțească și să înțeleagă că această cursă nebunească trebuie oprită.

Un profesor de economie, pe nume Robin Hanson, specula într-o carte publicată în 1998 că în drumul către o civilizație tehnologică, dar și dincolo de această fază, apar pași evolutivi, ca și praguri care pot fi trecute sau nu. Este ca și cum evoluția se apropie de o barieră și încearcă să o traverseze, iar uneori reușește, alteori nu. El vorbea și de o barieră, pe care o numea „Marele Filtru”, pe care aproape nicio specie nu reușește s-o treacă.

Într-un interviu dat în 2015, Hanson spunea: „Probabil calea de la bacterii la civilizații trebuie să fie dificilă... Ceea ce reprezintă o mare necunoscută pentru noi sunt pașii următori, pașii prin care încă nu am trecut. S-ar putea prea bine ca încercările cele mai dure să fie cele care urmează.” Comentând faptul că este paradoxal că nu recepționăm niciun semn de la alte civilizații, Hanson a arătat că nu este total imposibil ca nicio biosferă evoluată să nu fi trecut bariera către om și civilizație tehnologică, deci noi să fim primii. Totuși i se părea mai plauzibil să creadă că unele civilizații s-au lovit deja de barierele evoluției și au triumfat asupra lor. Aceasta nu înseamnă însă că vom putea stabili o comunicație cu ele, ca să ne spună cum au procedat, întrucât „civilizațiile avansate ar putea fi acolo, dar există o mulțime de motive pentru care nu vor ridica telefonul”. (Va urma)

Și, o viață întreagă, Academicienii *și-au dus crucea.* A-ți duce crucea e o metaforă ce sugerează chinul la care a fost supus Christos, obligat să-și care crucea, s-o urce în spate pe Dealul Golgotei, făcând șapte opriri, pentru ca apoi să fie răstignit pe ea, să urce la ceruri. Dar, la om, crucea mai depinde și de el și tot de el depinde dacă ea va deveni simbol al străduințelor sale. Iar Academicienii nu numai că-și poartă crucea de lumină, dar, pe ea, ei înșiși se crucifică încetul cu încetul. Și, când procesul autocrucificării se încheie, ei se topesc și lasă în loc acea cruce pe care au sfințit-o cu propriul sacrificiu, cu dăruire de sine. Aceștia îl slujesc pe Dumnezeu, pe oameni, are loc un transfer de flacără – torța care le dă lumină, se multiplică și se transferă altor minți. Și multe din aceste torțe au luminat și epigrama – specia literară pe care o slujesc multe condeie talentate din această țară, oameni care, respectându-se pe sine, respectă și produsul condeiului lor cu care ies în public. Un Academician numește epigrama „domnișoara” literaturii și adevărații ei genitori n-o scot la bal în zdrențe și desculță, ci în rochie scânteietoare și cu pantofi cu tocuri înalte, ascuțite, să lase urme pe unde trece. Aceasta este epigrama căreia îi acordă atenția Academicienii. În fond, și un Academician e un om între oameni, are o viață particulară, trăiește și moare, iubește și e iubit, e vesel–trist, participă la evenimente din familie și din colectiv, ciocnește un pahar de vin cu prietenii și... spiritele se încing, gluma naște altă glumă și, astfel, simte delectare. Se mai spune o anecdotă, chiar un banc, un aforism, ba și o epigramă. Pentru că am întâlnit Academicieni care știu o seamă de epigrame. Solidaritatea Domniilor lor cu această „domnișoară” o onorează și o încurajează, iar autorii ei se simt mai siguri pe arta lor, conștienți că sunt datori să onoreze atenția care li se acordă.

În fond, după Pompiliu Cnstantinescu (în *Scrieri,* I, EPL, 1967, p. 137), prin epigramă, putem spune că suntem contemporani cu Marțial, Marot, Racine, Voltaire, von Logau, Lessing, Goethe, Pușkin (care compara epigrama cu un bold) ș.a.: dacă „suntem puși pe un alt plan de discuție, arta este contemporană prin structurile înrudite ale creatorilor, dincolo de timpul istoric“. Și picătura de timp care ne soarbe și pe noi ne-a favorizat să fim contemporani cu mulți Academicieni, cu Nemuritorii amintiți în aceste pagini.

În sufletul lui, *fiecare epigramist aduce mulțumiri acestor înalți reprezentanți ai culturii și științei românești,* NEMURITORILOR, care nu uită că din literatura română face parte și epigrama. Aducem omagiul, respectul și prețuirea noastră Academiei și tuturor Membrilor ei – modelele noastre superioare întru știință și cultură.

Orizont SF

Omul care deschide *Colecția*

Mircea OPRIȚĂ

Născut la 1 februarie 1928, în București, **Octavian Sava** pare să-și fi greșit inițial destul de grav viitoarea profesie, din moment ce la medicină, pe care o studiază timp de șase ani, renunță în ultimul moment, preferând ulterior licența Facultății de Litere și Filosofie, secția română-franceză, de la Universitatea din București. Abandonul medicinei pare să fie legat și de mirajul radiofoniei: ca student, colaborează la emisiunile radiofonice „Ora Tineretului" și „Ora școalei", iar în 1949 se va angaja efectiv la Radiodifuziunea Română, în redacția emisiunilor pentru copii. În această calitate, i se recunoaște performanța de a fi realizat, împreună cu Alexandru Otti, primul serial radiofonic românesc, adaptarea romanului *Tartarin din Tarascon* de Alphonse Daudet. Ajuns redactor-șef adjunct la redacția emisiunilor culturale, răspunde o vreme de programele de satiră și umor, precum și de teatrul radiofonic. A fost el însuși un neobosit autor de texte umoristice, de scenarii radiofonice și de filme pentru televiziune, iar ca dramaturg a scris împreună cu colegul său de redacție Virgil Stoenescu o piesă de mare succes în epocă: *Nota zero la purtare*. Din 1964, transferat la Televiziunea Română, a girat tot emisiuni de divertisment, între scenariile sale TV numărându-se *Va fi cândva un Oscar, Invitație la carnaval* și *A doua cădere a Constantinopolului.* Redutabil umorist, a compus numeroase scheciuri și monologuri pentru programele de revelion de la TVR. Ca autor de librete pentru muzicaluri, a fost solicitat de Teatrul de Revistă „Constantin Tănase", de Teatrul Evreiesc de Stat și de teatre naționale din Cluj și Timișoara. O erupție de piese de teatru scrise de el are loc la începutul anilor '80 (*Inimă fierbinte, Dincolo de nori, Rămas bun, tinerețe!, Destine și iubiri*), după anul 2000 autorul producând și cărți dedicate tineretului, precum *Val Vârtej și Vasul Fantomă*, ori de reconstituire biografică romanțată (*Prințul rătăcitor George Bibescu*). A murit octogenar, la 2 decembrie 2013.

Pentru SF-ul românesc, Octavian Sava este important prin faptul că povestirea sa *Meteoritul de aur* deschide *Colecția „Povestiri științifico-fantastice"*, stârnind cutremurul emoțional de care pomenesc mai mulți simpatizanți ai anticipației care evocă momentul acestei prime întâlniri cu genul SF, unii dintre ei ajunși cu timpul, la rândul lor, în postura de autori. Ocupând broșurile 1 și 2 din octombrie 1955, lucrarea este mai curând o narațiune de călătorii exotice decât o povestire tipică de SF. Ea conține relatarea târzie a geografului Ion Spineanu, participant în 1910 la expediția maiorului Alfred Rosechamp, care caută în Congo Belgian un legendar meteorit cu conținut aurifer. Misiunea întâmpină de la început dificultăți imprevizibile: între altele, bătrânul african care ar fi trebuit să le fie călăuză este ucis în ajunul plecării, cu o săgeată otrăvită. Pe traseul său prin jungla africană, naratorul descoperă că el era singurul preocupat de caracterul explorator al aventurii respective, ceilalți participanți fiind obsedați exclusiv de perspectiva îmbogățirii personale. Ascunsă de vegetația luxuriantă a unui teritoriu virgin, grupul nimerește peste o junglă pitică, lovită parcă de un blestem dantesc – lucru asupra căruia avertizează și inscripția veche, lăsată de un explorator aparținând unei expediții anterioare, pierită fără urme. Totul e de dimensiune liliputană în zonă, inclusiv populația de pigmei primitivi care acționează la poruncile unui englez semi-dement, primul descoperitor al meteoritului și care preferase să rupă punțile cu lumea civilizată spre a nu fi deposedat de comoara căzută din Cosmos, el socotind-o exclusiv a sa. Din vălmășagul unor întâmplări aventuroase, tânărul geograf român reușește să se salveze în ultima clipă, dezlegând totodată și taina meteoritului: pe lângă imensa cantitate de aur care produce delirul general, acesta mai conține în miezul său și un periculos depozit de uraniu, sursa mutațiilor și a degradărilor din mediul înconjurător.

Autorul mai are o colaborare la *CPSF*, tot în primii ani de apariție a acesteia: *Pisica din Baskerville,* povestire scrisă în colaborare cu Alexandru Andy și publicată în nr. 58 din 1957. Scrierea parodiază degajat aventurile, personajele și chiar stilul lui Arthur Conan Doyle din ciclul holmesian. Intriga detectivă se țese în jurul unui pretext SF: aparatul de neutralizat gravitronii, inventat de profesorul Mortimer și sustras de asistentul acestuia, Hugenwalter, ajuns să suporte efectele propriei sale greutăți anulate. În final avem nu o singură „pisică" din Baskerville, ci două (omologul doctorului Watson fiind și el degravifiat accidental), care se fugăresc demențial prin peisajul bătrânicios al vechii Anglii, producând scenele comice de rigoare:

„La un moment dat eram cât pe-aci să pun mâna pe el; dacă ne mai despărțeau 2-3 kilometri. O distanță cu totul neînsemnată pentru un degravitronizat ca mine. Ne pomenirăm însă despărțiți de un șir interminabil de trăsuri. Era o înmormântare. Aș fi vrut să mă opresc. Dar era prea târziu, așa că mi-am scos pălăria pios și am sărit. Într-o fracțiune de secundă eram cu mult deasupra carului funerar și aș fi putut chiar să mă oglindesc în cozorocul lucitor al vizitiului. O babă, zărindu-mă, își făcu repede cruce, presupunând că nu eram altcineva decât sufletul răposatului, care acum se înălța la cer. Ce confuzie regretabilă!"

E posibil ca alte producții conturate în jurul unor idei SF să fi luat înfățișarea unor scenarii radiofonice, Octavian Sava având o îndelungată experiență în domeniu. Nu deținem însă informații convingătoare în acest sens.

Semn(al) de carte

George Baciu, *Obștile sătești de pe Valea Râului Doamnei, județul Argeș, între secolele XIV – XVIII,* Ed. Bibliostar, Râmnicu Vâlcea, 2016

Valea Râului Doamnei din județul Argeș este o zonă puternic ancorată în istoria Țării Românești, semnificația comunităților de aici pornind încă din Neolitic și continuând să suspine până hăt departe în identitatea statală a primei cetăți de scaun a Basarabilor, ridicată ca o coloană a infinitului între muscelele din jurul Curții de la Argeș. Povestea locurilor acestea, trasă cu urechea și înțeleasă în ansamblul discreției cu care s-a produs necesită o prezentare antropologică, sociologică, geografică, istorică, fiindcă numai așa se poate defini ceea ce Iorga denumea „romaniile populare", adică *obștile sătești.*

Particularitățile etnoculturale ale comunităților care-au trăit și trăiesc de-a lungul Râului Doamnei se conturează distinct în ansamblul istoriei Munteniei, fapt ilustrat în existența în perioada interbelică a județului Muscel.

(Autorul, pe coperta a patra)

Galina Martea, *Basarabia – destin și provocare,* Ed. Pontos, Chișinău, 2016

O vorbă populară afirmă cu înțelepciune: „Călătorului îi stă bine cu drumul".

Dar cum îi stă unui popor care s-a pornit în căutare de sine?

După ce am parcurs o cale lungă, de 25 de ani de independentă, este firesc să ne întrebăm cum ne stă nouă cu drumul acesta? Am mers corect pe poteca timpului, rectiliniu ori am cotit adesea constrânși de obstacole și de împrejurări?

Că această cale aleasă nu va fi ușoară o știam din prima clipă, căci ne-am confruntat de la bun început cu o divizare a societății pe criterii etnice și lingvistice, după criterii geopolitice, după care a urmat colapsul material.

Dar, ceea ce e mai regretabil, bagajul conștiinței naționale era prea ușurel, prea nepotrivit pentru drumul greu pe care ne propuneam să-l parcurgem.

Cronologia drumului parcurs reflectă plenar obstacolele ce ne-au ieșit în cale: dezbinare teritorială, război fratricid impus din afară, pierderea din vizor a idealului național, exodul masiv al populației conștiente de anumite valori naționale, sărăcia cruntă și multe alte nenorociri...

Scriitorul, pedagogul și filosoful Galina Martea este cea mai în drept să scrie despre marile noastre probleme. Cartea pe care ne-o propune, *Basarabia – destin și provocare,* este o radiografiere profundă a meandrelor noastre identitare, care pentru Basarabia și basarabeni a devenit problema problemelor. (...)

Autoarea își conturează sintezele nu din surse împrumutate, nu dintr-o lume imaginară creată special ca spațiu ori platformă pentru meditație.

Experiența proprie a făcut-o să cunoască problema identității și pe cea a autoexilării. Dar depărtarea de patrie i-a asigurat și un mare avantaj – posibilitatea de a ne privi dintr-o parte, cu alți ochi, mai obiectivi, mai judicioși. (...)

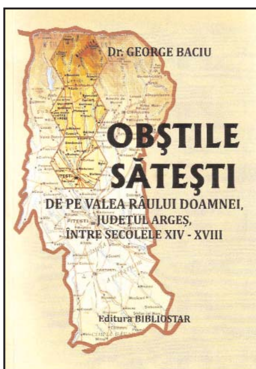
Concluzia care se impune în urma lecturării acestei cărți este una sigură – ca să evoluăm avem nevoie de o purificare. De o transfuzie de conștiință națională…

Și numai atunci vom putea să reluăm drumul de la capăt. Dacă ne urmăm cu fidelitate idealul, negreșit așa vom proceda și doar atunci vom izbândi... (Iurie Colesnic, în prefața cărții)

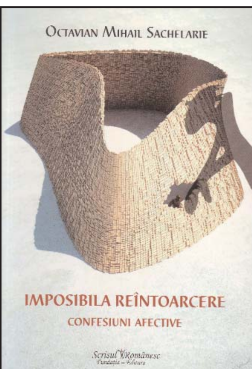
Octavian Mihail Sachelarie, *Imposibila reîntoarcere. Confesiuni afective,* Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2016

M-am gândit foarte mult dacă trebuie să scriu aceste rânduri la începutul unui asemenea volum. Dar trebuia să vă mărturisesc că am o viață dublă! Sunt, oficial, sociologul, managerul de bibliotecă, nu? Mulți dintre dumneavoastră m-ați perceput ca un „personaj" sobru, autoritar, perfecționist, câteodată chiar dur și distant. Dar mai am o personalitate, cea interioară. Am trăirile mele, sentimente, nostalgii, regrete, amintiri. Poate că mulți dintre cei care vor citi această carte vor fi surprinși de „confesiunile mele afective". Să știți că sunt eu, iar reflecțiile pe care le veți regăsi în cuvinte scrise sunt rodul unei „realități" interioare. Am simțit că trebuie să vă împărtășesc, în acest moment, o parte din ce sunt cu adevărat și nu am spus până acum. Pentru că vine o vreme când Amintirile, Experiențele, Oamenii din viața ta încep să prindă un contur evident. În această carte o să regăsiți ambele fațete ale personalității mele. (...)

Nu vreau să fiu melodramatic, dar cu fiecare moment din viața noastră trăit cu folos sau nu, ne „scufundăm" într-un noian de flash-uri la care nu ne mai putem întoarce. Locuri, copilăria, casa părintească, mulți dintre prieteni nu mai sunt sau, dacă există fizic, nu mai sunt „originalele", cele care au fost odinioară: „nu ne mai putem reîntoarce", chiar dacă tânjim după asta. Și totuși, tuturor acestor „lucruri" cu suflet le datorez formarea mea, experiența și „sentimentalismul" meu. Lor și dumneavoastră le-am dedicat această carte. (Autorul, la începutul cărții)

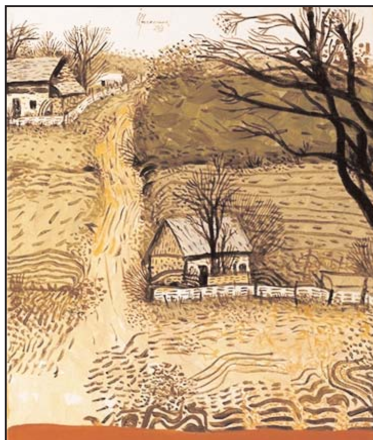

Sorin Ilfoveanu

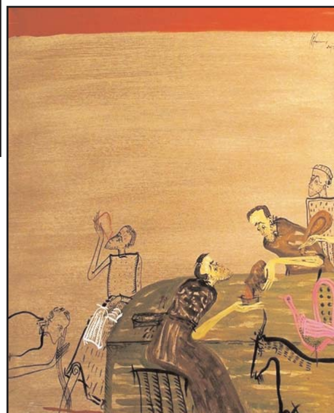
Sorin Ilfoveanu s-a născut la 23 mai 1946 la Câmpulung Muscel. Între 1953 și 1964 a urmat cursurile Liceului „I.C. Brătianu" din Pitești, apoi Universitatea de Artă din București (1964-1970), la clasa maestrului Corneliu Baba. Din 1971 este membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România. A fost șeful Catedrei de pictură din Universitatea de Arte din București (1992-1996), decan al Facultății de Arte Plastice din această universitate (1996-2000) și rector al Universității de Arte din București (2004-2006; a demisionat din funcția de rector, din cauza unui diferend cu Ministerul Educației pe tema doctoratului în arte vizuale).

Începând din 1968, are numeroase expoziții personale în țară (Pitești, București, Cluj-Napoca, Timișoara, Sibiu, Bistrița etc.) și străinătate (Paris, Oslo, Viena, Tokyo etc.), participări la expoziții de grup, în România, Grecia, Norvegia, Olanda, Austria, Ungaria, Emiratele Arabe Unite, Germania, Italia, Danemarca, SUA ș.a. A participat la simpozioane și festivaluri de artă în Norvegia, Italia, Chile, Franța, Coreea de Sud. Inițiază sau participă la numeroase acțiuni în județul Argeș: organizarea Muzeului de Artă din Pitești, realizarea frescelor Teatrului „Al. Davila" din Pitești, înființarea Filialei din Pitești a Uniunii Artiștilor Plastici, tabere anuale de pictură la Vila „Florica" de lângă Pitești etc. A primit mai multe burse și premii, printre care Premiul Academiei Române pentru pictură (1981), Ordinul Național Serviciu Credincios în grad de Mare Ofițer (2000), Marele Premiu al UAP (2001) și Premiul Prometheus pentru Opera Omnia (2011).

Simplitatea stilistică este un mod de a fi al maestrului. Minuția și pasiunea pentru redarea visului cu ochii deschiși sunt însoțite de o știință și o plăcere a desenării simbolurilor. Grație unei profunde atracții pentru cunoașterea omului și a istoriei lui meandrate, Sorin Ilfoveanu recreează, în stilul său, câteva dintre marile teme ale culturii. El simte și conștientizează mișcarea ființei dinspre trecut spre viitor, dezvăluindu-i misterele spirituale în limbaje artistice îndelung exersate. Admirabila gramatică a formelor, arta desenelor maestrului Sorin Ilfoveanu animă un univers fără de început și fără de sfârșit. (Victor Neumann)

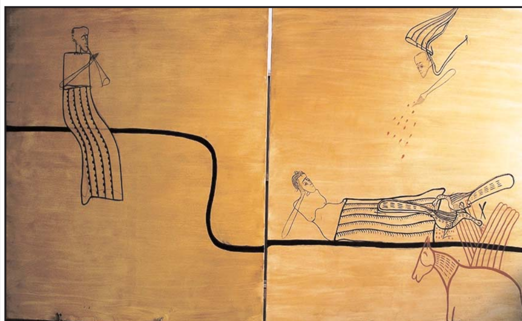

Singurătatea personajelor lui Sorin Ilfoveanu, tristețea lor venită parcă din alte vremuri. Lumea fără timp, dar nesfârșită tocmai din cauza asta. Gesturile încremenite într-un ceremonial al morții, când nimic nu mai e tragic, ci numai un moment a ceea ce suntem. (Ștefan Agopian)

Gama cromatică specifică lui Sorin Ilfoveanu nu a fost niciodată exuberantă sau violentă, ba dimpotrivă, cu o sobrietate nobiliară, roșul englez, siena naturală sau ocrul auriu au încadrat mai mereu figuri hieratic-melancolice cu piele smeadă, în contururi închise, apropiate de negru. Precum misterioșii pictori catalani, îndrăgostiți de roșurile și ocrurile galben-aurii obținute natural, din pământuri și, poate, din rădăcini sau alte mistere ale naturii, artistul și-a dedicat o bună parte din existență investigației acestor tonuri, realizând numeroase variațiuni de portrete (om singur, om cu pasăre, om cu animal sau cuplu) și peisaje, în care freamătul reținut și grav al pământurilor sonorizează simfonic o atmosferă atemporală, pregătită pentru eternitate. (Simona Vilău)

Surse: Wikipedia, http://sorinilfoveanu.ro, http://www.ilfoveanu.ro.

Număr ilustrat cu lucrări de Sorin Ilfoveanu.

Semnează în acest număr

- Mihai NADIN – prof. univ., SUA
- Johan GALTUNG – politolog, Norvegia
- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Acad. Cristian HERA – București
- Radu PINTEA – scriitor, București
- Ștefan IONESCU-BERECHET – lector, București
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Constanța VAIDA HALIȚĂ – arhitect, București
- M.N. RUSU – scriitor, SUA
- Filofteia PALLY – istoric, Pitești
- Mihai SPORIȘ – publicist, Râmnicu Vâlcea
- Sorin Lory BULIGA – istoric de artă, Târgu-Jiu
- Alexandru A. POPOVICI – prof. univ., București
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., București
- Acad. Alexandru BOBOC – București
- Ilie CIURESCU – publicist, București
- Marian NENCESCU – scriitor, București
- Adrian Niculae RADU – artist plastic,București
- Ion C. ȘTEFAN – scriitor, București
- Maria VAIDA – scriitor, Cluj-Napoca
- Ion DODU BĂLAN – scriitor, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Elis RÂPEANU – scriitor, București
- Dan D. FARCAȘ – scriitor, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca